

ARBORETUM KÓRNICKIE

P r z e w o d n i k

<http://rcin.org.pl>

WŁADYSŁAW BUGAŁA
TOMASZ BOJARCZUK
JAKUB DOLATOWSKI

ARBORETUM KÓRNICKIE

Przewodnik

PRZEWODNIK

WARSZAWA — PÓDGAŚ 1990

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO NAUKOWE

ARNDTSTUM KÖRNICKIE

Przewodnik

WŁADYSŁAW BUGAŁA
TOMASZ BOJARCZUK
JAKUB DOLATOWSKI

ARBORETUM KÓRNICKIE

PRZEWODNIK

WARSZAWA — POZNAŃ 1990

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO NAUKOWE

Okladkę projektował:

Józef Skoracki

Plany i ryciny opracował i wykonał:

Jakub Dolatowski

Wydano z pomocą finansową Polskiej Akademii Nauk

Printed in Poland

ISBN 83-01-09403-6

A-768/
/1

KRÓTKA HISTORIA ARBORETUM W KÓRNIKU

Arboretum Kórnickie jest od dawna powszechnie znanym w kraju i za granicą zbiorem obcych drzew i krzewów. Należy do największych pod względem liczby gatunków i odmian parków dendrologicznych w Europie Środkowej. Może się również poszczycić najstarszymi w Polsce kolekcjami drzew i krzewów. Wiele egzemplarzy liczy sobie dzisiaj 130-150 lat. Pochodzą one z najdawniejszego okresu wprowadzania obcych drzew i krzewów do uprawy w parku kórnickim, z czasów działalności w latach 1826-1861 Tytusa Działyńskiego, ówczesnego właściciela dóbr kórnickich.

Historia powstania arboretum w Kórniku sięga więc pierwszej połowy XIX w. i jest ściśle związana z osobami dwóch ostatnich właścicieli Kórnika z rodu Działyńskich — wspomnianego już wyżej Tytusa oraz jego syna Jana Nepomucena. Szczególnie Jan Działyński zgromadził w Kórniku bardzo bogate kolekcje drzew i krzewów w określonym celu. Miał to być, jak sam się wyrażał, „ogród botaniczny szkoły leśnej”.

Już jednak znacznie wcześniej teren obecnego Arboretum zajmował park otaczający siedzibę właścicieli — zamek kórnicki. Zamek i park najczęściej zwany wówczas „ogrodem” różne przechodziły koleje losu, do różnych należały właścicieli, przeważnie do rodów możnych i o bogatej przeszłości historycznej. Były wielokrotnie przebudowywane w stylach obowiązujących w danej epoce (ogród włoski, ogród francuski), popadały w ruinę i zaniedbanie w okresach wojen lub zmiany właściciela, by po latach znowu podnieść się z upadku i słać swoją wspaniałością. W starych dokumentach zachowały się wzmianki również o ogrodzie otaczającym zamek. Świadczą one, że ówczesni właściciele Kórnika dbali o estetyczny wygląd nie tylko samej siedziby, ale także najbliższego jej otoczenia.

Historia zamku oraz jego dawnych właścicieli (Górków, Czarnkowskich) jest obszernie podawana w przewodnikach i innych wydawnictwach poświęconych zamkowi kórnickiemu i zainteresowanych nią tam odsyłamy (np. A. Chyczewska i S. Weyman, 1965 *Zamek kórnicki*).

Wspomnieć jedynie wypada, że najdawniejsze wzmianki o zamku kórnickim pochodzą z XIV w. Niemal do końca XVI w. Kórnik należał do znanej wówczas i możnej rodziny Górków.

Nie wiemy jakie drzewa i krzewy rosły w parku kórnickim w dawnych wiekach, kiedy był on przyzamkowym ogrodem. Z dużym prawdopodobieństwem można jednak przypuszczać, że rosły tu te same gatunki co w okolicznych lasach, a więc dęby, lipy, buki, graby, olchy, jesiony, wiązy, sosny, wierzby, topole. Był też zapewne ogród owocowy, w którym obok drzew i krzewów uprawiano także warzywa i zioła lecznicze. Do naszych czasów nie zachowały się okazy tak starych drzew, które by rosły tu już w XV czy nawet XVI w. Za najstarsze z obecnie istniejących drzew na terenie Arboretum uznać należy około 300-letnie lipy drobnolistne rosnące w głównej alei biegnącej od zamku w kierunku Bnina. Specyficzne warunki siedliskowe na terenie Arboretum nie sprzyjają zachowaniu się bardzo starych drzew. Jest to teren nisko położony, o wysokim poziomie wody gruntowej, ulegającym częstym i znacznym wahaniom. Drzewa wytwarzają płytki system korzeniowy i bardzo łatwo są wywracane przez wichury i burze.

Do najstarszych zachowanych na terenie Arboretum śladów dawnych budowli parkowych należy oryginalny budynek w pobliżu drogi do Bnina (ul. Zamkowej), w którym obecnie mieści się muzeum dendrologiczne. Najstarszym fragmentem tego budynku zwanego „Pawilonem” jest ośmiokątna rotunda, która prawdopodobnie była zbudowana w drugiej połowie XVI w. przez Stanisława Górkę jako pawilon dla ptaków.

W drugiej połowie XVIII w. miała miejsce kolejna, gruntowna przebudowa Zamku oraz otaczającego go parku. Właścicielką Kórnika była wówczas Teofila z Działyńskich Szoldrska znana jako „Biała Dama” z portretu zachowanego w zbiorach zamku kórnickiego. Zamek został przez nią przebudowany w stylu późnego baroku, a park urządony w obowiązującym wówczas stylu francuskim ze strzyżonymi żywopłotami, sztucznymi sadzawkami i wodotryskami oraz kamiennymi figurami. Zapewne wówczas znalazły się w par-

Owoce orzecha szarego (*Juglans cinerea*). Fot. K. Jakusz

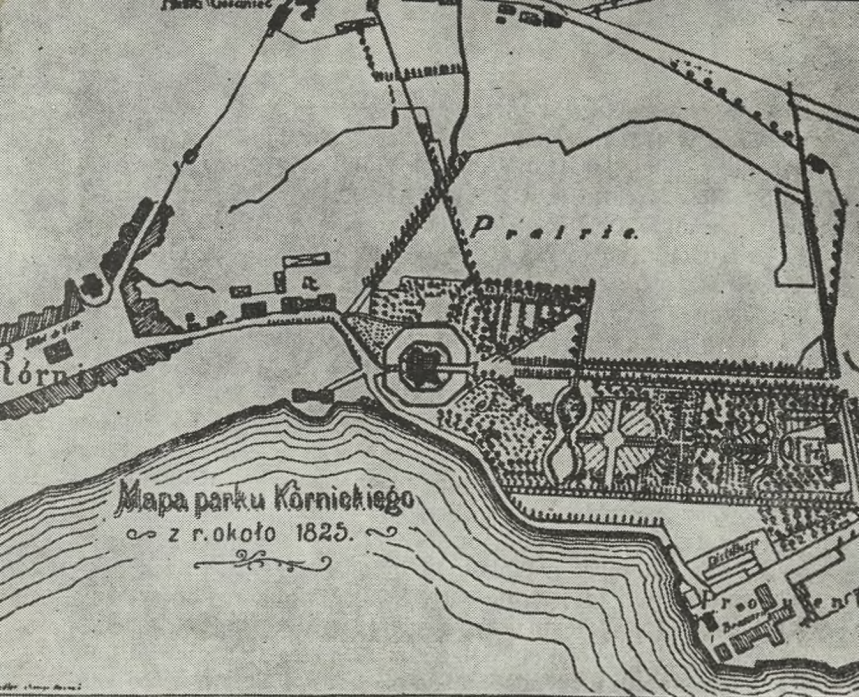
<http://rcin.org.pl>

ku pierwsze obce drzewa i krzewy uważane za wielkie osobliwości, jak np. żywotniki zachodnie, kasztanowce, bukszpany, robinie, bzy lilaki i wiele innych. To o tym okresie świetności parku kórnickiego pisał w swoich *Wspomnieniach Wielkopolskich* (1842) Edward Raczynski: „ówcześni zwolennicy mody osądzili, że przeistoczony pałac i ogród w Kórniku obok najpiękniejszych w Polsce mieścić się może”. Autor tych wspomnień z lat dziecińczych, a więc z okresu, w którym żyła Teofila z Działyńskich Szoldrska, pisze między innymi o oryginalnym wodotrysku w postaci kamiennego lwa wspierającego się na herbie Działyńskich, któremu z otwartej paszczy tryskała woda. Kamienny, wykuty w piaskowcu lew do dzisiaj leży na trawniku w pobliżu zamku. Jest jedną z nielicznych pamiątek po ogrodzie francuskim.

Zachowały się także plany sytuacyjne parku kórnickiego z tego okresu. Wynika z nich, że ogród francuski zajmował niewielką stosunkowo część dzisiejszego Arboretum. Położony był w pobliżu zamku, po obu stronach głównej alei lipowej oraz z prawej strony tejże alei (patrząc od zamku w kierunku Bnina) między zamkiem a wspomnianym już wcześniej „Pawilonem”. Pozostałą część dzisiejszego Arboretum zajmowały w XVIII w. ogrody i pola uprawne oraz podmokłe łąki poprzecinane groblami, po których prowadziły drogi.

Z dawnego ogrodu francuskiego pozostały także do naszych czasów fragmenty wielorzędowych alei lipowo-grabowych, które były wówczas strzyżone. Najlepiej zachowany odcinek takiej alei możemy oglądać przy południowo-zachodniej granicy Arboretum, od strony drogi z Kórnika do Bnina. W XVIII w. drogi tej nie było, a park przylegał bezpośrednio do brzegu jeziora kórnickiego. W początku XIX w. przeprowadzono drogę, która oddzieliła park od jeziora. Z końca XVIII w. pozostały także niektóre, nieliczne już dzisiaj stare drzewa w Arboretum. Są to przede wszystkim świerki, buki, dęby i topole. Wiele z nich, zwłaszcza świerki i topole osiągnęło już kres swego życia (około 200 lat) i w ostatnich latach gwałtownie zamiera. Szczególnie silne wichury i katastrofalna susza w latach 1982 - 1983 zniszczyły ostatnie z tych wspaniałych drzew imponujących swymi rozmiarami (świerki osiągnęły wysokość do 45 m) i pamiętających jakże odległe już czasy.

Po okresie rozkwitu park kórnicki, a wraz z nim i zamek, popadły w zaniedbanie i ruinę po śmierci energicznej właścicielki Teofili z Działyńskich Szoldrskiej (1790 r.) oraz jej syna

Plan parku kórnickiego z 1825 r.

Feliksa Szoldrskiego (1795 r.). Ten upadek dóbr kórnickich, a w każdym razie zamku i parku, był spowodowany między innymi długotrwałym procesem spadkowym, który toczył się między rodzinami Szoldrskich i Działyńskich. Proces zakończył się w 1801 r. na korzyść Działyńskich. Zamek był jednak w takim stanie, że nie nadawał się do zamieszkania. Jego nowy właściciel Ksawery Działyński zamieszkiwał w niedalekim Konarzewie. Nie wiemy dokładnie jak wyglądał wówczas park, należy jednak sądzić, że był również mocno zaniedbany i zniszczony.

Nowy okres w historii parku kórnickiego, a także i zamku rozpoczął się z chwilą objęcia Kórniku w 1820 r. przez Tytusa Działyńskiego, syna wojewody poznańskiego Ksawerego. Postać Tytusa Działyńskiego jest znana w historii Wielkopolski pierwszej połowy XIX w., zatem nie miejsce tutaj, aby ją charakteryzować. Wspomnieć tylko wypada, że zasłużył się on szczególnie przez swą szeroką działalność polityczną i kulturalną. Tytus Działyński położył także ogromne zasługi dla

zamku kórnickiego i Arboretum, którego był rzeczywistym twórcą. W 1827 r. rozpoczął przebudowę zamku, która trwała aż do jego śmierci w 1861 r. Zamek został przebudowany według projektów architekta C. F. Schinkla mocno zmienionych przez samego Działyńskiego. Nadano zamkowi modny wówczas styl angielskiego gotyku i w takiej formie zachował się do naszych czasów.

Tytus Działyński prowadził równocześnie gruntowną przebudowę parku otaczającego zamek. Już w latach 1820 - 1830 powiększył teren parku o tereny wykupione z rąk drobnych właścicieli położone od strony Bnina (kwatery 19 - 23). Park został urządzony w stylu angielskim (krajobrazowym), który właśnie w tych czasach zaczął wypierać ciasne ogrody francuskie. Parki krajobrazowe o dużych przestrzeniach naturalnych łąk i trawników, z szerokimi perspektywami i swobodnymi grupami drzew i krzewów stwarzały jednocześnie szerokie możliwości stosowania licznych gatunków i odmian, których tak wiele przybywało w tych czasach do europejskich ogrodów, między innymi dzięki specjalnym ekspedycjom wysyłanym do Ameryki Północnej i wschodniej Azji. Tytus Działyński przejawiał duże zainteresowanie obcymi gatunkami drzew i krzewów, co znalazło swój wyraz w zgromadzeniu w Kórniku bogatych kolekcji roślin drzewiastych.

Prace przy przebudowie zamku i parku kórnickiego rozpoczęte z takim rozmachem przez Tytusa Działyńskiego przerwały na kilka lat wypadki polityczne i zaangażowanie się w nich właściciela Kórnika. Współdziałał on na terenie Wielkopolski w organizowaniu Powstania Listopadowego. Po jego upadku zagrożony aresztowaniem przez władze pruskie, potajemnie opuścił Kórnik i udał się do majątków swej żony w ówczesnej Galicji. Powrócił do Kórnika w 1840 r. po uchynieniu sekwestru dóbr kórnickich i ogłoszeniu amnestii. Podjął rozpoczęte przed wyjazdem z Kórnika dzieło. Do parku sprowadził liczne drzewa i krzewy z największych szkólek zachodniej Europy. Zachowały się w zbiorach Biblioteki Kórnickiej oryginalne rachunki za rośliny sprowadzane przez Tytusa Działyńskiego z wielu zakładów ogrodniczych we Francji, w Anglii, Belgii i Niemczech. Wspomnieć tu można takie firmy jak: James Booth w Hamburgu, E. Benary w Erfurcie, L. Van Houtte w Gandawie, Vilmorin Andrieux w Paryżu, A. N. Baumann w Bollviller, Haage Schmidt w Erfurcie i wiele innych. Najwięcej drzew i krzewów sprowadził Tytus Działyński do Kór-

Grupa drzew i krzewów iglastych w szacie zimowej (kwatery 10). Fot.
K. Jakusz

nika około 1845 r. Były wówczas wśród nich liczne gatunki po raz pierwszy wprowadzone do uprawy w Wielkopolsce, jak np. przeorzechy — *Carya ovata* i *C. laciniosa*, magnolia drzewiasta (*Magnolia acuminata*), jodła grecka (*Abies cephalonica*), cypryśnik błotny (*Taxodium distichum*) i inne. Park kórnicki nie był więc już tylko przypałacowym ogrodem, ale zaczął spełniać rolę parku dendrologicznego, gdzie proces aklimatyzacji przechodziły liczne obce drzewa i krzewy. Właśnie w celu aklimatyzacji w lokalnych warunkach klimatycznych i glebowych sprowadzane były do Kórniku nasiona oraz rośliny różnych gatunków drzew i krzewów.

Tytus Działyński interesował się także warzywnictwem, sadownictwem i kwiaciarstwem. Już w 1820 r. założył w Kórniku szkółki drzew i krzewów, w których rozmnażane były nowe gatunki i odmiany roślin rozpowszechniane w parkach i ogrodach Wielkopolski.

Tytus Działyński zmarł w 1861 r. pozostawiając park nie

tylko zmieniony architektonicznie, ale także powiększony o nowe tereny od strony południowej, starannie urządzony i wzbogacony o liczne nowe gatunki drzew i krzewów. Park stał się obiektem doświadczalnym dla uprawy wielu nowych roślin drzewiastych. Ta idea wzbogacenia krajowej flory o nowe rośliny nadające się do uprawy w naszym kraju została podjęta przez syna Tytusa — Jana Działyńskiego, równie gorącego patriotę, jak i zamiłowanego ogrodnika-dendrologa, a co więcej człowieka o starannym przyrodniczym wykształceniu. Jan Działyński studiował w Paryżu, głównie systematykę roślin oraz geografię drzew i krzewów. Odbывał liczne podróże po krajach Europy Zachodniej zwiedzając najznakomitsze wówczas zakłady ogrodnicze i firmy nasienne, z którymi następnie był w stałym kontakcie. Sprowadzał imponujące na owe czasy ilości drzew i krzewów, zarówno w formie nasion jak i roślin. Tylko w 1876 r. sprowadził do Kórnika 240 gatunków i odmian drzew i krzewów iglastych. Jan Działyński był także właścicielem Gołuchowa (koło Kalisza), gdzie również założył rozległy park krajobrazowy z bogatymi kolekcjami drzew i krzewów.

Podobnie jak jego ojciec prowadził ożywioną działalność polityczną, zwłaszcza w okresie Wiosny Ludów (1848) i Powstania Styczniowego (1863). Był za to prześladowany przez władze zaborcze, a nawet skazany został zaocznie na karę śmierci za udział w Powstaniu Styczniowym. Do 1869 r. przebywał za granicą, do chwili aż wyrok został dzięki staraniom rodziny uchylony.

Pozostała bogata korespondencja Jana Działyńskiego, z której dowiadujemy się o jego zamiłowaniach dendrologicznych, wysokiej wiedzy ogrodniczej oraz znajomości zasad introdukcji i aklimatyzacji drzew. Do Kórnik i Gołuchowa sprowadzał drzewa i krzewy nie tylko z innych krajów, ale także z Tatr i Karpat. Szczególną uwagę poświęcał drzewom iglastym. Utrzymywał stały kontakt z najwybitniejszym wówczas dendrologiem francuskim A. Carrière. W parku kórnickim zgromadził najbogatszą w środkowej Europie kolekcję drzew i krzewów, która liczyła około 1500 gatunków. Nie mniej bogate były kolekcje w Gołuchowie.

Jan Działyński zmarł bezpotomnie w 1880 r. Dobra kórnickie wraz z zamkiem i parkiem zapisał swemu siostrzeńcowi Władysławowi Zamoyskiemu, który również z wielkim zamiłowaniem i pietyzmem zajmował się utrzymaniem cennych i bogatych kolekcji dendrologicznych. Były one uzupełniane no-

Fragment starej alei lipowej. Fot. W. Bugała

wymi okazami, gdy pozwalało na to miejsce w parku. Nadal istniała szkółka drzew i krzewów, której tereny zostały w początkach XX w. powiększone do 40 mórg (=10 ha). Ówczesne tereny szkółek, to obecnie kwatery nowej części arboretum, gdzie znajdują się budynki Instytutu Dendrologii. Z dawnych szkółek pozostały niektóre drzewa iglaste posadzone tu jeszcze przez Jana Działyńskiego. Nie wszystkie zachowały się do naszych czasów. Zginęła wspaniała jodła szlachetna (*Abies nobilis* 'Glauca') i rzadki okaz choiny (*Tsuga mertensiana*). Natomiast żyją jeszcze wspaniałe okazy sosny czarnej, sosny Jeffreya, jodły greckiej i daglezi zielonej (kwatery 30, 32, 36). Liczą one około 120 lat.

Z bogatej kolekcji drzew i krzewów, sprowadzonej do Kórniką przez Tytusa i Jana Działyńskich w latach 1826 - 1879 stosunkowo niewiele egzemplarzy zachowało się do dnia dzisiejszego. Różne są tego przyczyny. Bardzo poważne szkody poczyniły surowe zimy, jakie od tych czasów nawiedziły nasz kraj. Zachowały się wiadomości o poważnych stratach poczynionych przez wyjątkowo surową zimę w końcu lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku (prawdopodobnie 1879/80), a następnie przez surowe zimy, jakie wystąpiły już w wieku XX — 1917/18, 1928/29, 1939/40, 1955/56, 1962/63. Wymarzło wiele rzadkich i pięknych drzew iglastych, zwłaszcza z rodzajów *Pinus*, *Abies*, *Chamaecyparis*, *Tsuga*. Zginęły w czasie tych zim drzewa ga-

tunków bardzo wrażliwych na mrozy, jak np. *Sequoiadendron giganteum*, *Cedrus atlantica*, *Calocedrus decurrens*, *Chamaecyparis lawsoniana*, *Abies nobilis* i inne. Duże spustoszenia wśród drzew czyniły zawsze w Arboretum Kórnickim burze i gwałtowne wichury. Drzewa rozwijają tutaj płytki system korzeniowy, bo teren jest nisko położony, z wysokim poziomem wody gruntowej. Nie mamy dokładnych wiadomości o szkodach wyrządzonych przez huragany w dawnych latach, ale wiemy, że szczególnie dotkliwe straty wyrządziła gwałtowna wichura połączona z burzą w lipcu 1945 r. Największe jednak straty spowodował huragan, jaki przeszedł nad Kórnikami i okolicą w dniu 13 listopada 1973 r. W ciągu godziny zostało złamanych lub wyrwanych z korzeniami 135 starych, często bardzo cennych i potężnych drzew. Zginęły wtedy wspaniałe jodły greckie (*Abies cephalonica*) rosnące na kwaterze 19, posadzone jeszcze przez Tytusa Działyńskiego. Wichura wyrwała kilka najstarszych świerków w wieku około 170 lat, równie stary i potężny dąb błotny (kwatera 12), stare okazy igliczni (*Gleditsia*) na kwaterze 20, liczne stare okazy żywotnika zachodniego i wiele, wiele innych drzew. W ostatnim okresie gwałtowna wichura w dniu 24 listopada 1984 r. złamała lub wyrwała kilkanaście starych drzew. Wśród nich złamany został najstarszy okaz graba w pobliżu zamku (kwatera 7), potężna, kilkusetletnia lipa przy głównej alei lipowej naprzeciw pomnika założycieli arboretum (kwatera 5), piękny, stary okaz limby (*Pinus cembra*) na kwaterze 13, liczne okazy świerków srebrzystych, starych żywotników zachodnich i wielu innych drzew.

W najnowszej wreszcie historii Arboretum jeszcze jeden żywioł, najbardziej nieoczekiwany, poczynił w kolekcjach ogromne szkody. Była nim nie notowana dotychczas susza w latach 1982 - 84 i gwałtowne obniżenie się poziomu wody gruntowej. Susza spowodowała zakłócenia w bilansie wodnym, co wyraziło się całkowitym przesuszeniem warstwy gleby, w której drzewa i krzewy rozwinęły główną masę swego systemu korzeniowego. To przesuszenie gleby do znacznej głębokości (100 - 200 cm) trwało nieprzerwanie przez 3 lata. Skąpe opady nie były w stanie zrekompensować braku wilgoci w glebie pod koronami drzew. Nastąpiło masowe usychanie wielu drzew i krzewów. Zginęły bardzo liczne, rzadkie okazy, jak np. oczary (*Hamamelis*), grujecznik wspaniały (*Cercidiphyllum magnificum*), leszczynowce (*Corylopsis*) i inne. Wiele krzewów zostało poważnie uszkodzonych i osłabionych.

Obficie kwitnące krzewy tawuły van Houtte'a (*Spiraea x vanhouttei*).
Fot. K. Jakusz

Zaschły niemal wszystkie stare okazy świerka pospolitego (*Picea abies*), liczne stare wejmutki (*Pinus strobus*), bardzo liczne ponad stuletnie okazy żywotnika zachodniego, piękne okazy cyprysika groszkowego i odmian tego gatunku. Na skutek suszy zamarły także liczne stare okazy modrzewi, brzoź, a nawet buków. Straty spowodowane przez suszę w latach 1982 - 84 są dotkliwsze niż spowodowane przez bardzo surowe zimy. Susza zniszczyła bowiem drzewa bardzo stare (świerki, wejmutki, modrzewie), których w Arboretum tak wiele w ostatnich latach ubywa.

Nie zachowały się prawie żadne krzewy z czasów Działyńskich, z wyjątkiem starych okazów perukowca (*Cotinus coggygria*), oczaru wirginijskiego (*Hamamelis virginiana*) i ośnieży czteroskrzydłej (*Halesia tetraptera*). Rosną natomiast w Arboretum liczne stare drzewa krajowe, w wieku 100 i więcej lat (lipy, dęby, buki, wiązy, graby, jesiony, klony, sosny, modrzewie), które były tutaj sadzone w okresie przebudowy parku kórnickiego przez Tytusa Działyńskiego.

Dość liczne są także drzewa jeszcze starsze, pochodzące z XVIII w., przede wszystkim potężne lipy, buki, graby, dęby,

które liczą 200 lat, a może więcej. Zachowały się także niektóre stare drzewa obcych gatunków sprowadzone do Kórnika przez Działyńskich. Wspomnieć tu należy o pięknych okazach miłorzębu dwuklapowego (*Ginkgo biloba*) na kwaterach 7 i 9, czarnego i szarego orzecha (*Juglans nigra* i *J. cinerea*) na kwaterach 9, 10, 13, orzeszników (*Carya*) na kwaterach 6, 7, 9, 12, magnolii drzewiastej (*Magnolia acuminata*) na kwaterze 13, tulipanowca (*Liriodendron tulipifera*) na kwaterze 13, licznych i potężnych okazach platana (*Platanus acerifolia*) na kwaterach 13, 14, 18, 20, cypryśnika błotnego (*Taxodium distichum*) na kwaterach 10, 14, 21 itp. Zachowały się także stare drzewa sosny czarnej (*Pinus nigra*), sosny wejmutki (*Pinus strobus*), jodły greckiej (*Abies cephalonica*), żywotnika zachodniego (*Thuja occidentalis*), dębu czerwonego (*Quercus rubra*), dębu błotnego (*Quercus palustris*), derenia jadalnego (*Cornus mas*) i innych. Jak wspomniano wyżej, anomalie klimatyczne w ostatnich latach (wichury i susza) przyczyniły się do zniszczenia wielu tych weteranów wśród drzewostanu parku kórnickiego.

Władysław Zamojski, ostatni właściciel Kórnika, powrócił tu na stałe dopiero po pierwszej wojnie światowej. Krótko przed śmiercią (w 1924 r.) przekazał dobra kórnickie wraz z zamkiem i Arboretum, a także dobra zakopiańskie, narodowi polskiemu. Stało się to przez utworzenie fundacji pod nazwą „Zakłady Kórnickie”. Testator pragnął w ten sposób trwale zabezpieczyć bezcenne zbiory biblioteczne i muzealne zgromadzone w zamku kórnickim oraz bogate kolekcje drzew i krzewów zebrane w Kórniku przez Działyńskich. W ustawie fundacyjnej przyjętej przez sejm w 1925 r. jasno został określony cel utworzenia w Kórniku zakładu naukowego o tematyce związanej z badaniem drzew i krzewów.

W 1927 r. na stanowisko dyrektora „Ogrodów Kórnickich” został powołany Antoni Wróblewski — botanik, dendrolog i mykolog, a równocześnie ogrodnik-praktyk z głęboką znajomością sadownictwa i szkółkarstwa. W ciągu 17 lat swej pracy w Kórniku doprowadził park i znajdujące się w nim kolekcje drzew i krzewów do ponownego rozkwitu. Poza zbiorami dendrologicznymi, które u schyłku lat trzydziestych liczyły około 3000 gatunków i odmian* zgromadził także bogate kolekcje

* Według spisu sporządzonego w 1926 r. przez Kuleszę i Steckiego w parku kórnickim rosło wówczas zaledwie 216 gatunków drzew i krzewów.

Jodła nikko (*Abies homolepis*) na kwaterze 10. Fot. W. Bugała

pomologiczne i założył sady doświadczalne na powierzchni kilkunastu hektarów. Rozwinął dział szkółkarski i powiększył obszar szkółek do 20 ha. W szkółkach rozmnażane były drzewa i krzewy dla potrzeb Arboretum, sadów pomologicznych oraz na sprzedaż w kraju i za granicą. Wróblewski nawiązał szerokie kontakty z licznymi ogrodami botanicznymi, arboretami i zakładami szkółkarskimi w Europie, w Azji wschodniej i w Ameryce Północnej, skąd otrzymywał nowe gatunki drzew i krzewów. Przebudował i na nowo urządził niektóre partie Arboretum oraz wprowadził w układzie kolekcji system rodzajowy, to znaczy, że gatunki i odmiany poszczególnych rodzajów (np. brzozy, klony, kaliny, suchodrzewy, leszczyny, berberysy itd.) wysadzane były obok siebie. Zgromadzenie w niewielkim powierzchniowo parku tak licznych kolekcji musiało doprowadzić niestety do niekorzystnych zmian w jego architekturze. Wiele fragmentów parku zatraciło krajobrazowy charakter wskutek wypełnienia drzewami i krzewami wolnych powierzchni trawników. Brak miejsca w starym, przyzamkowym parku był przyczyną wyjścia z niektórymi kolekcjami już w latach trzydziestych poza jego granice, na teren dawnych szkółek. Tutaj zostały między innymi posadzone kolekcje jabłoni (obecnie kwaterna 36), wiśni i jarząbu (kwaterna 37), róż (kwaterna 26),

drzew i krzewów iglastych (kwatery 26 i 32) oraz innych rodzajów. Niektóre kolekcje zakładane przez Wróblewskiego w latach trzydziestych, jak np. brzoź, dereni, kalin, suchodrzewów (kwatery 3 i 6) były sadzone rzędowo, zapewne dla łatwiejszej ich dokumentacji.

Dużą zasługą Wróblewskiego było także sporządzenie szczegółowej dokumentacji kolekcji dendrologicznych. Księgi inwentarzowe i dokładne plany sytuacyjne z zaznaczonymi na nich drzewami i krzewami ocalały ze zniszczeń ostatniej wojny i zachowały się do naszych czasów.

W 1933 r. utworzony został pierwszy dział organizowanego Zakładu Badania Drzew i Lasu pod nazwą: „Ogrody Kórnickie, Dział Dendrologii i Pomologii”. Skromny początek placówki naukowej, działającej przy Arboretum miał się rozwinąć w latach powojennych w prężny zakład naukowy.

A. Wróblewski był dyrektorem „Ogrodów Kórnickich” do wybuchu wojny w 1939 r. Usunięty przez Niemców z tego stanowiska pozostał w Kórniku jako ogrodnik aż do śmierci, tj. do wiosny 1944 r. W tym czasie przyczynił się do uratowania wielu cennych kolekcji wywożonych przez okupanta ze szkółek. Między innymi dzięki jego zabiegom zachowała się cenna i bogata kolekcja topoli, która w okresie powojennym stanowiła jedyny w kraju materiał wyjściowy dla rozpowszechnienia tych drzew w uprawie.

Po drugiej wojnie światowej Arboretum Kórnickie należało początkowo do reaktywowanej na krótko Fundacji „Zakłady Kórnickie”. W 1952 r. wraz z rozbudowującą się placówką naukową zostało przejęte przez Polską Akademię Nauk. Zakład naukowy zmieniał kilkakrotnie nazwę — od Zakładu Dendrologii i Pomologii poprzez Zakład Dendrologii i Arboretum Kórnickie, aż do Instytutu Dendrologii PAN (od 1975 r.).

W latach 1960 - 1970 kolekcje dendrologiczne zostały rozszerzone na tereny położone na wschód od starego parku (po przeciwnej stronie ul. Parkowej). Do Arboretum przyłączono w ten sposób obszar około 8 ha. Niektóre kolekcje (jabłonie, lilaki, forsycje, tawuły) zostały przeniesione na teren dawnych szkółek i sadów pomologicznych stanowiąc zaczątek nowych powierzchni Arboretum. Od 1970 r. nowe kolekcje niektórych drzew i krzewów — głównie różaneczników i azalii oraz gatunków iglastych wysadza się na terenie lasu doświadczalnego Zwierzyniec położonego za Jeziorem Kórnickim.

CELE I ZADANIA ARBORETUM W DOBIE OBECNEJ

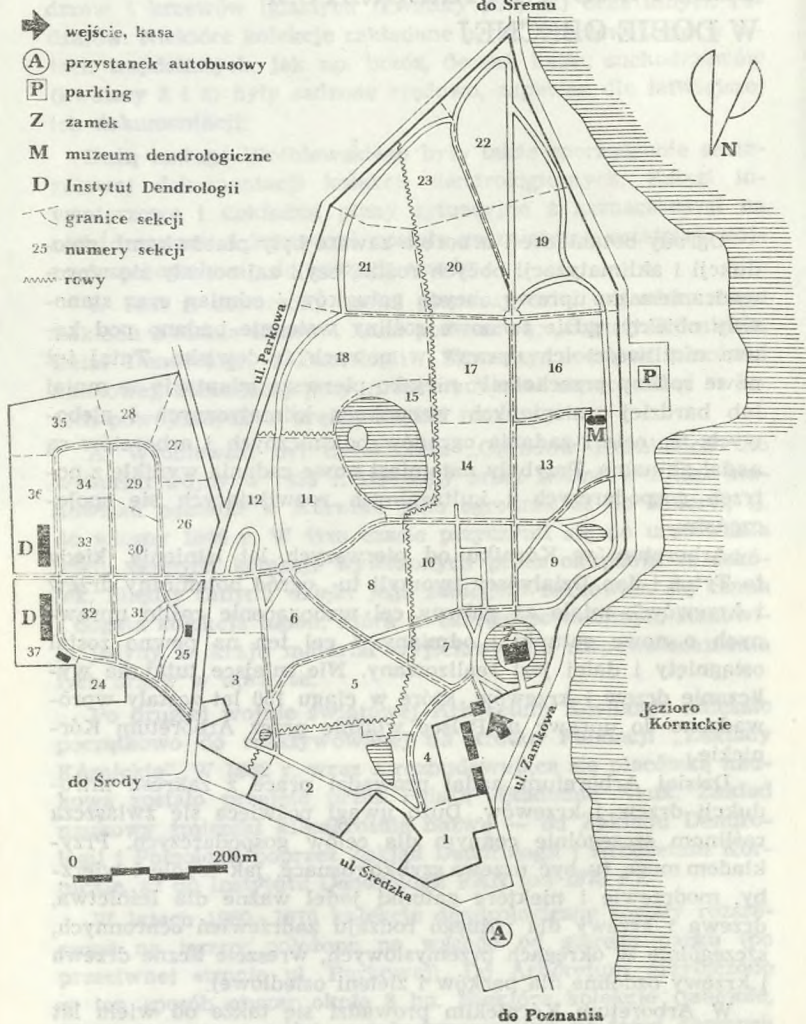
Ogrody botaniczne i arboreta zawsze były placówkami introdukcji i aklimatyzacji obcych roślin, czyli zajmowały się wprowadzaniem do uprawy obcych gatunków i odmian oraz stanowiły obiekty, gdzie te nowe rośliny wstępnie badano pod kątem możliwości ich uprawy w nowym środowisku. Tutaj też nowe rośliny przechodziły niejako pierwszą adaptację w mniej lub bardziej zmienionych warunkach klimatycznych i glebowych. Te cele i zadania ogrodów botanicznych i arboretów są nadal aktualne. Przybyły natomiast nowe zadania wynikłe z potrzeb gospodarczych i kulturalnych rozwijających się społeczeństw.

Arboretum w Kórniku od pierwszych lat istnienia, kiedy to Tytus i Jan Działyńscy tworzyli tu „ogród botaniczny drzew i krzewów”, miało za główny cel wzbogacenie roślin uprawnych o nowe gatunki i odmiany. I cel ten na pewno został osiągnięty i dalej jest realizowany. Nie miejsce tutaj na wyciąganie drzew i krzewów, które w ciągu 150 lat zostały wprowadzone do uprawy w Polsce właśnie przez Arboretum Kórnickie.

Dzisiaj Arboretum nadal prowadzi prace z zakresu introdukcji drzew i krzewów. Dużo uwagi poświęca się zwłaszcza roślinom szczególnie cennym dla celów gospodarczych. Przykładem mogą tu być drzewa szybko rosnące, jak topole i wierzby, modrzewie i niektóre gatunki jodeł ważne dla leśnictwa, drzewa i krzewy dla różnego rodzaju zadrzewień ochronnych, szczególnie w okręgach przemysłowych, wreszcie liczne drzewa i krzewy ozdobne dla parków i zieleni osiedlowej.

W Arboretum Kórnickim prowadzi się także od wielu lat hodowlę nowych odmian drzew i krzewów. Otrzymano między innymi nowe odmiany topoli i wielu krzewów ozdobnych, takich jak jabłoni, wiśni, jaśminowców, bżów-lilaków, forsycji itp. Odmiany wyhodowane w Kórniku są wprowadzane do uprawy w kraju przez szkółki.

Plan Arboretum Kórnickiego z podziałem na sekcje

Arboretum spełnia doniosłą rolę w zakresie popularyzacji uprawy drzew i krzewów. Potrzebę popularyzacji odczuwa się szczególnie silnie w ostatnich latach, co jest związane z roz-

wojem ogródków działkowych, budownictwem indywidualnym (ogródki przydomowe) i rekreacyjnym. Liczba osób zwiedzających Arboretum stale wzrasta i osiąga rocznie 80 - 100 tysięcy. Znaczna część zwiedzających to młodzież szkolna. Liczne są także wycieczki specjalistyczne młodzieży studiującej i osób pracujących już zawodowo w dziedzinach związanych z uprawą drzew i krzewów (leśnictwo, ogrodnictwo).

Arboretum jest wreszcie warsztatem prac naukowych z wielu dziedzin biologii drzew. Bogate kolekcje służą jako cenny materiał do badań naukowych z zakresu genetyki, fizjologii, biochemii, systematyki i geobotaniki. Materiał do badań w postaci kwiatów, nasion, liści, pędów i próbek drewna, a także młodych roślin jest także dostarczany do zakładów naukowych w kraju i za granicą.

Arboretum jest cennym źródłem nasion i sadzonek, przede wszystkim dla szkółek kórnickich, a za ich pośrednictwem także dla innych zakładów ogrodniczych w Polsce. Corocznie wydawany jest katalog nasion drzew i krzewów, który służy do wymiany nasion z ogrodami botanicznymi w kraju i za granicą.

POŁOŻENIE I WARUNKI ŚRODOWISKOWE

Arboretum Kórnickie położone jest w dolinie jezior rynnowych kórnicko-bnińskich ciągnących się na przestrzeni kilkunastu kilometrów od Zaniemyśla w kierunku północnym aż do granic Poznania. Największymi jeziorami w tym łańcuchu są: Jezioro Raczyńskie koło Zaniemyśla, Jezioro Bnińskie, Jezioro Kórnickie i Jezioro Skrzyneckie. Jeziora połączone są ze sobą kanałem, który wpada do Warty pod Poznaniem.

Arboretum położone jest nad brzegiem Jeziora Kórnickiego między miasteczkami Kórnikiem i Bninem. Od brzegów Jeziora Kórnickiego oddzielone jest drogą z Kórnika przez Bnin do Śremu oraz wąskim pasem wybrzeża, który od zamku w kierunku Bnina rozszerza się i zajmuje obszar kilku hektarów. Jest to tzw. Prowent, gdzie od kilkuset lat mieściły się różne budynki gospodarcze, w okresie międzywojennym i po wojnie także administracja Fundacji „Zakłady Kórnickie” oraz nadleśnictwo.

W ostatnich latach na części tego terenu urządzono parking dla samochodów i wybudowano kioski handlowe.

Arboretum zajmuje nisko położone i płaskie tereny w dolinie jeziora, w najniższych miejscach zajęte przez podmokłe łąki. Od strony wschodniej Arboretum przylega do ulicy Parkowej, która oddziela je od terenu dawnych szkólek, ostatnio też włączonego do Arboretum. Tutaj teren wznosi się dość gwałtownie i przechodzi w płaską wysoczyznę położoną kilkanaście metrów nad poziomem jeziora. Ta nowa część Arboretum położona po wschodniej stronie ulicy Parkowej (sekcje 24 - 37) została zagospodarowana i urządzona w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych. Już jednak w końcu lat trzydziestych Wróblewski rozpoczął tu wysadzanie niektórych kolekcji drzew i krzewów (gatunki iglaste, wiśnie japońskie, jabłonie). Na terenie nowego Arboretum został zbudowany w latach 1954 - 1955 budynek Instytutu Dendrologii, w latach 1983 - 1985 wybudowany został obok następny budynek.

Sosna żółta (*Pinus ponderosa*) okryta szronem. Fot. W. Bugała

Tereny starego Arboretum położone na najniższej terasie przyjeziornej były kiedyś trudnymi do przebycia bagnami, przez które już przed wiekami prowadziła droga na usypanej sztucznie grobli. Śladem tej strategicznej niegdyś drogi jest obecnie stara aleja lipowa prowadząca od zamku w kierunku Bnina. W pobliżu zamku, tu gdzie kiedyś urządzony był ogród francuski, a wcześniej włoski (dzisiejsze sekcje 7, 9, 10, 13), teren jest sztucznie podwyższony przez nasypanie warstwy gruzu i ziemi. Najniższe partie Arboretum wzdłuż rowu wypełnionego wodą, ostatnio niestety mocno zanieczyszczoną ściekami, zajmują wilgotne łąki z malowniczymi kępami wierzby szarej i derenia białego oraz naturalnymi grupami starych olch i jesionów. Dzięki niskiemu położeniu i bliskiemu sąsiedztwu jeziora na terenie Arboretum panują stosunki wodne sprzyjające wzrostowi wielu drzew i krzewów. Rekompensuje to w znacznym stopniu niewielką i niewystarczającą dla wielu drzew i krzewów sumę opadów rocznych, zwłaszcza w coraz częściej powtarzających się ostatnio okresach suszy. Poziom wody gruntowej w Arboretum waha się dość znacznie i jest związany z wahaniami poziomu wody w Jeziorze Kórnickim. W XIX w. poziom wody w jeziorze był znacznie wyższy niż obecnie. Ostatnio utrzymuje się przeciętnie na wysokości 64,5 m n.p.m., podczas gdy jeszcze w początku XX w. był średnio o 80 cm wyższy. Obniżanie się poziomu wód gruntowych jest w Wielkopolsce zjawiskiem powszechnym, a szczególnie drastyczne rozmiary osiągnęło po bardzo suchych latach 1982 - 1984. W Arboretum obniżenie się poziomu wód gruntowych wpływa bardzo niekorzystnie na roślinność drzewiastą i zagraża egzystencji wielu gatunków. W okresie wiosennym wilgotne niegdyś łąki w Arboretum były zalewane wodą, lecz w ostatnich latach zdarza się to coraz rzadziej i zalewająca łąki woda utrzymuje się krótko.

Na terenie Arboretum znajduje się kilka sztucznych zbiorników wodnych. Poza fosą otaczającą zamek niewielkie stawki znajdują się na sekcjach 2, 3 i 9 oraz największy staw o powierzchni blisko 1 ha na sekcji 15. Ten ostatni zbiornik wodny został zbudowany w 1955 r. w celu magazynowania wody i zwiększenia wilgotności powietrza i gleby.

Gleby na terenie Arboretum są mocno zróżnicowane. Przeważają gleby lekkie, piaszczyste na podłożu gliniastym lub podścielone torfem, w miejscach najniższych (wilgotne łąki) torfiaste. W nowej części Arboretum, na zboczach doliny jezior-

nej występują gleby gliniaste, lecz zajmują one bardzo niewielką powierzchnię. Ogólnie można stwierdzić, że gleby są ubogie, a dobry wzrost drzew i krzewów zawdzięczać należy korzystnym warunkom wodnym oraz znacznej wilgotności powietrza. Ma to szczególne znaczenie dla wielu gatunków drzew, zwłaszcza iglastych, które tutaj rosną bardzo dobrze.

Warunki klimatyczne Kórnika charakteryzują się ogólnie niezbyt surowymi zimami i małą ilością opadów śnieżnych. Częste są zimy typu atlantyckiego z opadami w postaci deszczu lub krótko utrzymującego się śniegu, z powtarzającymi się odwilżami i temperaturą spadającą nieznacznie poniżej zera. Zdarzają się jednak co kilkanaście lat zimy bardzo surowe z temperaturami poniżej -25°C , które w sposób decydujący ograniczają możliwości uprawy wielu wrażliwych na niskie temperatury drzew i krzewów i wyrządzają w kolekcjach dotkliwe szkody. Do takich surowych należy zaliczyć zimy w latach 1928/29, 1939/40, 1940/41, 1955/56, 1962/63 i 1986/87. Okres od roku 1963 do 1984 odznaczał się natomiast zdecydowaną przewagą zim łagodnych lub nawet bardzo łagodnych. W tym też czasie w Arboretum wyrosły bardzo liczne i piękne okazy takich drzew i krzewów, które dotychczas spotkać było można tylko w krajach Europy Zachodniej (cyprysiki, cedry, cedrzyńce, szydlice japońskie, zimozielone krzewy liściaste, magnolie, różaneczniki i wiele, wiele innych).

Roczna suma opadów wynosi w Kórniku przeciętnie 500 mm. Przeważają jednak coraz częściej lata bardzo suche, kiedy suma opadów wynosi niewiele ponad 400 mm. Wprost katastrofalne pod tym względem dla wielu drzew i krzewów w Arboretum były bardzo suche lata 1982 i 1983, kiedy suma roczna opadów wyniosła zaledwie 310 i 449 mm.

OBSZAR ARBORETUM I JEGO PODZIAŁ PRZESTRZENNY

Arboretum Kórnickie zajmuje powierzchnię 42 ha, z tego na stare arboretum (sekcje 1 - 23) przypada 33,5 ha i na część nową położoną za ulicą Parkową (sekcje 24 - 37) 8,5 ha. Poza terenem obecnego arboretum znajdują się niektóre kolekcje specjalne, jak jabłonie, forsycje, tawuły, bzy-lilaki, topole.

Wspomniano już wcześniej, że zachowały się w zbiorach zamku kórnickiego plany parku z dawnych lat. Najstarszy pochodzi z 1801 r. Szczególnie cenny jest późniejszy plan z około 1825 r. rysowany przez Ziehlkiego. Przedstawia on park kórnicki urządzony przez Teofilę Szoldrską w stylu francuskim. Przypomina on niewiele dzisiejszy stan dróg, alei, budynków i innych szczegółów. Ukazuje także zamek przed przebudową dokonaną przez Tytusa Działyńskiego, z mostem przez fosę od strony parku. Most ten został rozebrany w czasie przebudowy.

Następnym zachowanym planem z XIX w. jest mapa parku kórnickiego z 1862 r., a więc z czasów Jana Działyńskiego. Przedstawia ona park po przebudowie dokonanej przez Tytusa Działyńskiego. Jego kształt, powierzchnia, a także układ wielu dróg i budynków są bardzo zbliżone do stanu obecnego. Na tym planie park jest już powiększony o tereny od strony Bnina (sekcje 19 - 23), które na planie z 1825 r. znajdowały się poza parkiem i były oznaczone jako łąki z zaznaczonymi dwoma wiatrakami (mniej więcej na sekcji 22).

W 1926 r. wykonany został nowy pomiar parku kórnickiego, a szczegółowy plan na tej podstawie sporządzony zamieszczono w pracy K. Steckiego i W. Kuleszy „Opis parku w Kórniku” (Rocznik Dendrologiczny).

Wówczas to po raz pierwszy teren parku został podzielony na 32 kwatery (oddziały) o różnej powierzchni, rozdzielone drogami i rowami odwadniającymi. Ten podział przestrzenny parku został następnie przyjęty przez A. Wróblewskiego i na nim oparta była dokumentacja kolekcji w okresie do drugiej

wojny światowej, a także w pierwszych latach po ostatniej wojnie.

W latach 1952 - 1953 wykonane zostały nowe pomiary Arboretum Kórnickiego. Wprowadzono także nowy podział przestrzenny (wzorowany na poprzednim) dzieląc powierzchnię starej części Arboretum na 23 sekcje. W kilka lat później podobny podział wprowadzono również w nowej części Arboretum, gdzie wydzielono dalszych 14 sekcji (24 - 37). Ten podział przestrzenny Arboretum na 37 sekcji jest nadal aktualny. Na nim opiera się dokumentacja kolekcji. Na załączonym planie widoczne są sekcje oznaczone cyframi arabskimi oraz ich granice. Dla lepszej orientacji zwiedzających sekcje oznaczono także w terenie ustawiając granitowe słupki z podanym na nich numerem.

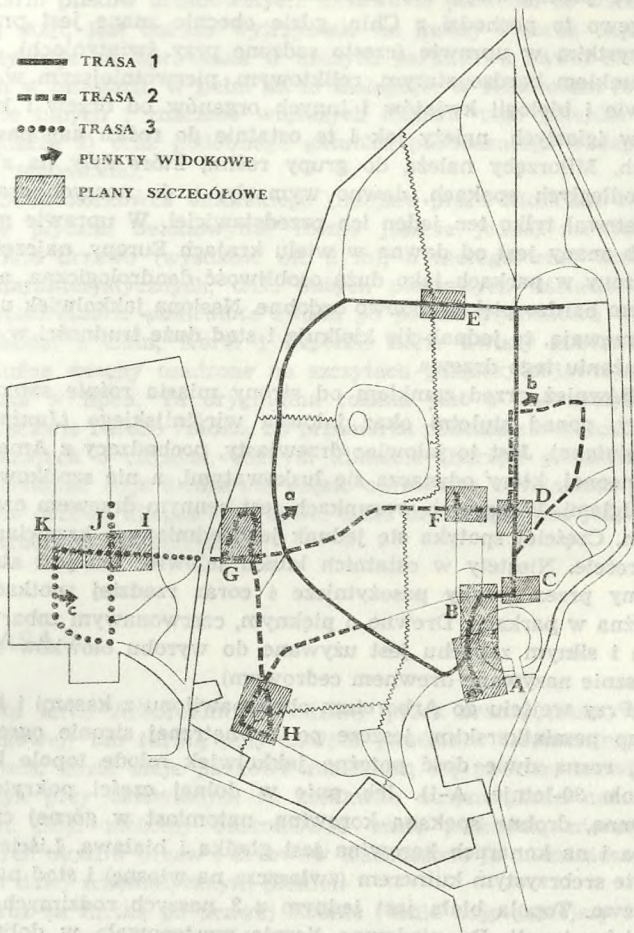
PRZEWODNIK SZCZEGÓŁOWY

Zwiedzanie Arboretum podzielone zostało na trzy oddzielne trasy oznaczone symbolami 1, 2 i 3. Trasy te najlepiej widoczne są na załączonym planie. Można je zwiedzać niezależnie jedna od drugiej. Dwie pierwsze (1 i 2) prowadzą poprzez najbardziej interesujące kolekcje drzew i krzewów w tzw. starym arboretum przylegającym bezpośrednio do zamku, trasa 3 położona jest na terenie tzw. nowego arboretum oddzielnego od starej części ulicą Parkową. Zwiedzanie arboretum rozpoczynamy od głównego wejścia przy zamku.

W przewodniku zamieszczono szczegółowe plany fragmentów zwiedzanych kolekcji, są one oznaczone literami A-K, a dla lepszej orientacji lokalizację tych fragmentów Arboretum podano na planie tras zwiedzania. Na tym samym planie grubymi strzałkami zaznaczono trzy punkty widokowe — a, b, c, a osobno zamieszczono sylwetki drzew i krzewów w formie panoram widocznych z tych punktów widokowych. Drzewa i krzewy zamieszczone na planach i panoramach oznaczono liczbami, które podawane są w tekście przy opisie danych gatunków. W terenie liczne drzewa i krzewy opatrzone są etykietami, na których obok nazwy polskiej i łacińskiej podana jest ojczyzna danego gatunku i numer inwentarza.

Przed wejściem do Arboretum, na terenie rozciągającym się przed zamkiem od strony miasta Kórnika rośnie kilka interesujących okazów drzew. Przede wszystkim zwrócić należy uwagę na samotnie rosnący po prawej stronie wejścia na plac przedzamkowy piękny, stary miłorząb dwuklapowy (*Ginkgo biloba*). Rośnie naprzeciw parterowej oficyny zwanej „Klaudy-nówką”. Jest to drzewo męskie. Drugi, wspaniały okaz miłorzębu, jeszcze potężniejszy od poprzedniego, a przy tym żeński rośnie tuż przy bramie Arboretum. Drzewa te należą do najstarszych egzotów w parku kórnickim, posadzone tu jeszcze za czasów Tytusa Działyńskiego i to zapewne w pierwszych latach jego działalności w Kórniku (około 1840 r.), liczą więc około 150 lat. Miłorząb dwuklapowy jest drzewem dwupien-

- TRASA 1
- - - - TRASA 2
- TRASA 3
- ➔ PUNKTY WIDOKOWE
- ▨ PLANY SZCZEGÓŁOWE

Schemat tras zwiedzania

nym. Na jednych okazach rozwijają się tylko kwiaty męskie, na innych tylko żeńskie, a następnie na żeńskich pojawiają się nasiona podobne do małej śliwki, które dojrzewając w jesieni przybierają barwę żółtą, otoczone mięsistą, nieprzyjemnie pachnącą osnówką. Bardzo oryginalne są liście miłorzębu — wachlarzowate, dwuklapowe, o równoległym unerwieniu. Jesienią

liście przebarwiają się wspaniale na kolor cytrynowo-żółty. Drzewo to pochodzi z Chin, gdzie obecnie znane jest przede wszystkim w uprawie (często sadzone przy świątyniach). Jest gatunkiem bardzo starym, reliktowym, pierwotniejszym w budowie i biologii kwiatów i innych organów od drzew i krzewów iglastych, należy jak i te ostatnie do roślin nagonasiennych. Miłorzęby należą do grupy roślin, które żyły na ziemi w odległych epokach, dawno wymarły, a do naszych czasów przetrwał tylko ten jeden ich przedstawiciel. W uprawie miłorzęb znany jest od dawna w wielu krajach Europy, najczęściej sadzony w parkach jako duża osobliwość dendrologiczna, a zarazem bardzo piękne drzewo ozdobne. Nasiona jakkolwiek u nas dojrzewają, to jednak źle kiełkują i stąd duże trudności w rozmnażaniu tego drzewa.

Również przed zamkiem od strony miasta rośnie samotnie stary, ponad stuletni okaz jałowca wirginijskiego (*Juniperus virginiana*). Jest to jałowiec drzewiasty, pochodzący z Ameryki Północnej, który odznacza się łuskowatymi, a nie szpillkowatymi igłami. W naszych warunkach jest cennym drzewem ozdobnym. Częściej spotyka się jednak jego odmiany o krzewiastym wzroście. Niestety w ostatnich latach jałowiec ten jest atakowany przez grzyby pasożytnicze i coraz rzadziej spotkać go można w parkach. Drewno o pięknym, czerwonym zabarwieniu i silnym zapachu jest używane do wyrobu ołówków (nieśluszenie nazywane drewnem cedrowym).

Przy wejściu do Arboretum obok pawilonu z kasami i kioskiem pamiątkarskim, jeszcze po zewnętrznej stronie ogrodzenia, rosną dwie dość potężne jakkolwiek młode topole białe (około 30-letnie, A-1). Ich pnie w dolnej części pokryte są ciemną, drobno spękaną korowiną, natomiast w górnej części pnia i na konarach korowina jest gładka i biaława. Liście pokryte srebrzystym kutnerem (zwłaszcza na wiosnę) i stąd nazwa drzewa. Topola biała jest jednym z 3 naszych rodzimych gatunków topoli. Do niedawna licznie występowała w dolinach większych rzek wchodząc w skład charakterystycznych dla tych siedlisk lasów łęgowych złożonych głównie z topoli i wierzb.

Pomiędzy topolami białymi rosną dwa korkowce amurskie (*Phellodendron amurense*, A-2) o pierzastych liściach aromatycznie pachnących i grubej, korkowatej korowinie pokrywającej pień. W jesieni dojrzewają czarne mięsiste owoce przypominające jagodę, które w początku zimy stanowią ulubiony

pokarm ptaków drozdowatych. Drzewo to pochodzi ze wschodniej Azji, jest bardzo wytrzymałe na mrozy i coraz częściej spotyka je się uprawiane w naszych parkach, a nawet zielenicach w miastach. W pełni na to zasługuje. W Arboretum rośnie wiele innych i znacznie większych okazów tego gatunku (na kwaterze 3) oraz podobnego gatunku pochodzącego z Japonii (*Ph. japonicum*).

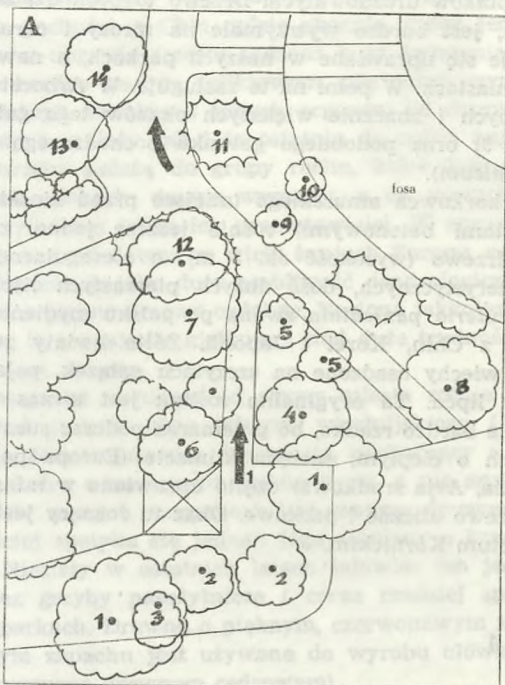
Obok korkowca amurskiego (miejsce przed kioskiem wyłożone płytami betonowymi) rośnie jeszcze jedno, niewielkie, rzadkie drzewo (wysokość ok. 3 m), o nieregularnej koronie i charakterystycznych, dość dużych pierzastych liściach. Jest to *Koelreuteria paniculata* zwana po polsku mydleńcem (A-3). Pochodzi z Chin, Korei i Japonii. Żółte kwiaty zebrane są w luźne wiechy osadzone na szczytach gałęzi, pojawiają się u nas w lipcu. Ta oryginalna roślina jest u nas spotykana w uprawie bardzo rzadko, bo przemarza podczas surowych zim. W krajach o ciepłym, suchym klimacie (Europa południowo-wschodnia, Azja środkowa) często uprawiana w miastach jako cenne drzewo uliczne i parkowe. Okaz tu rosnący jest jedynym w Arboretum Kórnickim.

TRASA 1

Na teren Arboretum wchodzimy przez bramę (bliżej fosy zamkowej) lub furtką przy nowym pawilonie. Dochodzimy do miejsca, gdzie aleje parkowe rozchodzą się tworząc niewielki plac przy ustawionym tu niedawno dużym głazie narzutowym. Stąd możemy obserwować wiele pięknych, nierzadko starych okazów drzew i krzewów (zaznaczono je na zamieszczonym dalej schematycznym planie).

Tuż za furtką po prawej stronie rośnie najpiękniejszy i jeden z najstarszych okazów miłorzębu dwuklapowego (drzewo żeńskie), o którym to gatunku była już wyżej mowa (A-4). Jest to równocześnie jedno z największych i zapewne najstarszych (około 150 lat) drzew tego gatunku w Polsce. Corocznie obficie obradza nasiona widoczne na gałęziach wczesną jesienią (wrzesień), kiedy zaczynają one dojrzewać i żółknąć.

Również z prawej strony rosną dwa niewysokie drzewa o gęstych, szerokich koronach i ciernistych pędach. Jest to żółtnica pomarańczowa (*Maclura aurantiaca*, A-5), drzewo z rodzi-

Plan szczegółowy A (sekcja 4 i 7)

ny morwowatych pochodzące z Ameryki Północnej, o kwiatach dwupiennych, co znaczy, że żeńskie i męskie kwiaty występują na oddzielnych egzemplarzach. Jedno z rosnących tu drzew jest żeńskie i na nim można obserwować latem, a najlepiej jesienią po opadnięciu liści duże, kuliste owoce o pomarszczonej powierzchni przypominające nieco duże pomarańcze (niejadalne). Żółtnica przemarza u nas podczas surowych zim.

Tuż przy wejściu z lewej strony rośnie drzewiasty okaz brzoźtownicy japońskiej (*Zelkova serrata*, A-6) o oryginalnych, jajowatych liściach regularnie unerwionych i ostro piłkowanych, podobnych do wiązu, bo też jest to drzewo z wiązem blisko spokrewnione, pochodzące z Japonii. Kilka starych okazów tego gatunku rośnie także w innych miejscach Arboretum.

Godny obejrzenia jest także potężny okaz wiązu szypułko-

Kwitające magnolie (*Magnolia soulangiana*) przed zamkiem. Fot. E. Szubert

Stara aleja lipowa. Fot. E. Szubert

Budynek Muzeum Dendrologicznego w Arboretum. Fot. K. Jakusz

Kwitające śnieżyce (*Leucojum vernum*) w Arboretum Kórnickim. Fot. E. Szubert

Sosna wejmutka (*Pinus strobus*) — gałązka z szyszkami. Fot. K. Jakusz

<http://rcin.org.pl>

wego (*Ulmus laevis*, A-7), którego pień rozwidła się nisko nad ziemią, a szeroka korona wznosi majestatycznie ponad inne drzewa osiągając wysokość około 30 m. Niestety ten wspaniały okaz wiązu został uszkodzony przez wicher przed kilku laty. Jest to jeden z nielicznych już starych wiązów na terenie Arboretum. Do niedawna było tych drzew znacznie więcej (wiązu szypułkowego, polnego i górskiego). Zniszczyła je, podobnie jak w całej Europie, groźna choroba wywołana przez grzyb *Graphium ulmi*, zwana potocznie holenderską chorobą wiązów lub od łacińskiej nazwy grzyba — grafiozą. Wiąz szypułkowy jest stosunkowo odporny na tę chorobę.

Po prawej stronie drogi prowadzącej przez bramę do Arboretum, na wąskiej powierzchni między tą drogą a fosą, rośnie tuż przy wejściu wysokie drzewo o prostym pniu i luźnej koronie. Jest to kłęk kanadyjski (*Gymnocladus dioica*, A-8) pochodzący z Ameryki Północnej. Charakteryzuje się bardzo dużymi, podwójnie pierzastymi liśćmi, które możemy obserwować również na tuż obok rosnących młodszych okazach (odrosła korzeniowe). Roślina ta należy do rodziny strączkowatych (*Leguminosae*), jest rzadko u nas spotykana, jakkolwiek wytrzymała na niskie temperatury. Rosnący tu kłęk liczy około 140 lat i należy również do najstarszych w Polsce. Przed kilku laty piorun zniszczył koronę i drzewo ma złamany wierzchołek.

Również z prawej strony wejścia do Arboretum rośnie berberys Thunberga (*Berberis thunbergii*, A-9) o regularnej, kulistej koronie, drobnych liściach i drobnych, elipsoidalnych owocach. Ten piękny krzew, szczególnie dekoracyjny w jesieni, pochodzi z Japonii. Za krzewami berberysu Thunberga, tuż nad brzegiem fosy zamkowej rośnie stary krzew perukowca zwyczajnego w odmianie purpurowej (*Cotinus coggygria* 'Purpureus', A-10). Odnacza się ciemnopurpurowymi liśćmi i oryginalnymi owocostanami, które w czasie dojrzewania (sierpień — wrzesień) są gęsto pokryte purpuroworóżowymi włoskami. Krzew występuje w południowo-wschodniej Europie i w Azji, w suchych terenach stepowych i jest bardzo odporny na suszę. Spotykany u nas w parkach i w zieleni miejskiej.

Tuż za perukowcem rosną żywotniki olbrzymie (*Thuja plicata*, A-11) o gęstych stożkowatych koronach. Żywotnik olbrzymi pochodzi z Ameryki Północnej, odnacza się bardzo szybkim wzrostem. Od dawna czynione są próby wprowadzenia tego drzewa do lasów.

Za grupą żywotników, przy wejściu na mostek prowadzący przez fosę do zamku, z lewej strony mostku, rośnie samotne drzewo limby (*Pinus cembra*, B-1) o charakterystycznej, gęstej, walcowatej koronie. Na wierzchołku często widzieć można ciemnofioletowe, kuliste szyszki, które po dojrzeniu rozsypują się. Najczęściej jednak nie zdążą dojrzeć, gdyż są niszczone przez wiewiórki zjadające niedojrzałe jeszcze nasiona. Widoczna tu limba jest gatunkiem sosny występującym w wysokich górach Europy (u nas tylko w Tatrach) oraz na Syberii.

W pobliżu dużego głazu ustawionego tu w 1985 r. rośnie wiele rzadkich i interesujących roślin.

Blisko opisanego wyżej starego wiązu szypułkowego rośnie otoczona szerokim krzewem cisa ewodia koreańska (*Euodia daniellii*, A-12) — niewielkie drzewo (ok. 6 m) o szerokiej, kulistej koronie i pierzastych liściach. W sierpniu cała korona drzewa pokrywa się gęsto drobnymi, białymi kwiatami, które są bardzo miłododajne i zwabiają w pogodne dni roje pszczół. Ewodia pochodzi z Chin i Korei, jest u nas rzadko spotykana w uprawie, a ponadto wrażliwa na mrozy, szczególnie w młodości.

Z lewej strony głazu rośnie młode drzewo topoli wielkolistnej (*Populus lasiocarpa*) pochodzącej z Chin. Jest to gatunek nie przypominający innych topoli, o bardzo dużych, sercowatych liściach i grubych pędach. To oryginalne drzewo, rosnące także w innych częściach Arboretum, jest bardzo rzadko spotykane w uprawie, a nawet należy do rzadkości w kolekcjach dendrologicznych. Wczesną wiosną na nieulistnionych jeszcze gałęziach widzieć można grube baze męskie. Za głazem rośnie duża grupa okazałych drzew bożodrzewu Giralda (*Ailanthus giraldii*, A-13). Jedno z największych drzew rośnie tuż przy głazie z prawej strony. Gatunek ten pochodzący z Chin charakteryzuje się, podobnie jak spotykany dość często w uprawie bożodrzew gruczołkowaty (*A. glandulosa*), bardzo dużymi, pierzastymi liśćmi i gładką korowiną na grubych pniach. Drzewo to, bardzo efektowne ze względu na ogromne liście, jest u nas nieco wrażliwe na mrozy. Okazy tu rosnące liczą około 60 lat.

Wśród drzew bożodrzewu i za nimi rosną liczne krzewy jaśminowców (*Philadelphus*). Tutaj w okresie ich kwitnienia (czerwiec) możemy podziwiać tylko kilka gatunków i odmian, a przede wszystkim wcześniej zakwitający jaśminowiec japoński (*Ph. satumanus*), jaśminowiec chiński (*Ph. sericanthus*) i niezwykle obficie kwitnące krzewy jaśminowca panińskiego

(*Ph. X virginalis*). Ten ostatni jest mieszańcem często uprawianym w parkach. Najbardziej znaną jego odmianą jest 'Virginal'. W Arboretum zgromadzona jest bogata kolekcja jaśminowców (sekcje 3, 7, 10 i 20), licząca kilkadziesiąt gatunków i odmian. Zostały tu również wyhodowane odmiany kórnickie o takich nazwach jak 'Kalina', 'Alabaster', 'Biały Karzeł', 'Apollo' i inne. Najstarsze krzewy tych odmian rosną na kwaterze 30.

Dalsze zwiedzanie Arboretum kontynuujemy drogą wzdłuż fosy. Niedaleko od głazu, z lewej strony drogi, rośnie stary okaz orzesznika pięciolistkowego (*Carya ovata*, A-14), a obok niego sosna czarna (*Pinus nigra*, B-2) o szerokiej, parasolowatej koronie. Orzesznik pochodzi z Ameryki Północnej, u nas czasem spotykany w starych parkach. Jego owoce (orzechy) w grubej, twardej łupinie są ulubionym pokarmem wiewiórek. Liście w jesieni wspaniale przebarwiają się na kolor żółty.

Sosna czarna, której wiele starych i młodszych okazów rośnie na terenie Arboretum, pochodzi z Europy południowej. Sazdana w parkach i w lasach, zwłaszcza na suchych, wapiennych glebach. Jest bardzo odporna na przemysłowe i wielkomiejskie zanieczyszczenia powietrza stanowiąc pod tym względem wyjątek wśród drzew iglastych.

Za sosną czarną, tu gdzie drogi rozdzielają się, również z lewej strony, rośnie stary, niewysoki, krzewiasty okaz lipy amerykańskiej (*Tilia americana*, B-3) o dużych liściach i żółtawych kwiatach ukazujących się w lipcu. Nieco dalej, wśród kępy krzewów jaśminowców i żylistków rośnie drzewo igliczni trójcierniowej (*Gleditsia triacanthos*) o luźnej koronie i pierzastych liściach. W jesieni wiszą na drzewie długie, taśmowate, poskręcane, brązowe strąki, zawierające spłaszczone, okrągłe nasiona. Na pniu igliczni widoczne są ostre, rozgałęzione ciernie. Drzewo to pochodzi z Ameryki Północnej, u nas czasem sadzone w parkach.

Nieco głębiej, za drzewem igliczni, widoczny jest potężny okaz kłęka kanadyjskiego, którego pień pokrywa bluszcz. Jest to największe i najstarsze drzewo tego gatunku w Arboretum Kórnickim. Liczy około 150 lat. W ostatnich latach korona została silnie uszkodzona przez wicher. Obok rosną młodsze egzemplarze powstałe z odrośli korzeniowych. Z kłękiem zapoznaliśmy się już wcześniej, przy wejściu do Arboretum.

Powracamy na trasę zwiedzania i dochodzimy do potężnego buka o szerokiej koronie (B-4). Całą powierzchnię gleby pod koroną buka pokrywa szczelnie zwarty kobierzec bluszczu.

Bluszcz (*Hedera helix*). Fot. K. Jakusz

<http://rcin.org.pl>

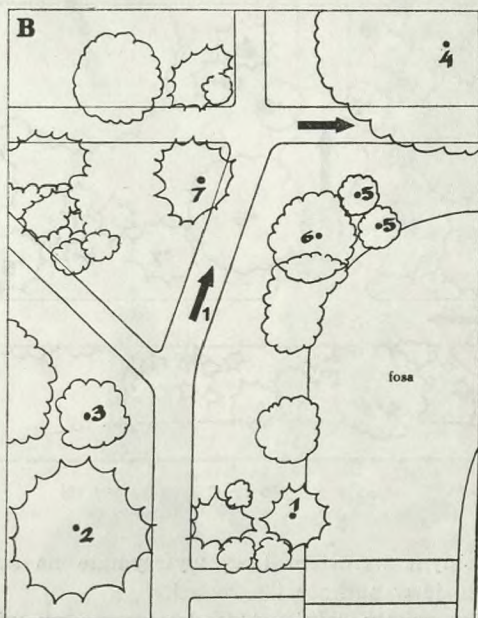
Bluszcz wspina się także na pnie pobliskich drzew wytwarzając na pewnej wysokości pędy owocujące pokryte całobrzegimi, a nie trójklapowymi liśćmi. Bluszcz (*Hedera helix*) jest rośliną europejską, w Polsce rośnie dziko, ponadto bardzo często można go spotkać w formie dziedziczałej w wielu parkach i na starych cmentarzach. Podczas bardzo surowych zim przemarza do granicy śniegu.

Potężny buk rosnący przed zamkiem w dywanie bluszczu, o majestatycznej, szerokiej koronie, niestety mocno uszkodzonej w ostatnich latach przez wichury, to jedno z najpiękniejszych i najstarszych drzew w Arboretum. Jego wiek szacuje się na 200 - 250 lat. Drzewo zawsze rosło swobodnie na wolnej powierzchni i dzięki temu wytworzyło szeroką, nisko osadzoną koronę. Niestety rozrastające się swobodnie na wszystkie strony potężne konary po pewnym czasie nie były zdolne wytrzymać swego ciężaru i mimo zabezpieczenia podporami zaczęły się obłamywać. Stąd dzisiaj korona drzewa wykazuje poważne ubytki. Tylko na starych fotografiach z lat 1950 - 1960 widoczny jest pierwotny wygląd tego pięknego drzewa.

Po przeciwnej stronie drogi, tuż nad fosą rosną dwa młode jeszcze okazy (około 25-letnie) odmiany kolumnowej buka zwyczajnego (*Fagus sylvatica* 'Fastigiata', B-5). Buk zwyczajny jest gatunkiem zmiennym. W uprawie znanych jest obecnie wiele odmian. Do najczęściej spotykanych należą odmiany o liściach purpurowych (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea'), odmiana zwisająca (*F. s.* 'Pendula'), odmiana o liściach strzępolistnych (*F. s.* 'Asplenifolia'), a także rosnąca tu odmiana kolumnowa. Nieco dalej przy trasie zwiedzania już na terenie sekcji 11 zobaczymy niewielki, lecz bardzo oryginalny okaz rzadko u nas spotykanej odmiany czerwonolistnej zwisającej buka (*F. s.* 'Purpurea Pendula').

Przed bukami piramidalnymi również nad fosą rośnie samotnie drzewo odmiany strzępolistnej graba pospolitego (*Carpinus betulus* 'Quercifolia', B-6). Tylko na niektórych gałązkach liście są głęboko wcinane (strzępiaste), na innych nie różnią się od normalnych liści grabowych.

Z lewej strony trasy zwiedzania (kwatery 7) rośnie stary okaz sosny wejmutki (*Pinus strobus*, B-7). Za sosną wejmutką rośnie potężna lipa srebrzysta (*Tilia tomentosa*). Jest to najstarszy i największy okaz tego gatunku w Arboretum (wiek około 150 lat). Lipa srebrzysta pochodzi z południowo-wschodniej Europy, jest wytrzymała na niskie temperatury i na su-

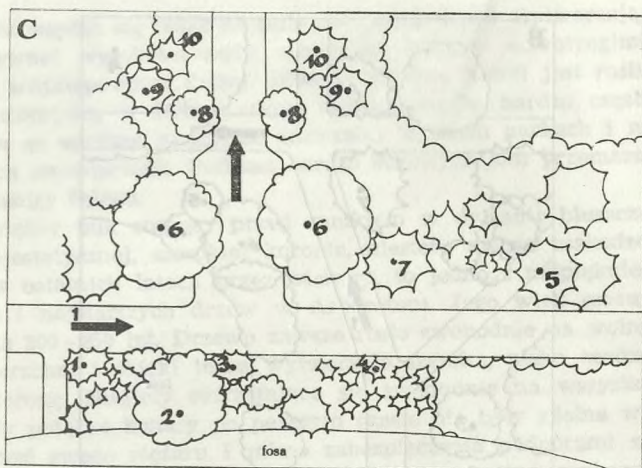

Plan szczegółowy B (sekcja 7 i 10)

szę. Charakteryzuje się srebrzystym zabarwieniem spodniej strony liści. Dawniej była często sadzona w miastach jako drzewo uliczne.

Drogą wzdłuż fosy dochodzimy do szerokiej alei, która jest główną osią parku od zamku aż do jej końca pod Bninem. Po prawej stronie, na niskiej rabacie umocnionej kamieniami, rośnie kilka interesujących krzewów iglastych. Przed kamiennymi schodami prowadzącymi do fosy rośnie grupa cisów o szeroko rozpostartych, długich gałęziach. Jest to odmiana cisa pośredniego wyhodowana w Kórniku (*Taxus × media* 'Wróblewski'). Już w drugiej połowie lata na gałązkach widoczne są czerwone „owoce” — nasiona otoczone szkarłatną, mięsistą osnówką.

Za schodami, na początku rabaty, rosną dwa karłowate świerki (*Picea abies* 'Pygmaea', C-1). Są to okazy 20-letnie. Jeszcze wielokrotnie będziemy mieli okazję oglądać różne, karłowate odmiany świerka pospolitego. Wszystkie odznaczają się

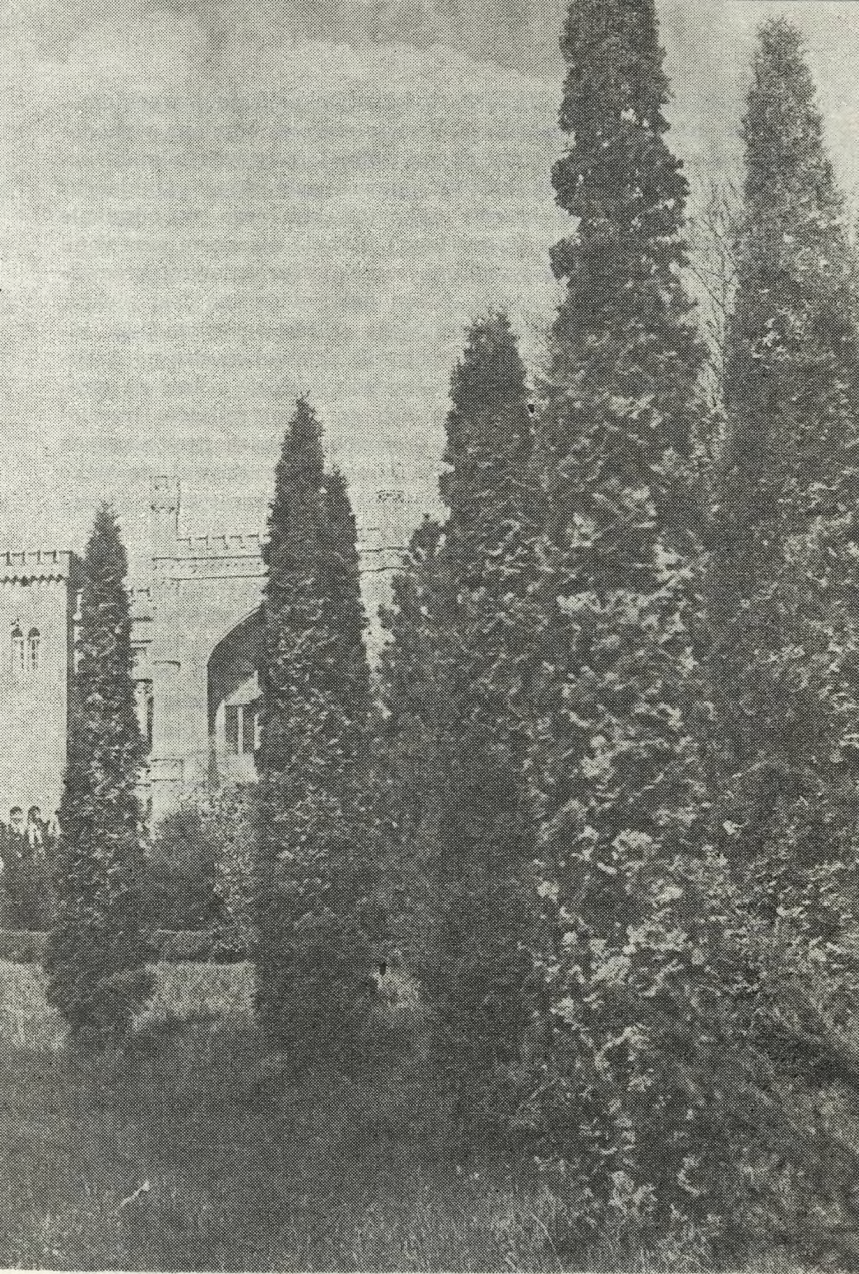

Plan szczegółowy C (sekcja 9 i 10)

bardzo wolnym wzrostem i są wytrzymałe na suszę. Często uprawia się je w parkach i ogrodach.

Pośrodku rabaty rośnie stare drzewo gruszy wierzbolistnej (*Pyrus salicifolia*, C-2) o szerokiej, kopulastej koronie ze związającymi gałęziami. Jej wąskie, szarokutnerowate liście podobne są do liści wierzby i stąd rozpowszechnione jest od dawna błędne przekonanie, że jest to grusza zaszczerpiona na wierzbie. Grusza wierzbolistna pochodzi z suchych obszarów Europy południowo-wschodniej i Kaukazu. Jest wytrzymała na mrozy i suszę, dawniej była sadzona w parkach.

Wśród różnych form niskich krzewów iglastych posadzonych na rabacie uwagę zwraca między innymi płoząca odmiana jałowca pospolitego (*Juniperus communis* 'Repanda', C-3) o promieniście, płasko przy ziemi rozłożonych gałęziach. Obok ścięła się po ziemi jałowiec rozesłany (*J. procumbens*) oraz oryginalne krzewy mikrobioty (*Microbiota decussata*, C-4) o łuskowatych igłach i gałązkach podobnych do żywotnika (*Thuja*), które na zimę brązowieją. Mikrobiota pochodzi z dalekowschodnich obszarów ZSRR (Kraj Nadmorski) i niedawno została wprowadzona u nas do uprawy. Jest bardzo wytrzymała na niskie temperatury i na suszę, ale rośnie bardzo wolno. Uwagę zwraca również karłowata odmiana żywotnika zachodniego

Zywotnik zachodni — odmiana kolumnowa (*Thuja occidentalis* 'Columnna'). Fot. K. Jakusz

(*Thuja occidentalis* 'Hoseri') o kulistym pokroju i wachlarzowato ustawionych gałązkach. Jest to również odmiana wyhodowana w Kórniku. Należy do najwolniej rosnących odmian żywotnika. Obok rosną krzewy jałowca sabińskiego (*Juniperus sabina*) i szerokie krzewy jałowca chińskiego w odmianie Pfitzera (*J. chinensis* 'Pfitzeriana'). Rabata z niskimi krzewami iglastymi kończy się wysokimi, szeroko rozrośniętymi krzewami cisów (*Taxus baccata*). Nieco dalej widoczna jest piękna, wąska sylwetka świerka serbskiego (*Picea omorika*, C-5), jakich wiele jeszcze będziemy spotykali na swej drodze po Arboretum. Świerk ten pochodzi z Jugosławii, gdzie rośnie na stromych, trudno dostępnych zboczach gór. Jest reliktem trzeciorzędowym, co oznacza, że w dawnych epokach geologicznych występował szeroko w Europie, a obecnie zachował się tylko na niewielkim obszarze. Jest to jeden z najpiękniejszych świerków, o charakterystycznej, wąskiej koronie.

Po obu stronach szerokiej alei, którą będziemy się posuwali od zamku w głąb parku, rosną dwa duże okazy magnolii pośredniej (*Magnolia × soulangiana*, C-6). Jest ona mieszańcem pochodzących z Chin, *M. denudata* i *M. liliiflora*, otrzymanym w 1825 r. w szkółkach we Fremont pod Paryżem. Należy do najpiękniejszych magnolii o dużych, białych, kielichowatych kwiatach z różowym odcieniem, które w początku maja obficie pokrywają koronę tego drzewa. Jest jednak wrażliwa na mrozy i podczas surowych zim pączki kwiatowe przemarzają, tak że kwitnienie nie powtarza się corocznie.

Za magnoliami, z jednej i drugiej strony alei, rosną szeroko rozrośnięte, gęste cisy o żółto zabarwionych igłach (*Taxus baccata* 'Aurea', C-7). Jest to także odmiana kórnicka, wyselekcjonowana w okresie międzywojennym. Żłocistożółty kolor igieł jest szczególnie intensywny w okresie wzrostu młodych pędów (maj — czerwiec).

Fragment parku, który teraz mijamy został urządzony w latach 1926 - 1936 przez ówczesnego dyrektora A. Wróblewskiego. Jeszcze dzisiaj można zauważyć, że wiele drzew i krzewów posadzono symetrycznie po obu stronach alei. Bezpośrednio przy drodze rosną szeroko rozrośnięte krzewy bukszpanu (*Buxus sempervirens*, C-8) oraz jego odmiany pstrolistnej (*B. sempervirens* 'Aureo-variegata'). Niestety w czasie surowych zim niektóre krzewy bukszpanu silnie przemarzają.

Za bukszpanem, z lewej i prawej strony, rosną wysokie cisy. Szczególnie interesująca jest odmiana o kolumnowej, wą-

skiej koronie i żółtawych igłach (*Taxus baccata* 'Fastigiata Aurea') nazywana cisem irlandzkim. Również symetrycznie po obydwu stronach drogi rosną piękne okazy żółtawej odmiany żywotnika zachodniego (*Thuja occidentalis* 'Lutescens', C-9), a tuż obok dwa wysokie okazy kolumnowej odmiany tegoż żywotnika o złocistożółtym zabarwieniu gałązek (*Th. occidentalis* 'Aurescens', C-10). Ta ostatnia odmiana została wyhodowana w Kórniku w 1932 r. i jest szeroko rozpowszechniona w uprawie w kraju i za granicą. Jest jedną z najpiękniejszych barwnych form żywotnika zachodniego. Gałązki są szczególnie intensywnie zabarwione w okresie rozwijania młodych pędów.

Poza szerokimi i gęstymi krzewami cisów i bukszpanów widoczne są w głębi (z prawej strony) wysokie korony różnych drzew iglastych. Bliżej zamku widnieje sylwetka świerka serbskiego, o którym już pisaliśmy wcześniej. Dalej rosną dwa dorodne świerki srebrzyste (*Picea pungens* 'Glauca') i dagleżja zielona (*Pseudotsuga menziesii*) o najwyższej wznoszącej się koronie. Obok dagleżji widoczne są niższe korony sinoniebieskiej jodły kalifornijskiej (*Abies concolor*). Dagleżja zielona jest najszybciej rosnącym u nas drzewem iglastym. Pochodzi z zachodniej Ameryki Północnej. Często sadzona w lasach i w parkach. Jodła kalifornijska, którą będziemy jeszcze spotykali na trasie zwiedzania, to również drzewo z zachodniej Ameryki Północnej często uprawiane w naszym kraju. Jest to jedna z najpiękniejszych jodeł, bardzo wytrzymała na niskie temperatury i na suszę. Szybko rośnie w młodości i tworzy regularne, stożkowate korony o sinoniebieskim zabarwieniu igieł.

Z lewej strony poza cisami zwracają uwagę wysokie, strzeliste sylwetki świerków srebrzystych (*Picea pungens* 'Argentea') o intensywnym, srebrzystoniebieskim zabarwieniu igieł. Niestety te piękne drzewa w ostatnich latach zamierają i giną. Świerki srebrzyste są odmianą północnoamerykańskiego gatunku — świerka kłującego (*P. pungens*), który jest bardzo wytrzymały na mrozy oraz na suszę.

Przechodzimy obok niewielkiego pomnika z trzech polnych głazów. Umieszczona na nim tablica upamiętnia twórców Arboretum Kórnickiego: Tytusa Działyńskiego (1796 - 1861), jego syna Jana (1829 - 1880) i siostrzeńca Jana Działyńskiego, ostatniego właściciela Kórnika — Władysława Zamoyskiego (1853 - 1924).

Za pomnikiem widoczna jest duża grupa różnych drzew iglastych. Niestety ta piękna kompozycja została w ostatnich

latach mocno zdeformowana, ponieważ wiele drzew wyschło lub zostało powalonych przez wiatry. Pozostały jednak piękne okazy żywotnika olbrzymiego (*Thuja plicata*), świerka serbskiego (*Picea omorika*) oraz liczne, szeroko rozrośnięte cisy. Dosażone w ostatnich latach kolumnowe odmiany żywotnika zachodniego (*Thuja occidentalis* 'Columna') oraz cisy mają wypełnić lukę po wywróconych przez wichurę drzewach iglastych.

Za pomnikiem twórców Arboretum, pod rozłożystym cisem leży kamienna rzeźba lwa bez głowy. Jest to fragment fontanny ogrodowej z XVIII w.

W głębi, po prawej stronie, widoczna jest grupa młodszych drzew iglastych w wieku około 20 lat. Rosną tu dorodne okazy sosny koreańskiej (*Pinus koraiensis*) o delikatnych igłach, pokrewne naszej limbie, znana nam już kolumnowa odmiana żywotnika zachodniego (*Thuja occidentalis* 'Columna'), żywotnik olbrzymi (*Th. plicata*), a także młode drzewa jodły kalifornijskiej i świerka serbskiego. Przed grupą drzew iglastych rośnie na trawniku pojedynczy okaz buka o zwisających gałęziach i purpurowych liściach (*Fagus sylvatica* 'Purpurea Pendula'). Jest to drzewo bardzo oryginalne, rzadko u nas sadzone.

Trasa zwiedzania rozdziela się. W prawo prowadzi trasa 2, a prosto, główną aleją, trasa 1. Pójdziemy dalej trasą 1. Po prawej stronie rosną trzy drzewa orzecha czarnego (*Juglans nigra*, D-1) w wieku około 140 lat. Pnie pokryte są głęboko bruzdowaną, ciemną korowiną. W jesieni widać na gałęziach liczne owoce podobne do orzecha włoskiego. Zielona, aromatycznie pachnąca łupina nie odpada po dojrzeniu i owoce opadają na ziemię w całości. Sam orzech ma bardzo grubą, bruzdowaną łupinę i niewielkie, trudne do wyjęcia jądro (niesmaczne). Drewno orzecha czarnego, bardzo cenne, o ciemnym zabarwieniu, było dawniej używane do wyrobu drogich mebli. Za orzechami czarnymi zwraca jeszcze uwagę piękny okaz świerka serbskiego (*Picea omorika*, D-2). Z lewej strony alei rosną stare drzewa liściaste, wśród nich dwie brzozy brodawkowate, jeszcze jeden okazały orzech czarny i orzesznik gorzki (*Carya cordiformis*).

Dochodzimy do następnego skrzyżowania dróg. Z lewej strony otwiera się widok na rozległe łąki otoczone kępami wierzby szarej (*Salix cinerea*) i starymi drzewami olch, jesionów i wiązów szypułkowych. Wszystkie one należą w Arboretum

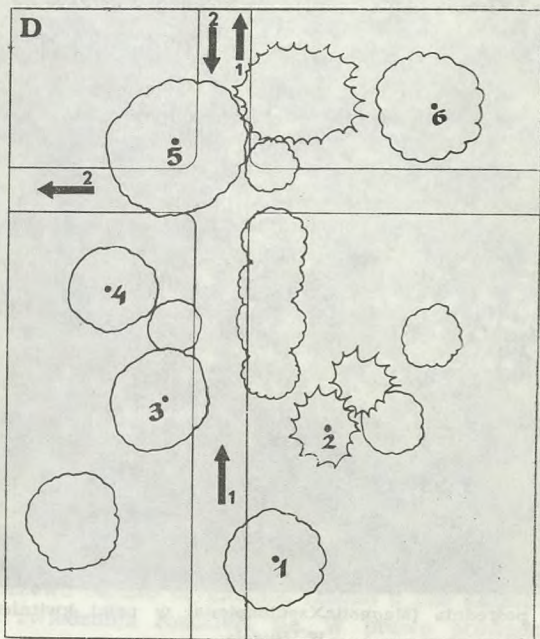

Magnolia pośrednia (*Magnolia X soulangiana*) w pełni kwitnienia. Fot. W. Bugała

do dziko rosnących roślin drzewiastych, najczęściej nie sadzonych ręką człowieka, lecz pochodzących z samosiewu.

Przed drogą odchodzącą nad łąkami w lewo mijamy piękny okaz klona pospolitego (*Acer platanoides*, D-3), a za nim wysoki jesion amerykański (*Fraxinus americana*, D-4). Jest to drzewo rzadko spotykane w naszych parkach, bardzo dekoracyjne, szczególnie w okresie jesiennego przebarwienia liści, cenniejsze od powszechnie sadzonego przy drogach jesionu pensylwańskiego (*F. pennsylvanica*).

Za jesionami, przy skrzyżowaniu dróg, rośnie potężne drzewo platana klonolistnego (*Platanus acerifolia*, D-5) o gładkim, jasnym pniu z charakterystycznie łuszczącą się korowiną. Szerokie płyty kory odpadając odsłaniają jaśniejszą, młodą, korę i stąd cały pień jest plamisty. Platan klonolistny jest mieszańcem północnoamerykańskiego gatunku — *P. occidentalis* i euroazjatyckiego — *P. orientalis*. Drzewo to jest od dawna uprawiane w wielu krajach Europy, zwłaszcza zachodniej i sadzone

Plan szczegółowy D (sekcja 9, 10, 13 i 14)

w miastach. Odznacza się bardzo dużą wytrzymałością na zanieczyszczenia powietrza, stąd doskonale rośnie w miastach. Jest ponadto cennym drzewem parkowym. W Arboretum będziemy widzieli jeszcze kilka równie okazałych, ponad stuletnich drzew platana.

Droga odchodząca w lewo to trasa 2. My w dalszym ciągu posuwamy się główną aleją (trasa 1). Z lewej strony otwiera się szeroki widok na rozległe, podmokłe łąki. Po przeciwnej stronie łąk widoczne jest okazałe drzewo cypryśnika błotnego (*Taxodium distichum*) z licznymi, wystającymi ponad ziemię korzeniami oddechowymi. Bliższe wiadomości o tym drzewie podane są przy opisie trasy 2.

Po prawej stronie głównej alei (kwatery 13) widzimy liczne drzewa iglaste, przede wszystkim świerki i jodły. Były tu posadzone w latach 1926-1936. Niestety surowe zimy i długie

okresy suszy zniszczyły wiele tych drzew. Pozostały tylko nie-liczne świerki japońskie (*Picea koyamai*) o łuszczącej się korze, świerki pospolite i mieszańce jodły greckiej z jodłą kaukaską (*Abies cephalonica* × *A. nordmanniana*). Do niedawna w środku tej kwatery rosły także bardzo stare (około 160-letnie) i wysokie drzewa świerka pospolitego o koronach wznoszących się ponad inne drzewa. Osiągały one wysokości do 45 m. Również i te wspaniałe drzewa zaschły w latach 1982 - 1985.

Za grupą drzew iglastych aż do następnego skrzyżowania powierzchnię kwatery 13 zajmują stare lipy, graby, buki i wiązy. Szczególnie okazałe są dwa wysokie buki o szerokich koronach. Szeroką aleją, którą idziemy, prowadził przed wiekami główny trakt z Poznania na południe (na Śląsk i do Krakowa). Zamek otoczony fosą, ze zwodzonymi mostami, panował nad tym traktem i kontrolował wszelki ruch. Droga w tym miejscu przebiegała po usypanej przez bagna grobli. Stare lipy, które zachowały się do dzisiaj wzdłuż alei są najstarszymi drzewami w Arboretum, liczą bowiem około 300 lat. Były więc posadzone w końcu XVII w., kiedy trakt miał jeszcze handlowe i strategiczne znaczenie. Pozostało tych lip zaledwie kilkanaście, mocno zniszczonych, z wypróchniałymi pniami i odłamanymi przez burze konarami. Liczba tych sędziwych drzew zmniejsza się z każdym rokiem.

Z prawej strony za starymi lipami zachował się także rząd starych grabów (*Carpinus betulus*), które są również pozostałością dawnego parku francuskiego z XVIII w. Pod lipami i grabami wyrósł w ostatnich latach zwarty młodnik cisowy. Cisy obsiewają się na terenie całego Arboretum, lecz tu na kwaterze 16 jest ich szczególnie dużo i tworzą gęsty, trudny do przebycia zagajnik.

Dochodzimy główną aleją wzdłuż rzędu starych lip do szerokiego kręgu. W lewo i w prawo odchodzą boczne drogi. Tu kończył się w XVIII w. park francuski. Dalej w kierunku Bni-na (obecnie kwatery 19 - 23) były jeszcze na początku XIX w. łąki i pola. Na starym planie z 1825 r. zaznaczone są nawet 2 wiatraki. Tereny te zostały wykupione przez Tytusa Działyńskiego i włączone do parku w połowie XIX w. Przy głównej alei, wówczas jeszcze publicznej drodze, posadzono dęby. Dziś są to okazałe drzewa w wieku około 140 lat. Ta część parku poza kręgiem w alei głównej, gdzie się znajdujemy (kwatery 19, 20 i 22), to tzw. część leśna. Rosną tu głównie krajowe gatunki drzew, przede wszystkim liściastych (dęby,

graby, buki, klony i inne). Szczegółowiej nie będziemy też tej części Arboretum opisywali.

Wróćmy do tej części kwatery 19, która rozpoczyna się przy kręgu i drodze odchodzącej stąd w prawo. Przejdziemy kilkadziesiąt kroków tą drogą. Przed przebudową parku przez Tytusa Działyńskiego w pierwszej połowie XIX w., a może i później jeszcze, znajdowały się tutaj szklarnie, po których pozostało długie na kilkadziesiąt metrów zagłębienie. Tu, jak zaznaczyliśmy wyżej, kończył się osiemnastowieczny ogród francuski zaznaczony na planie z 1825 r. Obecnie w zagłębieniu po starej szklarni i dalej na kwaterze 19 rośnie bogata kolekcja jodeł i innych drzew, głównie iglastych, posadzonych już w czasach nam współczesnych (po 1945 r.). Rosną tu także krzewy kilku gatunków irgi (*Cotoneaster*). Irgi należą do rodziny różowatych i charakteryzują się drobnymi owocami barwy czerwonej lub czarnej. Są to krzewy bardzo dekoracyjne i często uprawiane w parkach i ogrodach, zwłaszcza w krajach o łagodnych zimach, gdyż nie wszystkie gatunki są wytrzymałe na niskie temperatury. Naliczniej występują we wschodniej Azji (Chiny, Japonia) oraz w Azji Środkowej. W Polsce na wapiennych skałach rośnie tylko jeden gatunek — irga pospolita (*Cotoneaster integerrimus*). W kolekcji, którą tutaj widzimy, na uwagę zasługują gęste krzewy irgi ostroliśnej (*C. acutifolius*) z północnych Chin, bardzo wytrzymałej na mrozy. Obok rosną wysokie krzewy irgi pomarszczonej (*C. bullatus*) o dużych, ciemnozielonych liściach i jaskrawoczerwonych owocach. Jest to również gatunek pochodzący z Chin, niestety wrażliwy na mrozy. Silnym wzrostem odznacza się także irga gronowa (*C. racemiflorus*) o jasnoczerwonych owocach, pochodząca z Azji Środkowej.

W kolekcji jodeł jest wiele rzadkich i oryginalnych gatunków. Blisko kręgu rosną jodły o wąskiej, wysmukłej koronie i białych igłach od spodu. Jest to mieszaniec jodły koreańskiej (*Abies koreana*) i jodły Veitcha (*A. veitchii*) znany pod nazwą *A. ×arnoldiana*. Tak jak i formy rodzicielskie, jodła ta jest bardzo wytrzymała na niskie temperatury.

Za jodłami Arnolda wznosi się wysoko wąska korona żywotnika zachodniego (*Thuja occidentalis*). Jest to jedno z najstarszych drzew tego gatunku w Arboretum. Mierzy około 20 m wysokości i liczy ponad 100 lat. Żywotnik zachodni był jednym z pierwszych drzew północnoamerykańskich sprowadzonych do Europy (około 1545 r.). Dawniej, głównie

Szyszki jodły koreańskiej (*Abies koreana*). Fot. W. Bugała

w XVIII i XIX w. był często sadzony w parkach, zwłaszcza w okresie panowania ogrodów francuskich. W parku kórnickim drzewa te były w dużych ilościach sadzone w połowie XIX w. Z tego okresu pochodzi drzewo, które tu oglądamy. Niemal wszystkie żywotniki zachodnie wyschły w Arboretum w latach 1982-1985 podczas długo trwającej suszy. Z innych jodeł warto zapoznać się z oryginalną jodłą arizońską (*A. arizonica*) o srebrzystych igłach i wąskiej, wysokiej koronie. Pień pokryty jest grubą, jasnoszarą, miękką korą. Jodła ta pochodzi z gór Arizony i jest wytrzymała na niskie temperatury, ale w uprawie dotychczas nieznaną.

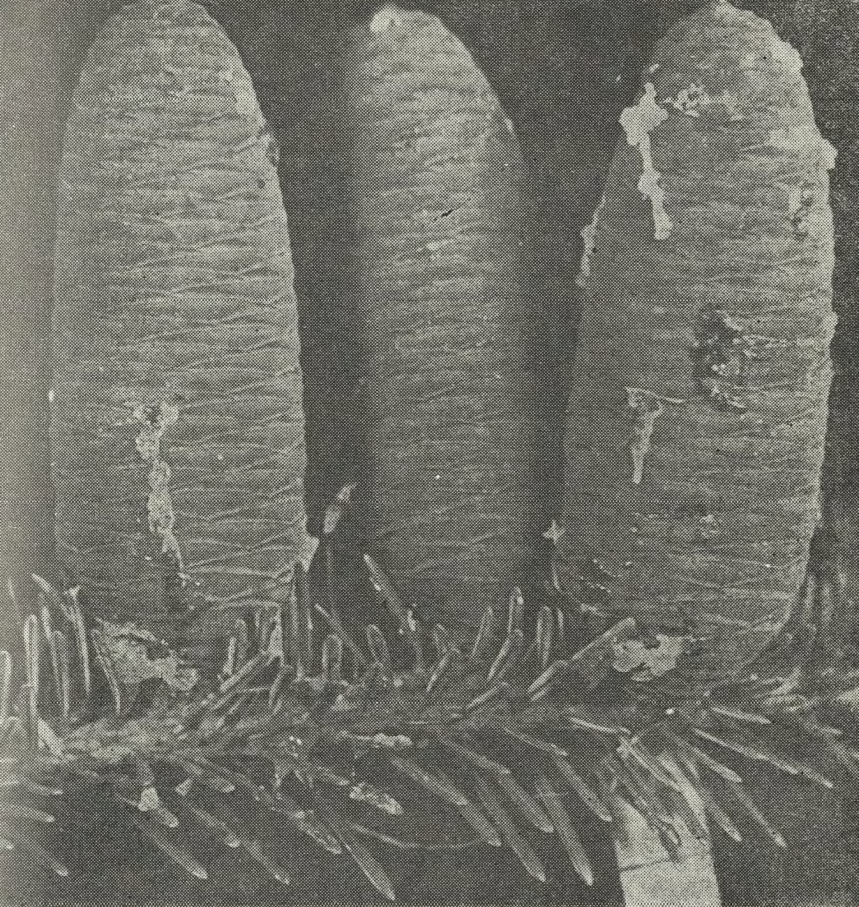
Jodła kalifornijska zwana także jednobarwną (*A. concolor*) reprezentowana jest w kolekcji przez piękne okazy o regularnych, wysokich koronach. Odznacza się długimi, wiotkimi, niebieskawozielonymi igłami, które po roztarciu wydają silny i przyjemny żywiczny zapach. Pochodzi z zachodniej Ameryki Północnej. Jest to jedna z najpiękniejszych jodeł, bardzo wytrzymała na mrozy i na suszę, często uprawiana w parkach na terenie całego kraju.

Do najszybciej rosnących należy jodła olbrzymia (*A. grandis*), również z zachodniej Ameryki Północnej. Tu w kolekcji rosną 2 piękne okazy tej jodły, o szeroko stożkowatych, gęstych koronach. Jest nieco wrażliwa na niskie temperatury, ale ze względu na bardzo szybki wzrost w wielu krajach Europy Zachodniej sadi się ją w lasach. Również w Polsce rozpoczęto próby jej uprawy w plantacjach leśnych.

Z innych jodeł w kolekcji wymienić należy japońską jodłę nikko (*A. homolepis*) o białym spodzie igieł, również japońską jodłę Veitcha (*A. veitchii*) o kredowobiałych igłach od spodu, dalej jodłę mandżurską (*A. holophylla*), która odznacza się ostrymi, jasnozielonymi igłami i łuszczącą się strzępiasto korą na pniu. Jest to również jedna z najpiękniejszych jodeł, bardzo wytrzymała na mrozy, lecz dotychczas nie rozpowszechniona w uprawie.

Bardzo oryginalną jodłą jest rosnąca tu także jodła koreańska (*A. koreana*). Jest to niskie (do 10 m), słabo rosnące drzewo o krótkich, tępych igłach, kredowobiałych od spodu. Corocznie korony tych drzew pokrywają się niewielkimi szyszkami barwy ciemnofioletowej lub zielonej. Jodła koreańska jest bardzo wytrzymała na niskie temperatury i powinna być szeroko rozpowszechniona w uprawie.

W zagłębieniu po dawnych szklarniach i nad jego brzegami

Szyszki jodły nikko (*Abies homolepis*). Fot. W. Bugała

rosną liczne jodły greckie (*Abies cephalonica*) o ciemnozielonych, ostrych i kłujących igłach. Dwa stare drzewa tej jodły to pozostałość z XIX-wiecznej kolekcji Jana Działyńskiego. Inne drzewa tego gatunku są młodsze, około 50-letnie, lecz już zawiązują szyszki.

Z prawej strony drogi zwracają przede wszystkim uwagę okazałe, stare sosny czarne (*Pinus nigra*) i sosny pospolite (*P. sylvestris*) o malowniczych pniach i koronach. Są to jedne z najpiękniejszych egzemplarzy sosny czarnej, w wieku około 150 lat, podobnie jak rosnące w głębi kwatery stare świerki pospolite. Świerków tych było tu do niedawna znacznie więcej,

lecz zostały zniszczone przez suszę. Widzimy tu także liczne, szeroko rozrośnięte, starsze i młodsze okazy cisów, które rozsiewają nasiona i dają początek młodym okazom masowo tu wyrastającym. Powracamy do kręgu w głównej alei lipowej i kierujemy się drogą prowadzącą w kierunku łąk. Po przejściu kręgu mijamy z lewej strony grupę cisów i innych drzew iglastych.

Najbliżej drogi (jeszcze przy kręgu) rośnie duży okaz cisa o gęstej, zwartej koronie i ciemnozielonych igłach. Jest to odmiana *Overeyndera* (*Taxus baccata* 'Overeynderi'). Nieco głębiej widoczna jest grupa kilku świerków o drobnych igłach. To świerk pochodzący z Chin (*Picea neveitchii*), niedawno wprowadzony do naszej kolekcji. Odznacza się znaczną wytrzymałością na mrozy i na suszę, co wśród świerków jest cechą bardzo rzadką. Z innych cisów rosną tu także krzewy odmiany o złocistym zabarwieniu igieł (*T. baccata* 'Aurea') i szeroko rozpostartych gałęziach. W grupie wysokich drzew za cisami i świerkami rosną gatunki krajowe (wiązy, jesiony, klony, białe topole). Gęste podszycie tworzą zarośla śnieguliczki białej (*Symphoricarpus albus*). Krzew ten pochodzi z Ameryki Północnej, jest bardzo często u nas uprawiany i często dziczejący. Mało wymagający w stosunku do światła i bardzo wytrzymały na suszę. Rozrasta się za pomocą podziemnych rozłogów zajmując coraz większą powierzchnię.

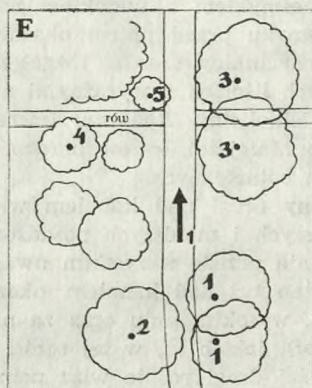
Po prawej stronie drogi widzimy grupę drzew iglastych. Uwagę zwraca okazały, szeroko rozgałęziony cis (*Taxus baccata*), świerki chińskie (*Picea montigena*) o grubych, sztywnych igłach oraz kilkunastoletnie świerki serbskie (*P. omorika*).

Zbliżamy się do mostku z czerwonej cegły na kanale przecinającym wilgotne łąki. Kanał ten ma bezpośrednie połączenie z Jeziorem Kórnickim i kiedy poziom wody w jeziorze podnosi się (zwykle wiosną), to łąki w Arboretum są okresowo zalewane wodą.

Po drodze, z prawej strony, mijamy drzewa igliczni trójcierniowej (*Gleditsia triacanthos*, E-1). Jest to drzewo północnoamerykańskie należące, jak i robinia, do rodziny strączkowych. Liście pierzaste, o drobnych listkach, przebarwiają się w jesieni na żółto. Na drzewie widoczne są w jesieni długie, taśmowate, skręcone strąki, barwy czerwono-brązowej. Kwiaty igliczni są niepozorne, zielonkawe, ale bardzo miododajne. Charakterystyczną cechą tego gatunku są także potężne, rozgałęzione ciernie wyrastające często wprost na pniu. Tu jednak oglą-

damy drzewa odmiany bezbronnej (*G. triacanthos 'Inermis'*) i cierni tych brak.

Z lewej strony drogi poprzez rozległe łąki z kępami wierzby szarej widoczny jest wśród drzew zamek. Przy drodze rosną trzy okazałe drzewa dębu czerwonego (*Quercus rubra*, E-2) o gładkiej korze i ostro klapowanych liściach, które w jesieni przebarwiają się wspaniale na kolor szkarłatnobrazowy. W jesieni można także oglądać duże, kuliste żółędzie w szerokich,

Plan szczegółowy E (sekcja 17, 18, 20 i 21)

płaskich miseczkach. Dąb czerwony pochodzi z Ameryki Północnej. Bardzo często sadzony jest w lasach i w parkach. Oznacza się dużą odpornością na suszę i może rosnąć nawet na ubogich, piaszczystych glebach, jednakże tylko na glebach żyznych i dostatecznie wilgotnych, jak właśnie tutaj, osiąga znaczne rozmiary.

Nad kanałem, z prawej i lewej strony, rosną potężne, stare platany (*Platanus acerifolia*, E-3). Widzieliśmy już te drzewa niedaleko zamku. Z lewej strony przed kanałem zwraca uwagę niewielkie drzewo o dużych, szerokojajowatych liściach. Jest to rzadko u nas spotykany w uprawie gatunek wielkolistnej topoli Wilsona (*Populus wilsonii*, E-4). Nie jest on podobny do topoli, które powszechnie znamy, rośnie wolno, tworzy kulistą, regularną koronę i jest drzewem dekoracyjnym.

Za kanałem i mostkiem z lewej strony rozpoczyna się sekcja 18 z dużymi grupami starych drzew, głównie krajowych.

Są tu jednak także liczne drzewa i krzewy obcego pochodzenia, niektóre bardzo cenne i na nie przede wszystkim zwrócimy uwagę. Tuż nad kanałem (z lewej strony) rośnie potężny platan, jeden z najpiękniejszych w Arboretum, a obok niego grupa okazałych drzewiastych cisów o szerokich koronach. Między cisami a drogą, na której stoimy, rosną młode drzewa lip, jaworu (*Acer pseudoplatanus*) oraz niewysokie wiązowce (*Celtis*, E-5). Te ostatnie będziemy widzieli jeszcze wielokrotnie dalej. Grupa drzew przy kanale oddzielona jest od dalszych zadrzewień wąskim przesmykiem z widokiem na staw. Z prawej strony tego przesmyku przed pniem okazałego dębu zwrócić należy uwagę na oryginalny, szeroko rozgałęziony krzew o dość dużych, eliptycznych liściach z wyraźnymi nerwami bocznymi. Jest to szakłak wielkolistny (*Rhamnus imeretinus*) pochodzący z Kaukazu i Azji Mniejszej, krzew bardzo rzadko spotykany nawet w ogrodach botanicznych.

Z prawej strony drogi nad kanałem widoczna jest także grupa drzew starszych i młodszych posadzonych przed kilkunastu laty. Zwracają przede wszystkim uwagę swymi rozmiarami potężny platan tuż nad kanałem, okazały dąb (*Quercus robur*) o prostym, wysokim pniu oraz za nim rosnący jesion (*Fraxinus excelsior*), jakich tu, w tej części parku zobaczymy jeszcze wiele. Bliżej drogi rośnie wiąz polny o wąskiej, wysokiej koronie (*Ulmus minor 'Dampieri'*), a obok niego, drzewiasty okaz cisa o regularnej, szerokiej koronie. Za cisem, od strony łąki zwraca uwagę niewielkie drzewo o bardzo dużych, szerokojąkowlatych liściach. Jest to wielkolistna topola chińska (*Populus lasiocarpa*), podobna do tej, którą widzieliśmy przed mostkiem z lewej strony. W tej grupie drzew oglądać możemy również młode okazy wiązowca zachodniego (*Celtis occidentalis*), drzewa pochodzącego z Ameryki Północnej, które czasem spotyka się u nas w parkach. Liście są sztywne i szorstkie, nieco podobne do liści wiąza.

Wiązowce są bardzo wytrzymałe na suszę, mniej na niskie temperatury. Powszechnie uprawiane w miastach w krajach Europy Południowej i południowo-wschodniej. Ich drewno jest bardzo twarde.

Z prawej strony otwiera się widok na rozległe łąki, za nimi widoczna jest duża grupa drzew (sekcja 21), głównie iglastych z wysoko wznoszącymi się koronami czarnych sosen (*Pinus nigra*). Na brzegu tej grupy od strony łąki rosną młodsze drzewa iglaste (świerki serbskie, srebrzyste, pospolite i cisy).

Stary platan (*Platanus acerifolia*) na kwaterze 20. Fot. W. Bugala

<http://rcin.org.pl>

Z lewej strony drogi za wąskim pasem łąki z widokiem na staw mijamy zadrzewioną część sekcji 18 z licznymi, często bardzo okazałymi drzewami, głównie krajowymi (dęby, buki, jesiony, lipy, olchy i graby). Ale wśród nich rosną także wspaniałe okazy drzew obcych. Tuż przy drodze widzimy znaną nam już iglicznię trójcierniową (*Gleditsia triacanthos*) o prostym, wysokim pniu, a nieco dalej wspaniała jesion amerykański (*Fraxinus americana*).

Dochodzimy do skrzyżowania drogi. Na lewo rozpoczynają się zwarte zarośla śnieguliczki (*Symphoricarpus albus*) zajmujące tu kilka arów powierzchni. W zaroślach śnieguliczki oglądamy wspaniałe, wysoko oczyszczone pnie jesionów (*Fraxinus excelsior*). Jest to najpiękniejsza grupa tych drzew w Arboretum, osiągająca tu wysokość 33 m. Wśród jesionów rośnie również okazała i wysoka sosna wejmutka, a nieco w głębi kilka wymiosłych modrzewi. Za śnieguliczką, w luce między wysokimi drzewami jesionów posadzono przed kilkunastu laty liczne drzewa iglaste. Uwagę zwracają wyprzedzające we wzroście inne drzewa jodły olbrzymie (*Abies grandis*), z którymi zetknęliśmy się już poprzednio. Idziemy drogą mając po lewej stronie zwarte zarośla śnieguliczki, a po prawej gęstą ścianę cisów (*Taxus baccata*) oddzielającą nas od biegnącej tu równoległe do drogi granicy Arboretum i ulicy Parkowej. Jest to drugie co do wielkości skupisko cisów w parku. Obok starych, ponad stuletnich okazów można tu zobaczyć obfity, różnowiekowy samosiew. Za cisami wznoszą się majestatycznie wysokie, gonne pnie czarnych sosen, które osiągnęły tu rzadko spotykaną wysokość około 33 m. Ich wiek szacuje się na 140 lat. Czarne sosny były w dużej ilości sadzone w parku kórnickim w drugiej połowie XIX w. i z tego okresu pochodzą spotykane po drodze wspaniałe okazy tego cennego gatunku.

Z lewej strony drogi, w zaroślach śnieguliczki, zwracają uwagę potężne pnie topoli białej (*Populus alba*) z majestatyczną, szeroką koroną. Topola biała jest naszym krajowym gatunkiem występującym niegdyś w dolinach większych rzek, gdzie była głównym elementem lasów łęgowych. Jest to jedno z najokazalszych naszych drzew osiągające często imponujące rozmiary. Takie właśnie drzewa możemy oglądać i w parku kórnickim.

Z lewej strony rozciąga się daleka perspektywa na staw. Patrząc w tym kierunku zwracamy uwagę na wspaniałe okaz brzozy brodawkowatej (*Betula pendula*) o swobodnie rozrośnię-

Aleja lipowa Generalowej Zamoyskiej. Fot. K. Jakusz

tej, szerokiej koronie. Jest to największy okaz brzozy w Arboretum. Z prawej strony tej osi widokowej z malowniczą brzozą rzuca się w oczy spora grupa modrzewi europejskich (*Larix decidua*) różnej wysokości, bo różnowiekowych. Najokazalsze z nich, w wieku około 50 lat to modrzewie polskie (*Larix decidua* var. *polonica*) z regionu Gór Świętokrzyskich.

Modrzew polski jest jedną z geograficznych odmian modrzewia europejskiego. Odznacza się bardzo szybkim wzrostem i jest cennym drzewem leśnym.

Obok grupy modrzewi, między nimi a wspomnianą wyżej brzozą, rosną wysokie, drzewkowate wiśnie sachalińskie (*Cerasus sachalinensis*). Jest to jeden z gatunków z dużej i zróżnicowanej grupy dalekowschodnich wiśni japońskich. Odznacza się bardzo wczesnym (w kwietniu) i obfitym kwitnieniem oraz wspaniałym przebarwieniem liści w jesieni. Za wiśniami od strony stawu wysadzono przed 20 laty grupę metasekwoi chińskiej (*Metasequoia glyptostroboides*). Jest to oryginalne drzewo iglaste podobne do cypryśnika błotnego (*Taxodium distichum*), które zrzuca na zimę igły wraz z niezdrewniałymi pędami. Igły te są miękkie, delikatne i przed opadnięciem brązowieją. Metasekwoja została znaleziona w Chinach po raz pierwszy w 1942 r., w prowincji Syczuan. Jej odkrycie było wielką rewelacją przyrodniczą. Wkrótce nasiona nowo odkrytego drzewa nadeszły z Chin do europejskich i amerykańskich ogrodów botanicznych. Arboretum Kórnickie otrzymało pierwsze nasiona w 1947 r. Najstarszy okaz otrzymany z tych nasion zobaczymy w dalszej naszej wędrówce na kwaterze 3. Tutaj rosnące drzewa metasekwoi pochodzą z nasion przysłanych później. Drzewo to okazało się wytrzymałe na niskie temperatury i łatwe w uprawie. Najlepiej jednak rośnie na wilgotnych, nawet bagnistych i zalewanych przez wodę glebach oraz nad brzegami wód płynących.

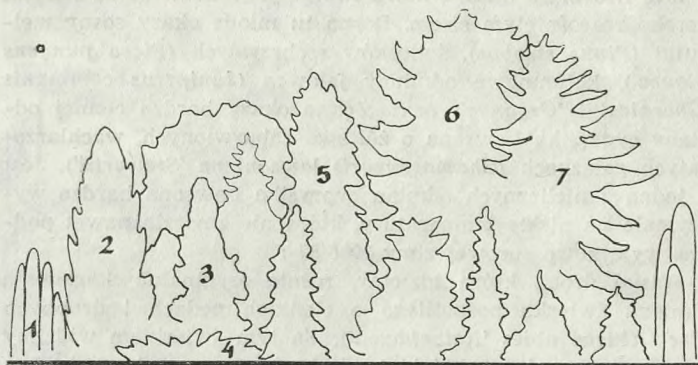
Z prawej strony wąski pas oddziela w tym miejscu drogę, którą idziemy, od ulicy Parkowej. Posadzone na tym pasie różne drzewa iglaste (cisy, żywotniki, daglezie, sosny i świerki) spełniają rolę zadrzewienia izolacyjnego.

Dochodzimy do następnego mostku na kanale doprowadzającym wodę do stawu położonego w centralnej części Arboretum. Nad kanałem rosną potężne olchy o prostych, gonnych pniach. Jest to jedna z najpiękniejszych grup starych, ponad stuletnich olch w Arboretum. Za mostkiem wchodzimy w piękną, gęstą aleję lipową biegnącą łagodnym łukiem na długości blisko 200 m. Jest to tzw. Aleja Generalowej Zamoyskiej posadzona w 1880 r. i nazwana tak na cześć Jadwigi z Działyńskich Zamoyskiej (1830 - 1923), matki fundatora Władysława Zamoyskiego, a siostry ostatniego właściciela Kórnicka z rodu Działyńskich — Jana. Aleja składa się głównie z lipy drobnolistnej (*Tilia cordata*) i nielicznych okazów lipy szeroko-

listnej (*T. platyphyllos*). Obydwa gatunki są drzewami krajowymi. Oryginalność alei bierze się stąd, że drzewa zostały posadzone bardzo gęsto (w odstępach jednowęzowych), wobec czego wytworzyły wysokie, proste pnie i jednostronnie, na zewnątrz rozgałęzione korony. Wnętrze alei, latem zawsze cieniste, stwarza wrażenie wysokiego sklepienia wspartego na gęstej kolumnadzie pni. Spacer tą aleją, zwłaszcza w czasie kwitnienia lip, dostarcza dodatkowych wrażeń, w postaci intensywnego zapachu kwiatów i brzęku zbierających nektar pszczoł.

Na lewo od alei lipowej, tuż za kanałem, znajduje się bogata kolekcja lip. Z rzadkich i oryginalnych gatunków w niej rosnących wymienić należy lipę srebrzystą (*Tilia tomentosa*) z południowo-wschodniej Europy, lipę Oliviera (*T. olivieri*) z Chin, lipę amurską (*T. amurensis*), lipę mongolską (*T. mongolica*) i lipę Maksymowicza (*T. maximowiczii*) z Japonii. Ten ostatni gatunek odznacza się najsilniejszym spośród wszystkich lip zapachem kwiatów.

Z lewej strony alei lipowej, za szerokim pasem łąki rozciąga się duża grupa różnych drzew iglastych (punkt widokowy a). Uwagę zwracają piękne, młode jeszcze okazy cyprysika Lawsons (*Chamaecyparis lawsoniana*, a-1) o regularnych, gęstych koronach z przewisającymi wierzchołkami, wysokie drzewo bałkańskiej sosny rumelijskiej (*Pinus peuce*, a-2) przypominającej sosnę wejmutkę. Obok niej rośnie najstarszy i największy w Arboretum okaz rzadko spotykanego gatunku ży-

Grupa drzew iglastych na sekcji 11 (przy trasie 1, widok z punktu widokowego a)

wotnika japońskiego (*Thuja standishii*, a-3) oraz szerokie krzewy złocistej odmiany cisa (*Taxus baccata* 'Aurea', a-4). Za nimi rośnie piękny, stary okaz jodły Veitcha (*Abies veitchii*, a-5) — największy w naszych kolekcjach i wysokie drzewo modrzewia polskiego (*Larix decidua* var. *polonica*, a-6) otrzymane z nasion zebranych w 1922 r. na stanowisku naturalnym tego gatunku w Górach Świętokrzyskich (Góra Chełmowa). Obok modrzewia jeszcze jedna piękna i oryginalna jodła pochodząca z Japonii i znana u nas pod nazwą jodły nikko (*Abies homolepis*, a-7). Jest to największe i najpiękniejsze drzewo jodły nikko w Polsce. Liczy 60 lat. W całej tej zróżnicowanej gatunkowo grupie drzew i krzewów iglastych widoczne są także piękne, drzewiaste okazy cisów.

Aleja lipowa dochodzi do kręgu, z którego w różne kierunki wybiega 5 dróg. Przy kręgu stoi skromny pomnik z brązowym medalionem Antoniego Wróblewskiego, pierwszego dyrektora Ogrodów Kórnickich działających w ramach utworzonej przez Władysława Zamoyskiego w 1924 r. Fundacji „Zakłady Kórnickie”. A. Wróblewski stworzył podwaliny pod działalność naukową obecnego Instytutu Dendrologii i zgromadził w Arboretum najbogatsze w Polsce kolekcje dendrologiczne.

Z kręgu przechodzimy dalej drogą z prawej strony pomnika. Prowadzi ona w kierunku Zamku i wejścia do Arboretum. Z lewej strony tej drogi rozciąga się kwatery 8 z kolekcją tawułów (*Spiraea*), a z prawej kwatery 6 z kolekcją suchodrzewów (*Lonicera*). Za pomnikiem A. Wróblewskiego wysadzone zostały w 1975 r. drzewa iglaste, które tworzą jego tło wraz ze starym, szeroko rozrośniętym cisem. Rosną tu młode okazy sosny wejmutki (*Pinus strobus*), świerków srebrzystych (*Picea pungens* 'Glauca'), kolumnowe odmiany jałowca (*Juniperus communis* 'Hibernica' i 'Organge') oraz piękne okazy bardzo cennej odmiany cyprysika Lawsons o żółtawo zabarwionych, wachlarzowatych gałązkach (*Chamaecyparis lawsoniana* 'Stewartii'). Jest to jedna z nielicznych odmian cyprysika Lawsons bardzo wytrzymała na niskie temperatury, która nie zmarzła nawet podczas wyjątkowo surowej zimy 1986/87 r.

Blisko drogi, którą idziemy, rośnie oryginalna, karłowata odmiana świerka pospolitego o cienkich pędach i drobnych igłach (*Picea abies* 'Rotenhausii'). Za tym świerkiem widzimy dużą grupę tawliny chińskiej (*Sorbaria assurgens*) o pierzastych liściach i białych kwiatach zebranych w zwisające, szczytowe wiechy. Tawlina jest krzewem szeroko rozrastającym się

Jodła jednobarwna (*Abies concolor*). Fot. K. Jakusz

<http://rcin.org.pl>

za pomocą podziemnych rozłogów, z których wyrastają nowe pędy. Z czasem krzew zajmuje znaczną powierzchnię. Ta cenna właściwość tawliny może być wykorzystana w parkach i zieleni osiedlowej.

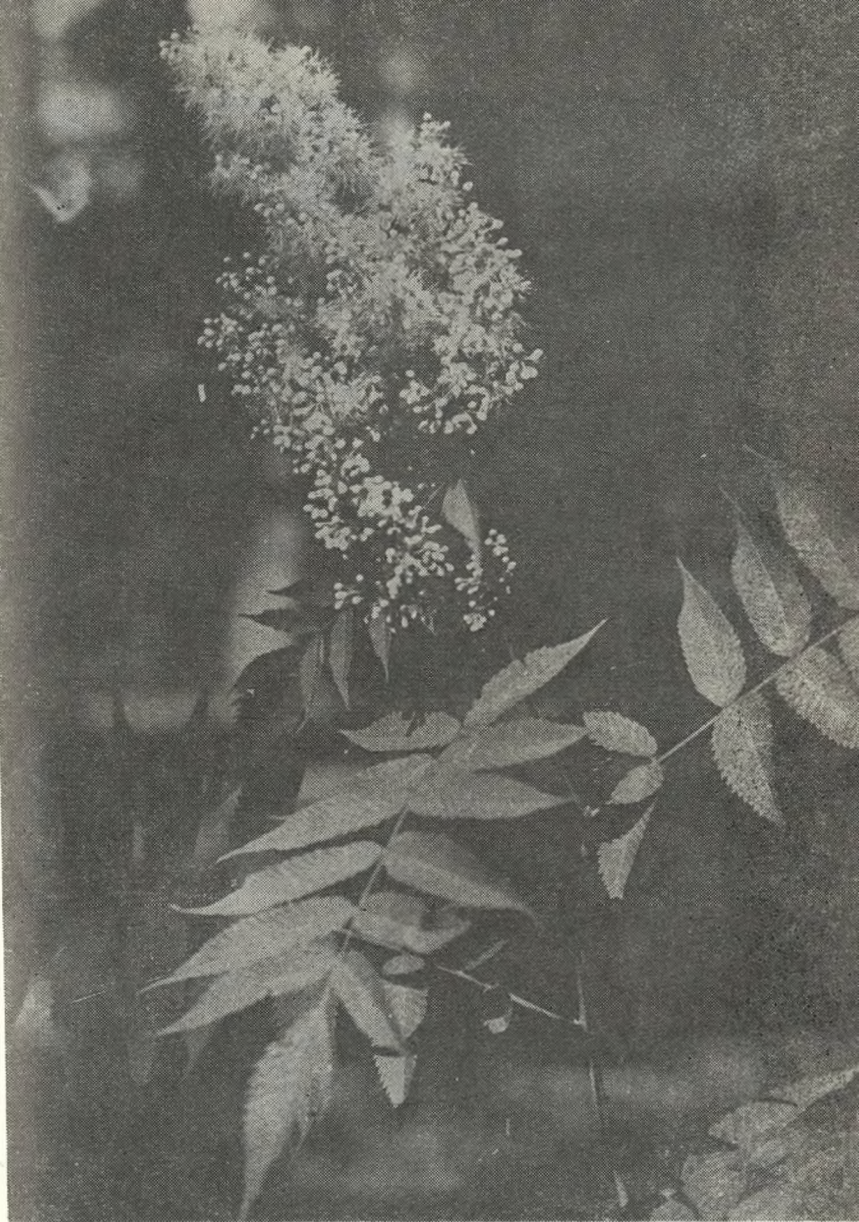
W głębi, za tawliną i młodymi drzewami iglastymi widzimy stary, malowniczy okaz sosny pospolitej (*Pinus sylvestris*). Jest to jedno z najstarszych i najpiękniejszych drzew naszej rodzimej sosny w Arboretum. Liczy około 170 lat.

Z prawej strony drogi (kwatera 6) naprzeciw pomnika i szerokiego krzewu tawliny posadzone zostały przed kilku laty różne drzewa i krzewy iglaste, takie jak jałowiec chiński w odmianie Pfitzera, jodła kalifornijska (*Abies concolor*), jodła mandżurska (*A. holophylla*) oraz modrzewie (*Larix decidua*). Ponadto zwracają tu uwagę okazałe, stare drzewa buków o wysokich i szerokich koronach. Nieco dalej za bukami rośnie okazały, około 150-letni modrzew (*Larix decidua*), o wysokim prostym pniu. Jest to jeden z najpiękniejszych modrzewi w Arboretum. Tuż obok modrzewia rośnie również ponad 150-letnia, okazała lipa szerokolistna (*Tilia platyphyllos*) o szerokiej, potężnej koronie.

Z lewej strony drogi, za szerokim krzewem tawliny chińskiej rośnie niewielkie drzewo północnoamerykańskiego dębu wielkolistnego (*Quercus macrocarpa*) o dużych, nieregularnie klapowanych, lirowatych liściach. Dąb ten był dawniej szerzej rozpowszechniony w uprawie. Czasem spotyka się go w starych parkach.

Tuż za dębem wielkolistnym rośnie okazałe drzewo sosny czarnej (*Pinus nigra*) o prostym, wysokim pniu i szerokiej koronie. Sosnę czarną spotykaliśmy już wcześniej. Za sosną czarną (w głębi widoczne są jeszcze inne drzewa tego gatunku) zwraca uwagę stary grab (*Carpinus betulus*) o grubym pniu. Grab rzadko osiąga takie rozmiary.

Z prawej strony drogi rosną dwa obce gatunki buków. Pierwszy, o szerokiej koronie na niskim pniu to północnoamerykański buk (*Fagus grandifolia*), który w swej ojczyźnie wyrasta w wysokie drzewa, natomiast u nas pozostaje zwykle tylko niewielkim drzewem o bardzo szerokiej koronie. Nieco dalej przy drodze rośnie oryginalny, bardzo rzadko u nas spotykany buk Siebolda (*F. sieboldii*) pochodzący z Japonii. Liście są na brzegu karbowano-ząbkowane i różnią się od liści buka pospolitego.

Tawlina chińska (*Sorbaria assurgens*). Fot. W. Bugala

Nieco dalej za bukami rośnie kilka młodych drzewek klona uciętego (*Acer truncatum*), który pochodzi z Chin. Pięciokłapowe liście z szeroką podstawą przebarwiają się wspaniale jesienią na kolor żółty i pomarańczowy.

Z prawej strony drogi (kwatery 6) znajduje się bogata kolekcja suchodrzewów (*Lonicera*), która liczy około 80 gatunków i wiele odmian. Niektóre suchodrzewy są cennymi krzewami ozdobnymi szeroko stosowanymi w zadrzewieniach osiedlowych i parkowych. Do nich należy przede wszystkim suchodrzew tatarski (*Lonicera tatarica*) oraz liczne jego mieszańce i odmiany. Niektóre suchodrzewy znajdujące się w tutejszej kolekcji nie zostały jeszcze spopularyzowane w szerokiej uprawie. Należy do nich między innymi piękny, silnie rosnący suchodrzew Maacka (*L. maackii*) o dużych, białych kwiatach i szkarłatnych jagodach. Blisko drogi rośnie również suchodrzew siny (*L. coerulea*) pochodzący ze wschodniej Europy i z Azji, o granatowoczarnych owocach.

Naprzeciw, po lewej stronie drogi, zwraca uwagę dąb burgundzki (*Quercus cerris*), który występuje w południowej, a częściowo również w środkowej Europie (na południe od Karpat). Tworzy lasy, często razem z innymi, południowymi gatunkami dębów. Jest bardzo wytrzymały na suszę, a także na mrozy. Liście są ząbkowane, a nie kłapowane. Duże żołędzie osadzone są do połowy w miseczkę pokrytą długimi, poskręcanymi łuskami. Dąb burgundzki jest czasem spotykany w parkach.

Również z lewej strony drogi rośnie młody, dwupniowy okaz tulipanowca (*Liriodendron tulipifera*). Przypomnieć należy, że jest to drzewo północnoamerykańskie o bardzo oryginalnych, kłapowanych liściach jak gdyby z uciętym wierzchołkiem. W początku czerwca widać na gałązkach pojedynczo stojące zielono-żółto-pomarańczowe kwiaty. Z lewej strony drogi na kwaterze 8 znajduje się bogata kolekcja tawułów (*Spiraea*), krzewów ozdobnych z rodziny różowatych, z których wiele uprawia się w ogrodach, w parkach i w miastach. Tawuły są krzewami różnej wysokości, zwykle szybko rosnącymi, obficie ulistnionymi, a także często bardzo obficie kwitnącymi od wczesnej wiosny do pełni lata. Różnią się między sobą zabarwieniem kwiatów (najczęściej białe lub różowe) oraz formą kwiatostanów. W kolekcji, którą tu widzimy, rośnie wiele rzadkich, nie rozpowszechnionych jeszcze w uprawie gatunków oraz mieszańców. Rosną tu także (blisko drogi za wspomnianym

Klon palmowy odmiana purpurowa (*Acer palmatum* 'Atropurpureum') krótko po rozwinięciu liści na wiosnę. Fot. K. Jakusz

Kolekcja lilaków, na pierwszym planie polska odmiana Kardynał. Fot. E. Szubert

Arboretum Kórnickie — fragment kolekcji jabłoni ozdobnych. Fot. E. Szubert

Kwitnące azalie gruntowe w Arboretum Kórnickim. Fot. K. Jakusz

wyżej tulipanowcem) krzewy z rodzajów blisko spokrewnionych z tawułami. Jest to poznana już wcześniej tawlina chińska (*Sorbaria assurgens*), rosnąca obok tulipanowca tawlina jarzębolistna (*S. sorbifolia*) pochodząca z północno-wschodniej Azji oraz tawulec Tanaki (*Stephanandra tanakae*) pochodzący z Japonii. Tawlina jarzębinolistna jest krzewem wytrzymałym na mrozy, silnie rosnącym i szeroko rozrastającym się za pomocą podziemnych rozłogów. Natomiast tawulec Tanaki przemarza u nas podczas surowych zim, rośnie słabo, jednak po przemarznięciu pędów szybko regeneruje straty odrastając z nie uszkodzonych, przyziemnych części pędów.

Zbliżyliśmy się do odcinka drogi wysadzonej klonami srebrzystymi (*Acer saccharinum*). Klon ten pochodzi z Ameryki Północnej, odznacza się szybkim wzrostem i jest wytrzymały na niskie temperatury. Ostro klapowane liście są od spodu srebrzysto zabarwione, a w jesieni przebarwiają się wspaniale na żółto i pomarańczowo. Klon srebrzysty kwitnie bardzo wcześnie wiosną (marzec, początek kwietnia), na długo przed rozwojem liści. Owoce dojrzewają już w czerwcu, szybko opadają z drzewa i natychmiast kiełkują, jeśli oczywiście w tym czasie panują sprzyjające warunki atmosferyczne (dostateczna wilgotność gleby i powietrza).

Zanim dojdziemy do pierwszych drzew klonu srebrzystego, po prawej stronie drogi należy zwrócić uwagę na samotnie rosnący orzesznik siedmiolistkowy (*Carya laciniosa*) o prostym pniu pokrytym silnie łuszczącą się korą. Poznaliśmy już wcześniej ten gatunek drzewa z Ameryki Północnej. Rośnie ono w wielu miejscach Arboretum.

Z prawej strony drogi w głębi za klonami srebrzystymi znajduje się niewielka kolekcja grabów (*Carpinus*). Są to niewysokie drzewa lub wysokie krzewy. Szczególnie interesujące są niektóre azjatyckie gatunki, a zwłaszcza pochodzące z Chin i z Japonii (*C. turczaninowii*, *C. cordata*, *C. tschonoskii*). Niestety w ostatnich latach zginęło na skutek suszy wiele pięknych okazów oryginalnego graba japońskiego (*C. japonica*), a także innych gatunków. Zwrócić należy uwagę na zachowany jeszcze w kolekcji niewysoki, krzewiasty okaz graba sercowatego (*C. cordata*) z Chin i Japonii o dość dużych, sercowatych liściach i szyszkowatych, długich owocostanach. Rośnie tuż za klonami srebrzystymi.

Zbliżyliśmy się do skrzyżowania dróg. Z lewej strony otwiera się piękny widok na rozległe łąki i widoczny w głębi staw.

Na brzegu łąki, blisko drogi rosną krzewy kłokoczki południowej (*Staphylea pinnata*). Kłokoczka występuje dziko w lasach południowo-wschodniej Polski i dalej na wschód aż po Kaukaz. Odznacza się pierzastymi, pięciolistkowymi liśćmi i białymi kwiatami w zwisających gronach. Bardzo oryginalne są owoce kłokoczki w formie rozdętych, pergaminowatych torebek. Zawierają one drobne, bardzo twarde, brązowo-żółte nasiona. Rośnie tu także kłokoczka amerykańska (*S. trifolia*) o liściach trójlistkowych.

Z prawej strony drogi przed i za skrzyżowaniem rosną wysokie i szeroko rozgałęzione krzewy bzu-lilaka chińskiego (*Syringa × chinensis*) o drobnych kwiatkach zebranych w luźne, szerokie i zwykle zwisające pod własnym ciężarem wiechy. Zabarwienie kwiatów może być od jasno- do ciemnonila. Wbrew nazwie bez ten, bardzo rozpowszechniony w uprawie, nie pochodzi z Chin, lecz został wyhodowany we Francji w XVIII w. i stąd rozpowszechnił się w całej Europie.

Z prawej strony na narożniku rośnie szeroki krzew kaliny hordowiny (*Viburnum lantana*) o szerokich, grubych, kutnerowatych liściach. W maju krzew pokrywa się obficie białymi kwiatami zebranymi w płaskie baldachogrona, a już w lecie dojrzewają jagodowate owoce (pestkowce), które przed dojrzewaniem przebarwiają się pięknie na czerwono, a w miarę dojrzewania przybierają zabarwienie czarne. Kalina hordowina pochodzi z południowo-wschodniej Europy i z zachodniej Azji. W Polsce rzadko rośnie dziko w Tatrach. Jest bardzo cennym i szeroko rozpowszechnionym w uprawie krzewem ozdobnym, odpornym na suszę, mrozy i zanieczyszczenia powietrza.

Widoczna po prawej stronie drogi kolekcja brzoź na kwaterze 5 została posadzona w latach trzydziestych. Ważniejsze gatunki wymieniono i scharakteryzowano przy trasie 2. Kolekcja brzoź przylega do wilgotnej łąki. Droga, którą idziemy wysadzona jest jesionami, biegnie po sztucznie usypanej grobli i przecina wilgotne łąki oraz kanał. W głębi łąki z prawej strony, między kolekcją brzoź a wierzbami rosnącymi bliżej kanału, widoczna jest duża grupa metasekwoi chińskiej (*Metasequoia glyptostroboides*). To oryginalne drzewo iglaste o igłach opadających na zimę poznaliśmy już wcześniej, gdyż rośnie ono w różnych miejscach w Arboretum. Tu jednak metasekwoja została wysadzona w początku lat sześćdziesiątych na wilgotnej, torfiastej łące. Okazało się, że takie warunki glebowe najlepiej jej odpowiadają. Drzewa rosną bardzo szybko i w

Kwiatostany kasztanowca drobnokwiatowego (*Aesculus parviflora*). Fot.
W. Bugała

zwartej grupie tworzą proste, oczyszczone z bocznych gałęzi pnie. W wieku 25 lat osiągają wysokość do 15 m.

Blisko drogi, również z prawej strony, rośnie piękny okaz derenia drzewiastego (*Cornus controversa*) o ciemnopurpurowej korze i piętrowo ułożonych bocznych gałęziach. W końcu maja lub w początku czerwca drzewko jest obficie pokryte białymi kwiatami zebranych w płaskie, baldachowate kwiatostany. Dereń drzewiasty pochodzi z Chin i Korei, jest odporny na mrozy, bardzo dekoracyjny, ale nie rozpowszechniony w uprawie. W jesieni liście przebarwiają się na kolor pomarańczowy i szkarłatny.

Za mostkiem kończy się aleja jesionowa. Przy drodze posadzono przed kilku laty platany (*Platanus acerifolia*) na miejscach wyrwanych przez wichurę jesionów. Z prawej strony rozciąga się wilgotna łąka, a w głębi widoczna jest malownicza grupa topoli szarej (*Populus canescens*). Drzewa charakteryzują się prostymi pniami pokrytymi gładką, białawą korą i srebrzystymi liśćmi. Topola szara jest naturalnym mieszańcem topoli białej i osiki spotykanym sporadycznie w dolinach rzek. Niektóre formy tego mieszańca, tak jak tutaj rosnące drzewa, odznaczają się regularną koroną i prostym pniem. Takie formy, rozmnażane wegetatywnie (np. z odrośli korzeniowych), są cennymi drzewami parkowymi.

Obok topoli szarej, z prawej strony, widoczna jest jeszcze jedna grupa metasekwoi. Także tutaj drzewa posadzone na bagnistej, torfiastej glebie rosną bardzo szybko.

Bliżej drogi, na której znajdujemy się, widoczne są drzewa różnych gatunków i mieszańców kasztanowców. Kolekcja kasztanowców została tu wysadzona w latach trzydziestych. Przede wszystkim zwraca uwagę piękne drzewo kasztanowca japońskiego (*Aesculus turbinata*) o szerokiej, gęstej, kopulastej koronie. Jest to gatunek podobny do kasztanowca zwyczajnego, różniący się głównie owocami, które nie są kolczaste, lecz gładkie i rdzawobrazowe. Kwiatostany są jeszcze okazalsze niż u powszechnie u nas uprawianego kasztanowca.

Za kasztanowcem japońskim rośnie północnoamerykański kasztanowiec gładki (*A. glabra*) o żółtych kwiatach. Ten gatunek jest czasem spotykany w starych parkach. Jeszcze dalej, za koronami drzew dwóch wyżej wymienionych gatunków rośnie kasztanowiec czerwony (*A. ×carnea*) o kwiatach czerwonych. Jest mieszańcem kasztanowca zwyczajnego i północnoamery-

Owoce berberysu koreańskiego (*Berberis koreana*). Fot. K. Jakusz

kańskiego kasztanowca krwistego (*A. pavia*). Kasztanowiec czerwony jest u nas często spotykany w miastach, a także w starych parkach. W lewo od wspomnianej wyżej grupy kasztanowców rosną północnoamerykańskie kasztanowce, takie jak kasztanowiec plamisty (*A. sylvatica*) o żółtych lub czerwonych kwiatach, odznaczający się słabym wzrostem oraz krzewiasty kasztanowiec drobnokwiatowy (*A. parviflora*) rozrastający się szeroko i tworzący regularną, kopulastą kępę. Ten gatunek kwitnie u nas bardzo późno, dopiero w lipcu. Białe kwiaty z długimi, czerwonymi pręcikami zebrane są w wyprostowane, sterczące ponad koroną krzewu, okazałe kwiatostany wysokości do 30 cm. Jest to jeden z najpiękniejszych krzewów ozdobnych, niestety nie rozpowszechniony dotychczas w uprawie i nie rozmnażany w szkółkach. Rośnie wolno i wymaga troskliwej pielęgnacji. Za kasztanowcem drobnokwiatowym, z lewej strony na narożniku, gdzie pozostał ogromny pień po zwałonej, starej topoli, widoczny jest jeszcze jeden północnoamerykański gatunek — kasztanowiec gładki (*A. glabra*). Kwiaty są u tego drzewa zielonkawożółte, a liście w jesieni przebarwiają się wspaniale na kolor żółty i czerwony.

Na wspomnianym wyżej ściętym pniu topoli wspina się interesujący krzew pnący o trójlistkowych liściach, które jesienią przebarwiają się okazałe na kolor czerwony. Pędy tego pnąca przytwierdzają się silnie za pomocą korzeni wrastających w szczeliny kory. Jest to sumak jadowity (*Rhus radicans*) pochodzący z Ameryki Północnej. Sok wyciekający ze zranionych pędów i gałęzi, ale także i liście, wykazują silne właściwości parzące. Dotykanie liści może wywołać bolesne i przewlekłe oparzenia.

Przy skrzyżowaniu dróg, na którym znajdujemy się, rośnie zwracające na siebie uwagę niewielkie drzewko o dużych, sercowatych liściach i grubych, słabo rozgałęzionych pędach. Jest to mieszaniec topoli wielkolistnych (*Populus wilsonii* × *P. lasiocarpa*). Mieszaniec tego wyhodowano w latach sześćdziesiątych w Arboretum Kórnickim. Został on opisany pod nazwą *Populus* × *wilsocarpa*. Jest wytrzymały na niskie temperatury i bardzo dekoracyjny. Może okazać się cennym drzewem dla zadrzewień osiedlowych w miastach.

Kierujemy się drogą w lewo ku Zamkowi i wyjściu z Arboretum. Z prawej strony drogi rosną krzewy forsycji koreańskiej (*Forsythia ovata*) o kolistych liściach. Zakwita w marcu, najwcześniej ze wszystkich forsycji i w odróżnieniu od innych gatunków i mieszańców jest bardzo wytrzymała na niskie temperatury zimowe. Dalej wzdłuż drogi rosną wysokie krzewy berberysów. Szczególnie dekoracyjne są one w okresie kwitnienia (maj) i dojrzewania czerwonych owoców zebranych w długie, zwisające grona (wrzesień). Spośród licznych zgromadzonych tu gatunków i odmian najcenniejszymi są: berberys koreański (*B. koreana*) o wyprostowanych pędach, stosunkowo dużych liściach i dużych, okrągłych owocach oraz berberys Thunberga (*B. thunbergii*), pochodzący z Japonii o drobnych, elipsoidalnych owocach. Liście tych berberysów przebarwiają się wspaniale w jesieni na kolor czerwony i pomarańczowy. Bardzo dekoracyjna jest również odmiana czerwonolistna berberysu pospolitego (*B. vulgaris* 'Atropurpurea') o intensywnie purpurowoczerwonych liściach zwłaszcza w okresie rozwijania wiosną (maj — czerwiec). Okazały krzew tej odmiany rośnie z prawej strony drogi.

Dochodzimy do miejsca, z którego rozpoczęliśmy zwiedzanie Arboretum trasą 1.

TRASA 2

Trasa 2 rozpoczyna się od szerokiej alei przed zamkiem, mniej więcej naprzeciw pomnika twórców Arboretum i prowadzi drogą odchodzącą od tej alei w prawo. Będziemy przechodzili przez tereny sekcji 9, 13 i 16.

Za starą lipą po prawej stronie (sekcja 9), na brzegu niewielkiej polany rośnie oryginalna odmiana buka o zwisających gałęziach i ciemnopurpurowych liściach (*Fagus sylvatica* 'Purpurea Pendula'). O tym drzewie pisaliśmy już przy omawianiu trasy 1. Za płaczącym bukiem o purpurowych liściach, w grupie drzew iglastych, rosną młode drzewa limby koreańskiej (*Pinus koraiensis*) o delikatnych, sinozielonych igłach, jodły kalifornijskiej (*Abies concolor*) oraz świerki srebrzyste (*Picea pungens* 'Glauca') i świerki serbskie (*P. omorika*).

Z prawej strony mijamy rosnące tuż przy drodze samotne drzewo orzesznika siedmiolistkowego (*Carya laciniosa*) o strzępiasto łuszczącej się korowinie.

Za orzesznikiem i grupą młodych drzew iglastych, o których wspominaliśmy wyżej, wznoszą się wysoko (do 30 m) korony skrzydłorzeczków kaukaskich (*Pterocarya fraxinifolia*). Skrzydłorzeczek należy również do rodziny orzechowatych, jednakże jego drobne owoce nie przypominają „orzechów”, są oskrzydłone i zebrane w długie, zwisające grona. Skrzydłorzeczek kaukaski wydaje liczne odrośla korzeniowe i w ten sposób drzewo rozrasta się szeroko zajmując z czasem coraz większą przestrzeń. Liczne okazy, które tu widzimy powstały w ten właśnie sposób i zajmują powierzchnię kilku arów. Należą do najstarszych w Polsce (wiek około 150 lat) drzew tego gatunku.

Z lewej strony, za niewielką polaną, widoczny jest okazały buk o swobodnie rozrośniętej, szerokiej koronie. Liście, szczególnie po rozwinięciu na wiosnę, są zabarwione na kolor ciemnopurpurowy. W czasie lata purpurowe zabarwienie liści nie jest już tak intensywne. Jest to czerwoniastna odmiana buka (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea', D-6) często spotykana w starych parkach. Drugie drzewo tej odmiany widoczne jest z prawej strony drogi za wspomnianym wyżej orzesznikiem siedmiolistkowym.

Dochodzimy do miejsca, gdzie naszą trasę przecina droga prowadząca od szerokiej, głównej alei. Przed nami z prawej strony widoczny jest w głębi niewielki stawek otoczony wysokimi drzewami starych olch, buków, jesionów, lip i klonów. Staw jest pozostałością po parku francuskim z XVIII w. Blisko drogi, tuż za skrzyżowaniem, rośnie oryginalny buk o liściach głęboko wcinanych. Jest to odmiana strzępolistna (*Fagus sylvatica* 'Asplenifolia').

Za dróżką odchodzącą w prawo dochodzimy do trzech interesujących drzew. Są to: magnolia drzewiasta (*Magnolia acuminata*), miłorząb (*Ginkgo biloba*) i orzesznik pięciolistkowy (*Carya ovata*). Drzewa te, jak i inne tu rosnące, liczą około 140 lat. Magnolia drzewiasta pochodzi z Ameryki Północnej. W czerwcu ukazują się na drzewie zielonkawożółte kwiaty, trudne do zauważenia wśród szerokich liści. Jest to drzewo wytrzymałe na mrozy, jednak rośnie w naszych warunkach wolno. Z miłorzębem i orzesznikiem pięciolistkowym zapoznaliśmy się już wcześniej.

Z lewej strony drogi widzimy grupy drzew iglastych i kilka interesujących drzew liściastych. Zwraca uwagę szeroko rozrośnięty, krzaczasty okaz cisa (*Taxus baccata*) rosnący przy niewielkiej polanie naprzeciw magnolii drzewiastej, miłorzębu i orzesznika. Na polanie, blisko drogi, rośnie niewielkie drzewko o grubych, słabo rozgałęzionych pędach i bardzo dużych, eliptycznych liściach osadzonych parasolowato na wierzchołkach gałęzi. W czerwcu oglądać można także oryginalne, kremowe, dość duże kwiaty. Jest to północnoamerykańska magnolia parasolowata (*Magnolia tripetala*), czasem spotykana w parkach, częściej w ogrodach botanicznych i arboretach.

Z lewej strony magnolii parasolowatej rośnie wysoka sosna rumelijska (*Pinus peuce*) podobna do sosny wejmutki, o delikatnych igłach i wydłużonych szyszkach. Sosna ta pochodzi z gór Półwyspu Bałkańskiego, jest wytrzymała na mrozy i bardzo dekoracyjna, jednak rzadko u nas uprawiana w parkach. Z lewej strony sosny rumelijskiej (w pobliżu czerwonoлистnego buka) rośnie niewielkie, wielopienne drzewko o liściach podobnych do graba. Jest to chmielgrab europejski (*Ostrya carpinifolia*) z rodziny brzoźowatych, gatunek pochodzący z południowo-wschodniej Europy, Kaukazu i Azji Mniejszej.

Nieco w głębi, za sosną rumelijską, z lewej i prawej strony tego drzewa, rosną inne interesujące drzewa iglaste. Na uwagę

Snieżyca wiosenna (*Leucojum vernum*) zakwita wczesną wiosną w wielu miejscach w Arboretum. Fot. W. Bugała

zasługują dwie okazale, kilkudziesięcioletnie choiny kanadyjskie (*Tsuga canadensis*) o drobnych igłach i cienkich, wiotkich gałęziach. W drugiej połowie lata i w jesieni widzieć można na gałązkach liczne, drobne szyszki. Choina jest drzewem bardzo wrażliwym na suszę, wymaga wilgotnego klimatu i dlatego w Arboretum Kórnickim brak starszych egzemplarzy. Obok choiny rośnie niewysoki świerk (około 5 m) o gęstej, szeroko-
stożkowatej koronie i drobnych gałązkach. Jest to rzadko spotykana, karłowata odmiana świerka pospolitego (*Picea abies* 'Pyramidalis Robusta'). Za świerkiem i za rozłożystym cisem rosną dwa stare tulipanowce (*Liriodendron tulipifera*). Więcej szczegółów na temat tego interesującego drzewa podamy nieco dalej. Za tulipanowcami rośnie najokazalszy w Arboretum północnoamerykański dąb biały (*Quercus alba*) o dużych, lirowatych liściach wspaniale przebarwiających się w jesieni. Drzewo to było w XIX w. dość często rozmnażane w szkółkach i sadzone w parkach. Obecnie można je spotkać tylko w kolekcjach dendrologicznych.

Kilkanaście kroków dalej droga rozdziela się. Nasza trasa prowadzi w lewo ku widocznemu w głębi niewielkiemu bu-

dynkowi. Jeszcze jednak przed rozwidleniem dróg, z lewej strony, mijamy okazałe drzewo północnoamerykańskiego orzecha szarego (*Juglans cinerea*), który jest podobny do poznanego już orzecha czarnego. Tuż obok orzecha (nieco w głębi) rośnie stary, ponad stuletni dąb kolumnowy (*Quercus robur* 'Fastigiata'). Korona u tego okazu jest jednak dość szeroka i niezbyt podobna do wąskich, wrzecionowatych lub nawet słupowych koron młodych drzew tej odmiany, jakie czasem spotyka się w parkach.

Przy rozwidleniu dróg, z prawej strony, rośnie jeszcze jeden stary okaz magnolii drzewiastej, którą już poznaliśmy, a przed magnolią kasztan jadalny (*Castanea sativa*) o eliptycznych, ościsto ząbkowanych liściach. Kasztan jadalny pochodzi z południowej Europy, gdzie jest powszechnie uprawiany dla smacznych owoców. Niestety jest to drzewo wrażliwe na niskie temperatury, u nas często przemarza, a owoce w naszym klimacie dojrzewają bardzo rzadko.

Kierujemy się drogą w lewo. W rozwidleniu dróg rośnie jeden z piękniejszych w Arboretum drzewiastych cisów, a za nim jeszcze jedno stare drzewo orzesznika pięciolistkowego (*Carya ovata*) o wysokim pniu pokrytym łuszczącą się korowiną.

Z lewej strony, niemal naprzeciw cisa, rośnie tuż przy drodze potężny platan (*Platanus acerifolia*) o grubym pniu i wysoko osadzonej, szerokiej koronie. Za platanem należy zwrócić uwagę na piękny okaz trójpiennej lipy srebrzystej zwanej także węgierską (*Tilia tomentosa*), którą poznaliśmy już wcześniej. Za platanem i lipą srebrzystą rośnie grupa wysokich jodeł nikko (*Abies homolepis*). Jest to jedna z wielu jodeł japońskich, która w naszym klimacie jest całkowicie wytrzymała na niskie temperatury. Będziemy się jeszcze wielokrotnie spotykali z tą piękną i wartościową jodłą.

Z lewej strony drogi należy jeszcze zwrócić uwagę na krzew kolkwicii chińskiej (*Kolkwitzia amabilis*). W końcu maja lub na początku czerwca ukazują się na krzewie blad różowe kwiaty obficie pokrywające gałązki, a w jesieni liście przebarwiają się efektownie na kolor czerwony. Kolkwicia zdobywa u nas coraz większą popularność jako krzew ozdobny. Nieco w głębi rosną krzewy oczaru miękkołosego (*Hamelis mollis*), który także pochodzi z Chin. Oryginalność tego krzewu polega na tym, że żółte, delikatne kwiaty ukazują się zimą w okresie dłuższej trwającej odwilżowej pogody lub w po-

Owoce oczaru miękki (Hamamelis mollis). Fot. K. Jakusz

czątku marca. Niestety krzew ten jest bardzo wrażliwy na suszę i okazy tu rosnące zostały silnie uszkodzone w latach 1982 - 1985.

Z prawej strony drogi zwraca przede wszystkim uwagę potężne drzewo dębu czerwonego (*Quercus rubra*) o grubym pniu. Jest to największy i najstarszy okaz tego pięknego, północnoamerykańskiego dębu o ostro klapowanych liściach przebarwiających się w jesieni na kolor czerwonobrazowy. Dąb czerwony jest bardzo wytrzymały na niskie temperatury i suszę. Często sadzony w parkach i przy drogach, czasem również w lasach. Za dębem czerwonym, nieco w głębi, widoczne jest wysokie drzewo tulipanowca (*Liriodendron tulipifera*), który spotkaliśmy już wcześniej. Niestety to okazałe drzewo zostało przed kilku laty mocno uszkodzone uderzeniem pioruna. Wierzchołek został złamany, a pień rozłupany na znacznej długości. Tulipanowiec pochodzi z Ameryki Północnej. Odnacza się oryginalnymi, klapowanymi liśćmi z sercowato wyciętym wierzchołkiem. W czerwcu ukazują się na gałązkach kielichowate kwiaty podobne do tulipana, lecz zielonkawe z pomarańczowo zabarwionymi od wewnątrz płatkami. Tulipanowiec jest wytrzymały na mrozy, jednak trudny do roz-

mnażania (brak kielkujących nasion) i dlatego bardzo rzadko sadzony w parkach.

Z lewej strony drogi, naprzeciw tulipanowca, rośnie wysoki, szeroko rozgałęziony krzew o pojedynczych, jajowatych liściach i oryginalnych, oskrzydłonych owocach długo utrzymujących się na gałązkach. W maju pokrywa się białymi, dzwonkowatymi kwiatami. Jest to ośnieża czteroskrzydła (*Halesia tetraptera*), gatunek północnoamerykański, bardzo dekoracyjny i całkowicie wytrzymały na niskie temperatury. Okaz, który tu widzimy, jest jednym z najstarszych w Polsce i liczy około 130 lat. Za nim, również po lewej stronie drogi, rosną drzewkowate okazy innego gatunku — ośnieży drzewiastej (*Halesia monticola*) z południowo-wschodnich terenów Ameryki Północnej. Jest ona także wytrzymała na mrozy i kwitnie równie obficie jak gatunek poprzedni. Ośnieże, mimo niewątpliwie wysokich wartości dekoracyjnych, nie zdobyły jeszcze u nas większej popularności, nie rozpowszechniły się w uprawie, na co w pełni zasługują.

Za ośnieżami, nieco w głębi, rośnie duży, stary krzew (w wieku powyżej 100 lat) oczaru wirginijskiego (*Hamamelis virginiana*) z Ameryki Północnej. Krzew ten zakwita u nas w październiku i listopadzie, kiedy opadają liście przebarwiające się na żółto. Kwiaty są drobne, żółte, niepozorne i mało efektowne.

Nieco dalej, również z lewej strony drogi, rosną wysokie krzewy głógownika kosmatego (*Photinia villosa*) ze wschodniej Azji. Jest to krzew z rodziny różowatych, o drobnych, ostro piłkowanych liściach przebarwiających się wspaniale jesienią na kolor intensywnie czerwony lub pomarańczowy. Bardzo dekoracyjne są również drobne, szkarłatne owoce. Za głógownikiem rosną szerokie krzewy oczaru japońskiego (*Hamamelis japonica*) o drobnych, żółtych lub pomarańczowoczerwonych kwiatkach ukazujących się wczesną wiosną, w marcu, na długo przed rozwojem liści. Liście w jesieni przebarwiają się na kolor pomarańczowy, żółty lub czerwony. Wszystkie gatunki oczarów są krzewami najzupełniej wytrzymałymi na niskie temperatury, bardzo oryginalnymi ze względu na niezwykłą porę kwitnienia i efektownie przebarwiającymi liście w jesieni. Są jednakże trudne do rozmnażania (tylko z nasion) i bardzo rzadko u nas spotykane w uprawie.

Bliżej drogi rosną trzy krzewy obiele wielkokwiatowej (*Exochorda grandiflora*) pochodzącej z Chin. W maju krzewy po-

krywają się obficie białymi kwiatami. Obiela jest cennym krzewem ozdobnym, zwłaszcza dla zadrzewień osiedlowych w miastach. Obok rośnie niewysokie drzewko derenia jadalnego (*Cornus mas*) o szerokiej koronie. Dereń jadalny pochodzi z południowo-wschodniej Europy, Kaukazu i Azji Mniejszej. Jest bardzo wytrzymały na mrozy i suszę. Drobne, żółte kwiaty ukazują się na gałązkach już w końcu marca lub w kwietniu, przed rozwojem liści. W jesieni dojrzewają czerwone, jadalne owoce wielkości małej śliwki, które są używane na przetwory, przede wszystkim na nalewki. Dlatego drzewo to było dawniej w Polsce często uprawiane i spotykało się je w wielu parkach.

Za dereniem rośnie samotnie najstarszy w Arboretum i największy orzesznik gorzki (*Carya cordiformis*) o wysokim, gładkim pniu i szerokiej koronie. Drzewo to liczy około 150 lat, mierzy 27 m wysokości i 70 cm średnicy pnia. Orzesznik gorzki pochodzi z Ameryki Północnej. Jest czasem spotykany w starych parkach, ale ostatnio niestety już nie rozmnażany w szkółkach. W jesieni liście przebarwiają się wspaniale na żółto. Drobne, orzechowate owoce o cienkiej łupinie zawierają gorzkie jądro.

Z prawej strony drogi pozostawiliśmy jeszcze kilka interesujących drzew, które warto zobaczyć. Należy zatem wrócić do miejsca gdzie rośnie uszkodzony przez piorun tulipanowiec. Przy drodze rośnie największe w Arboretum drzewo kasztana jadalnego (*Castanea sativa*) wysokości około 10 m. Latem zobaczyć można na gałęziach kolczaste owoce, które jednak zawierają tylko niewykształcone, płonne nasiona. Za kasztanem, bliżej Pawilonu, rośnie samotnie japońska jodła nikko (*Abies homolepis*), poznaliśmy ją już wcześniej.

Dochodzimy do budynku Pawilonu. Najstarszą jego częścią jest osmiokątna rotunda pochodząca z XVI w., pozostała, prostokątna część została dobudowana w XIX w.

Przy budynku rośnie piękny, drzewiasty cis (*Taxus baccata*), który liczy około 60 lat. Tak więc opinia o bardzo wolnym wzroście cisa jest mocno przesadzona.

Z lewej strony Pawilonu rośnie niewielka, wielopienna lipa posadzona tu w początku lat pięćdziesiątych. Jest to rzadko spotykana odmiana (*Tilia × europaea* 'Wratislaviensis') o liściach na wiosnę intensywnie żółtych.

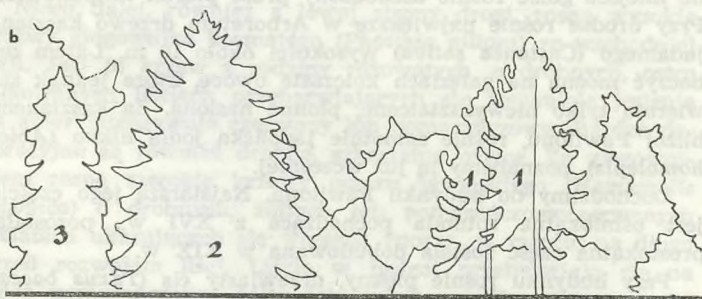
Przed Pawilonem rozciąga się szeroka polana otoczona drzewami iglastymi, od bardzo starych, 180-letnich świerków,

sosen wejmutek i modrzewi, do kilkudziesięcioletnich cisów, różnych gatunków świerków i sosen (punkt widokowy b). Należy zaznaczyć, że w XVIII w. i na początku XIX w. był to teren parku francuskiego i być może z tego okresu pochodzą najstarsze drzewa iglaste.

W ostatnich latach wiele tych sędziwych drzew, przede wszystkim potężnych, do 35 m wysokich, świerków, jodeł i sosen wejmutek zginęło na skutek suszy. Pozostałe jeszcze przy życiu także powoli zasychają i giną. Cała polana (sekcja 16) otoczona jest różnowiekowymi cisami, od starych, drzewiastych okazów liczących ponad 150 lat do obficie występujących siewek.

Na szerokiej polanie rosną dwie sosny żółte (*Pinus ponderosa*, b-1) z Ameryki Północnej, o długich igłach i dość dużych, kłujących szyszkach. Sosna żółta jest wytrzymała na niskie temperatury oraz na suszę. Rzadko jeszcze spotykana w uprawie.

Za sosnami żółtymi zwraca uwagę okazały świerk pospolity (*Picea abies*, b-2) o szerokiej, do samej ziemi ugałęzionej koronie. Wierzchołek tego drzewa został przed około 40 laty złamany przez burzę. Obecnie miejsce złamania jest prawie niewidoczne, wyrosły bowiem nowe wierzchołki.

Grupa drzew iglastych na sekcji 16 (przy trasie 2, widok z punktu widokowego b)

Z lewej strony szerokiego świerka, pod ścianą wysokich drzew iglastych, rośnie oryginalny świerk Brewera (*Picea breweriana*, b-3) o wiotkich, zwisających gałązkach, pochodzący z Ameryki Północnej, wytrzymały na niskie temperatury,

ale w naszych warunkach wolno rosnący i nie zawiązujący szyszek. Rzadko spotykany nawet w kolekcjach dendrologicznych.

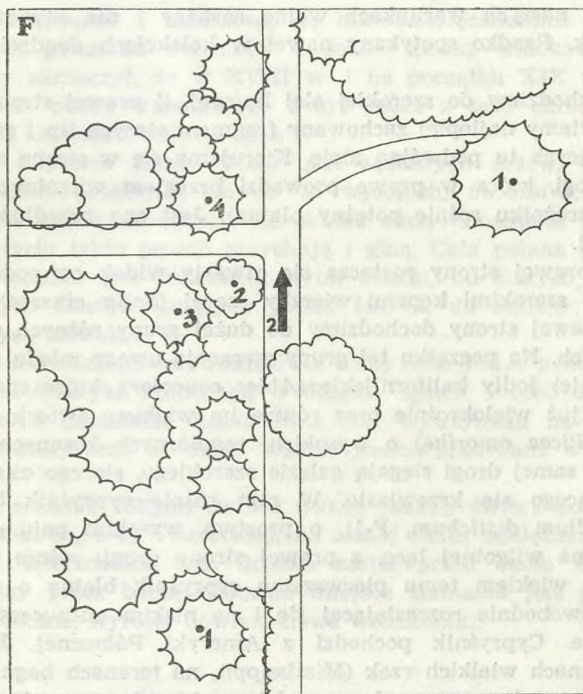
Dochodzimy do szerokiej alei lipowej. Z prawej strony pozostawiamy najlepiej zachowany fragment starych lip i grabów tworzących tu podwójną aleję. Kierujemy się w stronę zamku do drogi, która w prawo prowadzi brzegiem wilgotnych łąk (na narożniku rośnie potężny platan). Jest ona przedłużeniem trasy 2.

Z prawej strony roztacza się otwarty widok na podmokłe łąki z szerokimi kępami wierzby szarej (*Salix cinerea*).

Z lewej strony dochodzimy do dużej grupy różnych drzew iglastych. Na początku tej grupy zwracają uwagę młode (około 20-letnie) jodły kalifornijskie (*Abies concolor*), które spotykaliśmy już wielokrotnie oraz równe im wiekiem świerki serbskie (*Picea omorika*) o wysokich, regularnych koronach.

Do samej drogi sięgają gałęzie szerokiego, starego cisa rozrastającego się krzewiasto. W nim rośnie cypryśnik błotny (*Taxodium distichum*, F-1), o prostym, wysokim pniu. Nieco dalej na wilgotnej łące, z prawej strony drogi, rośnie drugi, równy wiekiem temu pierwszemu cypryśnik błotny o szerokiej, swobodnie rozrastającej się i na niskim pniu osadzonej koronie. Cypryśnik pochodzi z Ameryki Północnej. Rośnie w dolinach wielkich rzek (Mississippi), na terenach bagnistych i zalewanych przez wody powodziowe tworząc tu rozległe lasy. Od dawna uprawiany jest w Europie i często sadzony w parkach. Igły tego drzewa opadają na zimę razem z niezdrewniałymi pędami, podobnie jak u metasekwoi chińskiej. Największą jednak osobliwością są tzw. korzenie oddechowe (pneumatofory). Są to guzowate lub kolankowate narośla na korzeniach wyrastające ponad powierzchnię wilgotnego gruntu lub wody. Zbudowane są z luźnej tkanki i przystosowane do doprowadzania powietrza do systemu korzeniowego drzewa rozwiniętego w bagnistej, ubogiej zatem w powietrze, glebie. Korzenie oddechowe, bardzo dobrze wykształcone, możemy oglądać tylko u drzewa rosnącego na wilgotnej łące. Pierwszy z cypryśników rośnie w miejscu wyżej położonym i korzeni oddechowych nie wytworzył. Rosnące tu cypryśniki liczą około 160-180 lat i są najstarszymi drzewami tego gatunku w Polsce.

Obok cypryśnika, pod koronami wysokich jesionów i olch rosnących nad kanałem, widzimy kilka drzewkowatych wiśni

Plan szczegółowy F (sekcja 10 i 14)

sachalińskich (*Cerasus sachalinensis*), które zakwitają wcześniej wiosną (w kwietniu) przed rozwojem liści. Kwiaty białe z różowym odcieniem zwykle obficie pokrywają gałązki. W jesieni liście przebarwiają się intensywnie na kolor pomarańczowy i czerwony.

Naprzeciw cypryśnika, po lewej stronie drogi, zwraca uwagę szeroki krzew leszczyny o zwisających gałęziach (*Corylus avellana* 'Pendula' F-2), a za nim okazały świerk kłujący w odmianie srebrzystej (*Picea pungens* 'Argentea', F-3). Obok, przy dróżce odchodzącej w lewo, rośnie znana nam już japońska jodła nikko (*Abies homolepis*, F-4) o nisko osadzonej, gęstej koronie. Igły są sztywne, od spodu z dwoma kredowo-białymi paskami. W niektóre lata na szczytowych gałązkach widzieć można sterzące, ciemnofioletowe szyszki.

Cypryśnik błotny (*Taxodium distichum*) na kwaterze 14 w zimie. Fot. W. Bugała

Dochodzimy do mostku na kanale. Z prawej strony rozciąga się widok na staw i otaczające go grupy różnych drzew. Z prawej strony stawu widoczna jest skupina kilkunastu cypryśników błotnych posadzonych tu w końcu lat dwudziestych, a więc liczących obecnie około 60 lat. W jesieni igły cypryśników przed opadnięciem przebarwiają się wspaniale na kolor czerwono-brązowy.

Za stawem, z prawej strony drogi, zwraca uwagę stary buk (*Fagus sylvatica*) o szerokiej, kopulastej koronie. Jest to obecnie najpotężniejsze drzewo w Arboretum. Jego wiek określa się na około 200 lat. Buk, który licznie występuje w Arboretum, jest gatunkiem krajowym. W lasach tworzy czyste drzewostany zwane buczynami lub rośnie w zmieszaniu z innymi gatunkami drzew.

Z lewej strony drogi mijamy wiąz szypułkowy (*Ulmus laevis*) z charakterystycznie deskowato spłaszczonymi nasadami korzeni. Wiąz szypułkowy jest jedynym z 3 krajowych gatunków, który skutecznie oparł się groźnej chorobie, tzw. holenderskiej chorobie wiązów. Prawie całkowicie wyginęły w Polsce, podobnie jak i w innych krajach Europy, wiązy

górski (*U. glabra*) i polny (*U. minor*). Również w Arboretum Kórnickim wyginęły w latach 1950-1970 wszystkie drzewa tych dwu gatunków wiązów.

Za wiązem, z prawej i lewej strony drogi, znajduje się bogata kolekcja klonów (*Acer*). Rodzaj ten obejmuje około 115 gatunków występujących w Europie, w Azji i w Ameryce Północnej. Największe bogactwo gatunków spotyka się w Chinach i w Japonii. Wszystkie klony odznaczają się ogromnym zróżnicowaniem liści oraz owoców. Jest wśród tych drzew i krzewów, bo znane są również liczne klony krzewiaste, wiele cennych i oryginalnych roślin ozdobnych. Niemal wszystkie charakteryzują się intensywnym przebarwieniem liści w jesieni. Z lewej strony, blisko drogi, rośnie kilka młodych drzewek północnoamerykańskiego klonu wielkolistnego (*Acer macrophyllum*) o bardzo dużych, 3-5-klapowych liściach. Jest to oryginalny gatunek, ale wrażliwy na niskie temperatury i u nas prawie nieznan. Tuż przy drodze rośnie niewielkie drzewo klona jawora, powszechnie nazywanego jaworem (*A. pseudoplatanus*), o łuszczącej się korze. Jawor jest gatunkiem krajowym, często sadzonym w parkach i przy drogach. W lasach, zwłaszcza w górach, wyrasta w potężne drzewa wysokości do 35 m. Za jaworem rośnie krzewiasty klon włoski (*Acer opalus*) o tępo klapowanych liściach. Jest bliskim krewniakiem naszego jawora.

Z prawej strony drogi widzimy również kilka rzadkich gatunków klonów. Najbliżej rośnie wysoki, krzewiasty klon okrągłolistny (*Acer circinatum*) z Ameryki Północnej o liściach okrągłych i ostro klapowanych. W jesieni liście przebarwiają się wspaniale na kolor żółty lub czerwony.

Nieco dalej od drogi rosną dwa duże okazy klonu winolistnego (*A. cissifolium*) pochodzącego z Japonii. Liście są pierzaste, w jesieni pięknie żółte lub czerwone. Jeszcze dalej od drogi rośnie również japoński klon Miyabego (*A. miyabei*) o owłosionych pędach i dużych, pięcioklapowych liściach.

Obok kolekcji klonów zwraca uwagę duża grupa skrzydłorzecha kaukaskiego (*Pterocarya fraxinifolia*). Jest to drzewo z rodziny orzechowatych o dużych, pierzastych liściach, rozrastające się w szerokie kępy dzięki odroślom korzeniowym. Rosnący tu na wolnej przestrzeni okaz liczy około 60 lat. W drugiej połowie lata i w jesieni widoczne są na gałęziach długie, zwisające grona oskrzydłonych owoców. Przed skrzydłorzechem rosną dwa niewielkie japońskie klony palmowe

Cypryśnik błotny na kwaterze 14. Fot. W. Bugała

(*Acer palmatum*). Klon ten jest gatunkiem bardzo zmiennym, o drobnych, dłoniasto, ostro klapowanych liściach. Znane są bardzo liczne odmiany o różnej formie i zabarwieniu liści. W jesieni liście klonu palmowego przebarwiają się intensywnie na kolor szkarłatny. Klon palmowy i jego odmiany dobrze rosną w wilgotnym i łagodnym klimacie. U nas często przemarzają i cierpią od suszy.

Z lewej strony drogi rośnie duży krzew jałowca sabińskiego (*Juniperus sabina*) o płożących się gałęziach. Jałowiec ten występuje w górach południowej i środkowej Europy aż po Kaukaz i Syberię. W Polsce nieliczne stanowiska znane są tylko w Pieninach. Jałowiec sabiński jest powszechnie uprawiany w parkach i ogrodach. Za jałowcem rosną cztery sosny wydmowe (*Pinus contorta* var. *murrayana*) o wąskich koronach i tafelkowato spękanej korowinie. Sosna wydmowa pochodzi z Ameryki Północnej. W Europie jest częściej uprawiana w lasach (w niektórych krajach), rzadziej w parkach. W głębi za sosnami wydmowymi widoczne są zarośla jałowca chińskiego w odmianie Pfitzera (*Juniperus chinensis* 'Pfitzeriana').

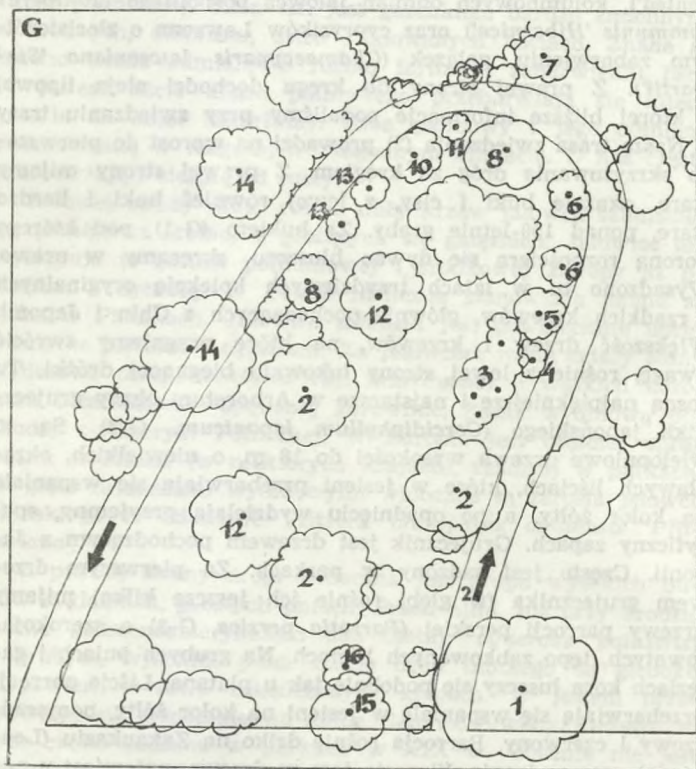
Z prawej strony drogi widoczna jest grupa wysokich buków o gładkich, prostych pniach. Przed nimi, tuż przy drodze, rośnie północnoamerykański dąb błotny (*Quercus palustris*) o grubym, wysokim pniu. Liście dębu błotnego są głęboko klapowane, o ostro zakończonych klapach. W jesieni przebarwiają się wspaniale na kolor ciemnoczerwony. Drzewo to było często sadzone w parkach w XIX w. Obecnie nie jest rozmnażane w szkółkach, mimo że jest to niewątpliwie jeden z najpiękniejszych dębów północnoamerykańskich.

Zbliżyliśmy się do kręgu i skrzyżowania dróg. Z lewej strony zwraca uwagę stary, szeroki i drzewiasty cis, a tuż przy nim dwa drzewa północnoamerykańskiej czeremchy (*Padus serotina*). Czeremcha amerykańska jest u nas często sadzona w lasach, gdzie rośnie zwykle krzewiasto, jednak w sprzyjających warunkach, jak to widzimy tutaj, wyrasta w dość wysokie drzewa o prostych pniach. Przy kręgu znajduje się skromny pomnik poświęcony pamięci Antoniego Wróblewskiego pierwszego dyrektora Ogrodów Kórnickich po utworzeniu w 1925 r. Fundacji „Zakłady Kórnickie”. Za pomnikiem posadzono przed kilkunastu laty różne drzewa iglaste. Wśród nich zwracają uwagę młode okazy sosny wejmutki (*Pinus strobus*), świerków srebrzystych (*Picea pungens* 'Ar-

gentea'), kolumnowych odmian jałowca pospolitego (*Juniperus communis* 'Hibernica') oraz cyprysików Lawsona o złocistożółtym zabarwieniu gałązek (*Chamaecyparis lawsoniana* 'Stewartii'). Z prawej strony do kręgu dochodzi aleja lipowa, o której bliższe informacje podaliśmy przy zwiedzaniu trasy 1. Nasza trasa zwiedzania (2) prowadzi na wprost do pierwszego skrzyżowania dróg za kręgiem. Z prawej strony mijamy stare, okazałe buki i cisy, z lewej również buki i bardzo stare, ponad 150-letnie graby. Za bukiem (G-1), pod którego koroną rozpościera się dywan bluszczu, skręcamy w prawo. Wyszczepiono tu w latach trzydziestych kolekcję oryginalnych i rzadkich krzewów, głównie pochodzących z Chin i Japonii. Większość drzew i krzewów, na które pragniemy zwrócić uwagę, rośnie z lewej strony łukowato biegnącej dróżki. Tu rosną najpiękniejsze i najstarsze w Arboretum okazy grujecznika japońskiego (*Cercidiphyllum japonicum*, G-2). Są to wielopniowe drzewa wysokości do 18 m, o niewielkich, okrągławych liściach, które w jesieni przebarwiają się wspaniale na kolor żółty, a po opadnięciu wydzielają przyjemny, specyficzny zapach. Grujecznik jest drzewem pochodzącym z Japonii. Często jest sadzony w parkach. Za pierwszym drzewem grujecznika (w głębi rośnie ich jeszcze kilka) mijamy krzewy parrocji perskiej (*Parrotia persica*, G-3) o szerokojałowatych, tępo ząbkowanych liściach. Na grubych pniach i gałęziach kora łuszczy się podobnie jak u platana. Liście parrocji przebarwiają się wspaniale w jesieni na kolor żółty, pomarańczowy i czerwony. Parrocja rośnie dziko na Zakaukaziu (Lenkoran) oraz w Iranie. Wyrasta tam w drzewa, natomiast u nas przybiera formę krzewiastą i często przemarza. W zimie 1986/87 wszystkie parrocje zmarzły do granicy śniegu. Jej drewno jest bardzo twarde.

Przy drodze mijamy krzew kielichowca wonnego (*Calycanthus floridus*, G-4) o eliptycznych liściach i wiśniowobrazowych kwiatach ukazujących się na gałązkach przez całe lato. Kielichowiec pochodzi z Ameryki Północnej.

Tuż za kielichowcem (przed parrocjami) rośnie oryginalne drzewko o dużych, magnoliowatych liściach. Jest to północno-amerykański urodlin trójłatkowy (*Asimina triloba*, G-5), drzewo bardzo rzadkie nawet w kolekcjach dendrologicznych. Owoce o smaku przypominającym banany są jadalne, ale w naszych warunkach zawiązują się bardzo rzadko. Wczesną wiosną przed rozwojem liści ukazują się na gałązkach brą-

Plan szczegółowy G (sekcja 12)

zowoczerwone kwiaty o szeroko rozpostartych płatkach, które po przekwitnięciu opadają.

Nieco dalej (także z lewej strony) rosną dwa niewielkie drzewka styrakowca japońskiego (*Styrax japonicus*, G-6). W czerwcu ukazują się obficie białe, dzwonekowane kwiaty zwisające na cienkich, długich szypułkach, a w końcu lata i w jesieni widoczne są zielonkawe owoce — pestkowce. Styrakowiec jest rośliną bardzo dekoracyjną, ale nieznaną w uprawie.

Z prawej strony drogi rośnie okazały krzew oczaru wirginijskiego (*Hamamelis virginiana*, G-7), który poznaliśmy już wcześniej.

Z lewej strony, na łuku drogi, rośnie oryginalne drzewko o dość dużych, sercowatych liściach i łuszczącej się korze na pniu. Jest to dawidia chińska (*Davidia involucrata*, G-8). Wiosną, równocześnie z rozwojem liści (maj) ukazują się na gałązkach kwiaty zebrane w główkowate kwiatostany. Każdy kwiatostan okryty jest dwoma szerokimi, zwisającymi białymi płatkami. Całość do złudzenia przypomina duży kwiat zwisający na długiej szypułce. Białe, płatkowate podsadki opadają po przekwitnięciu. W jesieni na długich szypułkach zwisają zielone owoce wielkości małej śliwki (niejadalne). Dawidia jest drzewem rzadko u nas spotykanym nawet w ogrodach botanicznych. Rośnie wolno i kwitnie dopiero po kilkunastu lub kilkudziesięciu latach. W czasie bardzo surowych zim przeżyła (1986/87).

Za dawidią widoczne są wysokie krzewy hortensji bukietowej (*Hydrangea paniculata* 'Grandiflora') o dużych, wiechowatych kwiatostanach składających się wyłącznie z białych płonnych kwiatów (odmiana ogrodowa gatunku pochodzącego z Chin). Kwiatostany ukazują się na krzewach w lipcu i sierpniu. Jest to jedna z nielicznych hortensji krzewiastych bardzo wytrzymała na niskie temperatury. Z prawej strony drogi rośnie również krzewiasta hortensja (*H. xanthoneura*, G-9) pochodząca z Chin, o płaskich kwiatostanach z płonnymi, białymi kwiatami tylko na brzegu. Również ten krzew jest bardzo wytrzymały na mrozy.

Z lewej strony drogi rosną stare krzewy oczarów (*Hammamelis*) o charakterystycznych, szerokich, krótkoogonkowych liściach przebarwiających się w jesieni intensywnie na kolor żółty, pomarańczowy lub czerwony. Szczególnie cenny jest *H. mollis* (G-10) pochodzący z Chin, o międko owłosionych, dość dużych liściach. Oczary zakwitają w okresie zimy, kiedy temperatura dłuższy czas utrzymuje się powyżej zera, lub wczesną wiosną (w marcu). Kwiaty żółte, o wąskich wstęgowatych płatkach. Mniej efektowne kwiaty ma rosnący obok północnoamerykański oczar wiosenny (*H. vernalis*, G-11), natomiast bardzo oryginalny jest również oczar japoński (*H. japonica*). Wszystkie oczary są krzewami bardzo wytrzymałymi na niskie temperatury, jednak cierpią w okresach suszy. Rozmnażać je można wyłącznie z nasion. W uprawie poza kolekcjami ogrodów botanicznych spotykane rzadko.

W głębi kwatery widoczne jest wysokie drzewo orzesznika siedmiolistkowego (*Carya laciniosa*, G-12), który pochodzi

z Ameryki Północnej. Kora na pniu łuszczy się długimi płacami. Orzesznik, zwany także hikorą, należy do rodziny orzechowatych i ma owoce podobne do innych orzechów, jednakże niesmaczne. Przed orzesznikiem, tuż przy drodze, rosną niewysokie krzewy fotergilli amerykańskiej (*Fothergilla monticola*, G-13), o liściach podobnych do oczarów, również przebarwiających się w jesieni wspaniale na kolor pomarańczowy lub szkarłatny. Białe kwiaty o długich pręcikach, zebrane w wyprostowane, krótkie kwiatostany ukazują się w maju.

Po prawej stronie drogi mijamy malownicze grupy wielopniowych, wysokich olch (*Alnus glutinosa*, G-14). Drzewa te osiągnęły tu rzadko spotykane rozmiary (do 32 m wysokości). Liczą około 100 - 120 lat.

Z lewej strony drogi, a nieco dalej i z prawej, rosną okazałe grujeczniki japońskie (*Cercidiphyllum japonicum*) oraz rzadkie krzewy leszczynowców (*Corylopsis platypetala* i *C. spicata*) pochodzących z Japonii. Żółte kwiaty w krótkich, zwisających gronach ukazują się na gałązkach wcześniej wiosną (marzec — kwiecień) przed rozwojem liści. Niestety te oryginalne i efektowne krzewy nie są w pełni wytrzymałe na mrozy, a szczególnie często przemarzają pączki kwiatowe i oczywiście wówczas krzewy nie kwitną.

Z prawej strony drogi mijamy grupę młodych orzeszników siedmiolistkowych (*Carya laciniosa*). Dochodzimy do szerokiej drogi i skręcamy w lewo.

W prawo poprzez bramę i ulicę Parkową przechodzi się do nowej części Arboretum (trasa 3). Trasa 2 prowadzi dalej po terenie starego Arboretum. Z prawej strony rozpościera się sekcja 6, na której rosną stare drzewa znanego nam już północnoamerykańskiego orzesznika siedmiolistkowego (*Carya laciniosa*) oraz liczne drzewa skrzydłorzechów (*Pterocarya*), przede wszystkim znanego już skrzydłorzecha kaukaskiego (*Pterocarya fraxinifolia*). Drzewo to także i tutaj tworzy malownicze, wielopniowe grupy. Rośnie tu także podobny skrzydłorzech chiński (*P. stenoptera*) o dużych, pierzastych liściach.

Z lewej strony drogi, na kwaterze 12, rosną liczne żylistki (*Deutzia*). Są to piękne krzewy ozdobne z rodziny skalnicowatych, pochodzące głównie z Chin i Japonii, od dawna uprawiane w wielu krajach. Poza gatunkami botanicznymi znane są liczne mieszańce oraz odmiany powstałe w uprawie. Żylistki odznaczają się obfitym kwitnieniem w drugiej połowie maja,

Kwitnąca gałązka lipy Henry'ego (*Tilia henryana*). Fot. K. Jakusz

są jednak niestety wrażliwe na mrozy i przemarzają podczas surowych zim, jak to miało miejsce przed kilku laty (1985/86 i 86/87). Dotkliwie szkody spowodowane zostały również przez suszę w latach 1982-1985. Żylistki wymagają obfitych opadów, szczególnie w okresie wegetacji.

Z lewej strony, przed skrzyżowaniem dróg (sekcja 12), rośnie tuż przy drodze niewysokie drzewo ambrowca amerykańskiego (*Liquidambar styraciflua*, G-15) o dłoniasto pięcioklapowych liściach podobnych do klonu. W jesieni liście przebarwiają się intensywnie na kolor czerwony. Ambrowiec jest drzewem dorastającym w swojej ojczyźnie (Ameryka Północna) do wysokości 45 m. U nas rośnie wolno, a podczas surowych zim często przemarza.

Za ambrowcem rośnie oryginalna, bardzo rzadko u nas spotykana lipa Henry'ego pochodząca z Chin (*Tilia henryana*, G-16), która charakteryzuje się u nas bardzo późnym okresem kwitnienia (wrzesień — październik). Duże baldachogrona kwiatowe zwisają na długich szypułkach. Jest wrażliwa na niskie temperatury.

Skrećamy w prawo przed starymi drzewami grabów. Po prawej i lewej stronie rozciąga się kwatery 6. Z prawej strony znajduje się niewielka kolekcja krzewów z rodziny araliowatych zwanych kolcosiłami (*Acanthopanax*). Kolcosiły pochodzą ze wschodniej Azji, głównie z Chin i Japonii. Są u nas spotykane tylko w ogrodach botanicznych. Najsilniej rozrastają się krzewy kolcosiłu japońskiego (*A. divaricatus*), który jest równocześnie wytrzymały na niskie temperatury. W jesieni widoczne są na gałązkach czarne owoce — pestkowce skupione w niewielkie, główkowate owocostany. Kwiaty kolcosiłów są niepozorne i nie mają znaczenia dekoracyjnego. Mniejsze rozmiary osiągają krzewy innych gatunków (*A. simonii*, *A. sessiliflorus*, *A. henryi*).

Z prawej strony tuż przy drodze rośnie drzewo kasztanowca żółtego (*Aesculus lutea*) z Ameryki Północnej, o żółtych kwiatach i gładkich, kulistych owocach.

Po lewej stronie drogi, na narożniku, rośnie wysoki, krzewiasty grab sercolistny (*Carpinus cordata*), który pochodzi z Japonii, Korei i północnych Chin. W końcu lata na gałązkach widoczne są oryginalne owocostany o przylegających okrywach nasiennych, podobne do „szyszeczek” chmielu.

Wchodzimy w obręb bogatej kolekcji suchodrzewów (*Lonicera*) rosnących z prawej i z lewej strony drogi (kwatery

Owocostany skrzydłorzecha kaukaskiego (*Pterocarya fraxinifolia*).

Fot. K. Jakusz

<http://rcin.org.pl>

6 i 3), liczącej w Arboretum kilkadziesiąt gatunków i odmian. Suchodrzewy są krzewami bardzo zmiennymi, różniącymi się między sobą liśćmi, kwiatami i owocami. Są wśród nich gatunki o cechach dekoracyjnych, wytrzymałe na mrozy i na suszę, szeroko rozpowszechnione w parkach i zieleńcach, odznaczające się także szybkim wzrostem i obfitym ulistnieniem. Do najbardziej znanych należy suchodrzew tatarski (*L. tatarica*) o kwiatach różowych i czerwonych lub pomarańczowych owocach. Do rzadko spotykanych w uprawie, bardzo oryginalnych, ale nie zawsze dostatecznie wytrzymałych na mrozy, należy suchodrzew gruczołkowy (*L. tenuipes*) pochodzący z Japonii, oraz suchodrzew kosmatoowocowy (*L. chaetocarpa*) występujący w Chinach. Niewielkie krzewy obydwu gatunków rosną po prawej stronie drogi. Nieco w głębi (również z prawej strony drogi) rosną dwa wysokie krzewy suchodrzewu Maacka (*L. maackii*) o dużych, białych kwiatach obficie pokrywających gałązki i szkarłatnoczerwonych owocach. Suchodrzew Maacka pochodzi z Chin i jest jednym z najpiękniejszych krzewów ozdobnych. Niestety podczas bardzo surowych zim (np. 1986/87) przemarza.

Dochodzimy do miejsca, gdzie z prawej strony rośnie niewielkie drzewo o bardzo szerokiej koronie osadzonej na niskim pniu. Jest to buk amerykański (*Fagus grandifolia*) o dużych, ostro ząbkowanych liściach. Nieco dalej od drogi (także z prawej strony) rosną drzewa innych gatunków buków. Na uwagę zasługuje buk japoński (*F. japonica*) o niewielkich, ostro piłkowanych liściach i buk wschodni (*F. orientalis*) odznaczający się dość dużymi liśćmi i bujnym wzrostem. Bliżej drogi, tuż za bukiem amerykańskim, rośnie kilkudziesięcioletnie drzewo buka czerwonolistnego (*F. sylvatica* 'Atropunicea'). Liście są szczególnie intensywnie zabarwione na kolor purpurowy w okresie rozwijania (maj).

Naprzeciw buka amerykańskiego (*F. grandifolia*) rośnie suchodrzew alpejski (*L. alpigena*) o dużych, czerwonych owocach osadzonych na długich szypułkach i dość dużych, błyszczących liściach. Nieco w głębi rosną wysokie krzewy suchodrzewu mandżurskiego (*L. chrysantha*) z północno-wschodnich Chin, o jasnożółtych kwiatach i koralowoczerwonych owocach.

Obok (również z lewej strony drogi) rośnie stary, ponad stuletni i szeroko rozrośnięty dereń właściwy (*Cornus mas*). Krzew ten (czasem drzewo) pochodzi z południowo-wschod-

niej Europy, jest wytrzymała na suszę i na mrozy. Wczesną wiosną (marzec) korona derenia pokrywa się obficie żółtymi, drobnymi kwiatami. We wrześniu dojrzewają ciemnoczerwone, elipsoidalne owoce, które są jadalne.

Dochodzimy do wysokiego drzewa topoli białej (*Populus alba*). W głębi widoczne są inne, równie potężne drzewa tego gatunku topoli o wysoko wznoszących się, szerokich koronach i prostych pniach. Topola biała jest gatunkiem krajowym. W starych parkach była bardzo często sadzona, zwłaszcza na wilgotnych glebach i nad wodami. Drzewo to w sprzyjających warunkach osiąga imponujące rozmiary. Egzemplarze rosnące tutaj liczą około 150 lat.

Z prawej strony drogi znajduje się kolekcja brzoź. Rosną tu zarówno gatunki krajowe (*Betula pendula* i *B. pubescens*), jak i obce — azjatyckie i północnoamerykańskie. Szczególnie oryginalne brzozy to wschodnioazjatycka brzoza Maksymowicza (*B. maximowicziana*) o dużych, sercowatych liściach niepodobnych do liści innych brzoź, północnoamerykańska brzoza żółta (*B. alleghaniensis*) o brązowej korze przypominającej korę wiśni i podobna do niej brzoza wiśniowa (*B. lenta*) pochodząca również z Ameryki Północnej. Z gatunków wschodnioazjatyckich wymienić należy brzozę Ermana (*B. ermanii*) i brzozę Jacquemonta (*B. jacquemontii*), obydwie o gładkiej, błyszczącej, kredowobiałej korze.

Zbliżyliśmy się do niewielkiego kręgu, od którego odchodzą w różne kierunki cztery drogi. Przed kręgiem z lewej strony mijamy kolekcję kalin (*Viburnum*). Rośnie tu kilka gatunków, z których szczególnie oryginalne są: kalina śliwolistna (*V. prunifolium*) z Ameryki Północnej i podobna do niej również północnoamerykańska kalina kanadyjska (*V. lentago*). Obydwa gatunki charakteryzują się eliptycznymi, ostro piłkowanymi liśćmi, kremowobiałymi kwiatami i granatowoczarnymi, jadalnymi owocami. Wyrastają w wysokie krzewy i są bardzo wytrzymałe na mrozy. Niskie temperatury zimowe i dotkliwie susze w ostatnich latach zniszczyły wiele rzadkich i pięknych kalin o efektownych kwiatkach. Zginęły całkowicie lub zostały silnie uszkodzone krzewy kaliny japońskiej (*V. tomentosum*), kaliny Burkwooda (*V. ~~burkwoodii~~*) i innych.

Przy kręgu rośnie wiele interesujących drzew i krzewów. Zwraca uwagę krzew leszczyny o żółtawych liściach (*Corylus avellana 'Aurea'*) szczególnie intensywnie zabarwionych w ma-

ju, w okresie rozwijania liści. Tuż obok, pod wysokimi cisami, rośnie oryginalny krzew leszczyny z pędami skrzyconymi korkociągowo. Jest to także odmiana leszczyny pospolitej. (*C. avellana* 'Contorta', H-1). Po przeciwnej stronie, przy kręgu, rosną również dwie interesujące leszczyny — duży krzew o zwisających gałęziach to odmiana zwisająca (*C. avellana* 'Pendula', H-2), a drugi o wyprostowanych gałęziach to leszczyna tybetańska (*C. thibetica*) pochodząca z Chin.

Za leszczynami widoczne są dwa drzewa topoli Maksymowicza (*Populus maximowiczii*) pochodzącej z Japonii, o szeroko eliptycznych liściach. Jeszcze dalej, za topolami Maksymowicza, rosną młode drzewka czeremchy Maacka (*Padus maackii*) o błyszczącej, żółtawobrazowej korze. Czeremcha ta pochodzi z północno-wschodniej Azji, jest wytrzymała na mrozy, bardzo dekoracyjna, lecz rzadko spotykana w uprawie.

Z kręgu kierujemy się wąską ścieżką wprost ku widocznemu w głębi zabytkowemu budynkowi z XIX w. (oddzielony od arboretum parkanem). Z prawej strony ścieżki, tuż za zwisającą formą leszczyny, widzimy oryginalne drzewo o dużych, pierzastych liściach, które w jesieni przebarwiają się wspaniale na kolor pomarańczowy i szkarłatny. Jest to sumak leśny (*Rhus sylvestris*, H-3) pochodzący z Chin, Korei i Japonii, blisko spokrewniony z innym sumakiem (*R. vernicifera*) dostarczającym słynnej laki. Za sumakiem rośnie drzewo leszczyny chińskiej (*Corylus chinensis*). Owoce otoczone są głęboko postrzępionymi, zielonymi okrywkami. Jest to jedyny okaz tego gatunku w Arboretum. Nieco dalej za leszczyną chińską widoczne są okazałe drzewa korkowców o szerokich koronach i grubej, korkowatej korze na pniu (*Phellodendron japonicum* i *Ph. amurense*). Pierzaste liście korkowców wydzielają charakterystyczny, aromatyczny zapach. Kwiaty niepozorne, lecz miódodajne. W jesieni dojrzewają czarne owoce — pestkowce, które zimą są bardzo chętnie zjadane przez ptaki. Korkowce, szczególnie korkowiec amurski, są cennymi drzewami ozdobnymi, coraz częściej u nas stosowanymi w zadrzewieniach osiedlowych. Odznaczają się wysoką wytrzymałością na suszę i na mrozy.

Przed pnem sumaka, tuż przy ścieżce, rośnie niewysoki krzew żylistka wysmukłego (*Deutzia gracilis*, H-4), pochodzącego z Japonii. W połowie maja krzew pokryty jest obficie białymi, drobnymi kwiatami. Jest to jedyny gatunek żylistka

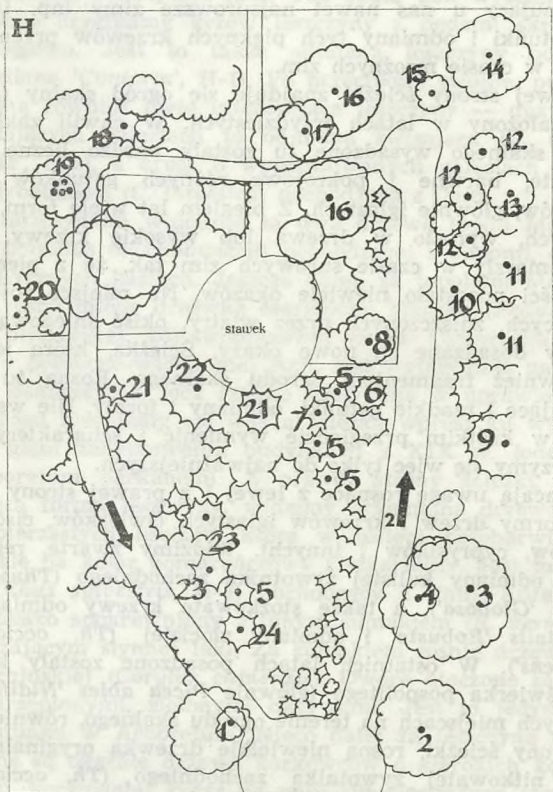
wytrzymujący u nas nawet najsurowsze zimy (np. 1986/87). Inne gatunki i odmiany tych pięknych krzewów przemarzają niestety w czasie mroźnych zim.

Z lewej strony ścieżki znajduje się ogród skalny (alpinarium) założony w latach trzydziestych. W chwili zakładania ogrodu skalnego wysadzone tu zostały bardzo liczne formy karłowate, barwne i pokrojowe różnych gatunków drzew i krzewów, głównie iglastych. Z biegiem lat wiele form, nawet karłowatych, wyrosło w drzewa lub wysokie krzewy, liczne okazy zmarły w czasie surowych zim tak, że z pierwotnej roślinności pozostało niewiele okazów. Na miejsce roślin zamierających, zniszczonych przez wiatry, okiśc śniegową, suszę i mrozy dosadzane są nowe okazy. Ścieżka, którą idziemy, jest również fragmentem ogrodu skalnego. Rosną tu liczne interesujące i rzadkie gatunki, odmiany i formy. Nie wszystkie można w krótkim przeglądzie wymienić i scharakteryzować. Ograniczymy się więc tylko do najważniejszych.

Zwracają uwagę rosnące z lewej i z prawej strony ścieżki różne formy drzew i krzewów iglastych (świerków, cisów, żywotników, cyprysików i innych). Widzimy zwarte, regularne krzewy odmiany kulistej żywotnika zachodniego (*Thuja occidentalis* 'Globosa'), a także stożkowate krzewy odmiany *Th. occidentalis* 'Robusta' i odmiany złocistej (*Th. occidentalis* 'Aurescens'). W ostatnich latach posadzone zostały karłowe formy świerka pospolitego (głównie *Picea abies* 'Nidiformis'). W różnych miejscach na terenie ogrodu skalnego, również z lewej strony ścieżki, rosną niewielkie drzewka oryginalnej odmiany nitkowatej żywotnika zachodniego (*Th. occidentalis* 'Filiformis' H-5) o wydłużonych, zwisających pędach.

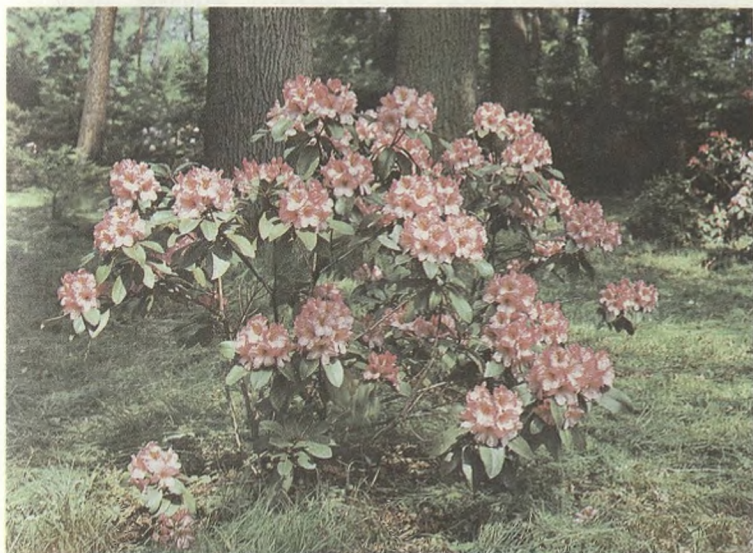
Dochodzimy do miejsca, skąd widoczny jest w alpinarium niewielki stawek. Tuż przy ścieżce rośnie nisko rozpostarty krzew cisa o żółtawo zabarwionych igłach. Jest to odmiana złocista (*Taxus baccata* 'Aurea-nova', H-6) wyhodowana w Arboretum Kórnickim.

Za złocistym cisem rośnie krzewiasta sosna karłowa (*Pinus pumila*, H-7) o srebrzystych igłach, blisko spokrewniona z limbą syberyjską, występującą na rozległych obszarach Azji północno-wschodniej (wschodnia Syberia, Sachalin, Wyspy Kurylskie, Hokkaido). Sosna ta tworzy w górach i na nizinach zwarte zarośla, podobnie jak u nas kosodrzewina. W uprawie spotykana jest dotychczas rzadko.

Plan szczegółowy H (sekcja 2, 3 i 5)

Przy zejściu do stawku rośnie duży, krzewiasty klon grabolistny (*Acer carpinifolium*, H-8) pochodzący z Japonii. Jest to jeden z najoryginalniejszych, niskich klonów japońskich o pojedynczych, ostro ząbkowanych liściach podobnych do grabu. W lecie widoczne są na gałązkach grona charakterystycznych dla klonów owoców — skrzydlaków. W jesieni liście przebarwiają się wspaniale na kolor złocistożółty. Ten piękny gatunek jest u nas bardzo rzadko spotykany w uprawie poza kolekcjami w ogrodach botanicznych i arboretach. Podczas bardzo surowych zim w Kórniku przemarza (np. w zimie 1986/87 r.).

Różanecznik *'Duke of York'* w kolekcji kórnickiej. Fot. E. Szubert

Różanecznik *'Catawbiense Album'* (biały) i *'Old Port'* (ciemnoczerwony) w Arboretum Kórnickim.
Fot. E. Szubert

Kwitające wiśnie japońskie (*Cerasus hillieri*). Fot. W. Bugala

Kwiatostany różanecznika 'Dr P. Boer'. Fot. K. Jakusz

Wiele rzadkich i oryginalnych drzew i krzewów rośnie z prawej strony ścieżki. Zwracaliśmy już uwagę na interesujący sumak japoński, leszczyne chińską i żylistek wysmukły. Obok żylistka rośnie kolkwiczka chińska (*Kolkwitzia amabilis*), która kwitnie obficie w drugiej połowie maja. Kolkwiczka jest mało znanym jeszcze, ale bardzo atrakcyjnym i wartościowym krzewem ozdobnym, jednakże niezupełnie wytrzymałym na niskie temperatury. Obok kolkwiczki rośnie złotlin japoński w odmianie pełnokwiatowej (*Kerria japonica 'Pleniflora'*) o zielonych pędach. W końcu maja lub w początku czerwca pojawiają się na krzewie pełne, pomarańczowożółte kwiaty. Złotlin także przemarza podczas bardzo surowych zim, ale nowe pędy wyrastają z części przyziemnych i uszkodzenia mrozowe są szybko regenerowane.

Nieco dalej rosną dwa krzewy forsycji Giralda (*Forsythia giraladiana*) pochodzącej z Chin. Jest to najwcześniej kwitnąca u nas forsycja, niestety także wrażliwa na niskie temperatury i przemarzająca podczas bardzo surowych zim.

Za forsycją Giralda (również z prawej strony ścieżki) widzimy grupę drzew iglastych. Na przodzie kilka egzemplarzy rzadko spotykanej jodły wiotkiej (*Abies nephrolepis*, H-9) o delikatnych, miękkich igłach. Jodła ta, blisko spokrewniona z jodłą syberyjską, występuje we wschodniej Syberii, na Sachalinie i w północnej Korei. Obok jodły wiotkiej rosną świerki serbskie (*Picea omorika*) o charakterystycznej wąskiej koronie. Za nimi znajdują się młode, kilkunastoletnie okazy jodły mandżurskiej (*Abies holophylla*) o łuszczącej się korowinie. Jodła ta pochodzi z północno-wschodnich Chin i Kraju Nadamurskiego. Jest bardzo wytrzymała na niskie temperatury, ale mało jeszcze rozpowszechniona w uprawie.

Za grupą jodeł i świerków serbskich, tuż przy dróżce rośnie wysokie drzewo metasekwoi chińskiej (*Metasequoia glyptostroboides*, H-10). Jest to najstarszy i największy okaz w Arboretum Kórnickim tego interesującego drzewa iglastego o igłach opadających na zimę. Historię odkrycia i wprowadzenia do uprawy metasekwoi podaliśmy już wcześniej. Należy jednak przypomnieć, że pierwsze nasiona tego oryginalnego drzewa odkrytego w Chinach Środkowych (Syczuan) w 1942 r. zostały przysłane do Arboretum w Kórniku w 1947 r. Z tych nasion pochodzi drzewo, które mamy przed sobą. Liczy więc obecnie ponad 40 lat i mierzy 20 m wysokości. Niestety po surowej zimie 1986/87 r. zasechł wierzchołek drzewa. Meta-

sekwoję rozmnaża się wegetatywnie z sadzonek zielnych i zdrewniałych. Inne drzewa tego gatunku rosnące obecnie w Arboretum pochodzą albo z rozmnożenia wegetatywnego, albo z nasion nadsyłanych do Kórnika w latach późniejszych. Metasekwoja najlepiej rośnie na glebach wilgotnych lub nad wodami. Okazała się drzewem dość wytrzymałym na niskie temperatury. W naszych warunkach klimatycznych nie zaobserwowano dotychczas obradzania nasion zdolnych do kiełkowania.

Za metasekwoją rosną wysokie, do samej ziemi ugałęzione, okazałe drzewa żywotnika olbrzymiego (*Thuja plicata*, H-11). Żywotnik ten pochodzi z zachodniej Ameryki Północnej, gdzie w wielogatunkowych lasach iglastych wyrasta w potężne drzewa wysokości do 60 m i 3 m średnicy pnia. Również i w naszych warunkach rośnie bardzo szybko i osiąga znaczne rozmiary, zwłaszcza na żyznych, wilgotnych glebach i w okolicach o dość obfitych opadach. Rosnące tu okazy żywotnika olbrzymiego liczą około 55 lat i osiągają wysokość około 23 m.

Zbliżamy się do końca ścieżki. Po prawej stronie rosną liczne magnolie. Najatrakcyjniejsze są one w okresie kwitnienia (początek maja), kiedy krzewy obficie pokryte są białymi lub różowawymi kwiatami. Najbliżej dróżki widzimy krzewy magnolii gwiazdzistej (*Magnolia stellata*, H-12) o wielopłatkowych, białych lub różowawych kwiatach. Pochodzi z Japonii, jest bardzo wytrzymała na mrozy, ale rzadko spotykana w uprawie. Kwitnie bardzo wcześnie, w końcu kwietnia lub w początku maja, zwykle obficie. Za magnoliami gwiazdzistymi rośnie kilka krzewów magnolii pośredniej (*Magnolia × soulangeana*, H-13) o dużych, pucharowatych kwiatach, białych lub różowawych. Magnolia pośrednia jest mieszańcem dwóch chińskich gatunków — *M. liliiflora* i *M. denudata*, otrzymanym we Francji na początku XIX w. Obecnie należy do najczęściej sadzonych magnolii w krajach, gdzie na to pozwalają warunki klimatyczne. Również w Polsce, szczególnie w dzielnicach zachodnich, jest często spotykana w miastach. Niestety te piękne i oryginalne krzewy nie kwitną u nas każdego roku, gdyż w czasie bardzo surowych zim przemarzają pączki kwiatowe, lub też wcześniej rozwijające się kwiaty są niszczone przez późnione przymrozki.

Dochodzimy do końca dróżki. Blisko parkanu zwraca uwa-

Kwiaty magnolii pośredniej (*Magnolia*×*soulangiana*). Fot. W. Bugala

gę okazałe drzewo grujecznika japońskiego (*Cercidiphyllum japonicum*, H-14) znanego nam już z wcześniejszych wędrówek trasą 2. Przed grujecznikiem rośnie niewielki okaz odmiany wycinanej klonu japońskiego o głęboko powcinanych liściach (*Acer japonicum* 'Aconitifolium', H-15). W jesieni liście przebarwiają się wspaniale na kolor szkarłatny. Z lewej strony (patrząc na widoczny przed nami budynek) widzimy stare drzewo magnolii japońskiej (*Magnolia kobus*, H-16) o wielu nisko nad ziemią rozgałęzionych pniach i bardzo szerokiej koronie. Wczesnie wiosną przed rozwojem liści (druga połowa kwietnia) korona drzewa pokrywa się białymi kwiatami. W jesieni widoczne są wśród liści poskręcane, szyszkowate, czerwono zabarwione owoce, z których wysuwają się po dojrzeniu ciemnoczerwone nasiona. Magnolia japońska występuje w lasach północnej Japonii. U nas jest całkowicie wytrzymała na mrozy.

Przechodzimy w lewo wąską ścieżką prowadzącą przez kamienny mostek na rowie doprowadzającym wodę do stawku w alpinarium. Przed mostkiem z prawej strony rośnie niewielkie drzewo magnolii drzewiastej (*Magnolia acuminata*, H-17) znanej nam już z poprzednich tras zwiedzania arboretum. Z lewej strony mijamy zarośla cisów, głównie odmiany Hicksa (*Taxus*×*media* 'Hicksii'). Za mostkiem z lewej strony rosną dwa stare buki i równy im wiekiem dąb szypułkowy

(*Quercus robur*). Dochodzimy do drogi, którą skręcamy w lewo. Na narożniku z prawej strony, obok pnia brzozy, rośnie niewielkie drzewko cisa japońskiego (*Taxus cuspidata*, H-18) o regularnej koronie i prostym pniu. Cis japoński jest znacznie odporniejszy na niskie temperatury od europejskiego cisa pospolitego (*T. baccata*), lecz dotychczas spotkać go można jedynie w kolekcjach dendrologicznych.

Na przeciwległym narożniku rośnie wielopniowe drzewo dawidii chińskiej (*Davidia involucrata*, H-19). Jest to największy w arboretum okaz tego oryginalnego drzewa chińskiego, które poznaliśmy już wcześniej. W ostatnich latach dawidia obficie kwitła i owocowała. Niestety w zimie 1986/87 r. drzewo to silnie przemarzło i potrzeba będzie wielu lat, aby ponownie pojawiły się na nim kwiaty i owoce.

Przechodzimy drogą w kierunku alpinarium mając teraz po lewej stronie stawek i ułożone z głazów pagórki. Z prawej strony rosną stare, wysokie olchy o prostych pniach, po których wspina się winobluszcz (*Parthenocissus quinquefolia*). Pod olchami rosną piękne, drzewiaste cisy. Za starymi olchami i cisami widoczny jest niewielki fragment niemal naturalnego lasu olchowego (zwanego olesem), który wyrósł tu na bardzo wilgotnej i żyznej glebie. Olchy (*Alnus glutinosa*) znajdują tu optymalne warunki wzrostu, co widać po ich wysokości i gonnych, wysokich pniach. Wiosną cały ten podmokły fragment arboretum przecięty rowami pokrywają zwarte łąny śnieżycy karpackiej (*Leucojum vernum* var. *carpathicum*). Białe, dzwonkowate kwiaty śnieżycy są pierwszymi oznakami wiosny (marzec).

Na dwóch wysokich pniach starych olch rosnących przy rowie odprowadzającym wodę ze stawku w alpinarium wspina się oryginalne pnącze o okrągłych liściach i dużych, płaskich kwiatostanach. Jest to hortensja pnąca (*Hydrangea petiolaris*, H-20) pochodząca z Japonii i Korei. Jej pędy przytwierdzają się bardzo silnie do pni drzew za pomocą korzeni czepnych wrastających w szczeliny kory. Hortensja pnąca jest krzewem bardzo odpornym na mrozy, wymaga jednak żyznej, wilgotnej gleby i ocienionych stanowisk. W uprawie spotykana bardzo rzadko.

Z lewej strony drogi rośnie również wiele rzadkich roślin. Niektóre z nich już poznaliśmy przechodząc z drugiej strony alpinarium. Widzimy tu drzewkowaty okaz cyprysika o złocisto zabarwionych, delikatnych i zwisających gałązkach

Klon grabolistny (*Acer carpinifolium*) — gałązka z owocami. Fot.
<http://kraj.org.pl> K. Jakusz

(*Chamaecyparis pisifera* 'Filifera Aurea', H-21). Za nim, na szczycie kamiennego wzniesienia rośnie kilkudziesięcioletnie drzewo tatrzańskiej limby (*Pinus cembra*, H-22) o delikatnych, sinozielonych igłach. Rosną tu także znane nam już dorodne okazy nitkowatej odmiany żywotnika (*Thuja occidentalis* 'Filiformis', H-5), o wydłużonych, zwisających pędach.

Blisko drogi rośnie oryginalny, karłowaty świerk o drobnych igłach i zwisających gałązkach. Jest to jedna z wielu odmian karłowatych świerka pospolitego pochodząca z Czechosłowacji (*Picea abies* 'Rotenhausii').

Z lewej strony drogi rosną również trzy żywotnikowce japońskie (*Thujopsis dolabrata*, H-23), podobne do żywotnika, lecz o grubszych, również spłaszczonych gałązkach pokrytych błyszczącymi, łuskowatymi igłami. Na spodniej stronie gałązek widoczne są kredowobiałe plamy. W Japonii żywotnikowiec wyrasta w wysokie drzewa. U nas jest tylko niewysokim drzewkiem o regularnej, gęstej, stożkowatej koronie. Stosunkowo wytrzymały na niskie temperatury, lecz wrażliwy na suszę. W uprawie tylko w kolekcjach dendrologicznych.

Z prawej strony drogi mijamy zwartą ścianę wysokich cisów, a za nimi stare drzewa liściaste, głównie gatunki krajowe (klony, jesiony, dęby). Zbliżamy się do kręgu, z którego skierujemy się pierwszą drogą w prawo.

Przed kręgiem z lewej strony zwraca uwagę drzewo iglaste o szydłowatych igłach. Jest to szydlica japońska (*Cryptomeria japonica*, H-24). W Japonii jest jednym z ważniejszych drzew leśnych dostarczającym cennego drewna. U nas rośnie wolno, przemarza w czasie surowych zim i cierpi od suszy, dlatego nie ma znaczenia praktycznego.

Mijamy poznane już wcześniej oryginalne odmiany leszczyny pospolitej (*Corylus avellana* 'Contorta' i 'Aurea') i kierujemy się drogą między kwaterą 5 i 6. Po prawej stronie znajduje się kolekcja leszczyn (*Corylus*), a dalej kolekcja brzoź. Wśród leszczyn, obok poznanych już wcześniej gatunków i odmian (*C. chinensis*, *C. thibetica*), rosną tutaj inne jeszcze interesujące gatunki o różnej formie wzrostu (drzewiaste, krzewiaste), różnych owocach i liściach. Wymienić należy leszczynę rogatą (*C. cornuta*) i leszczynę amerykańską (*C. americana*), obydwie z Ameryki Północnej, leszczynę japońską (*C. sieboldiana*) o oryginalnych, długich rurkowatych okrywach owocowych, a także drzewiastą leszczynę turecką (*C. colurna*). Ten ostatni gatunek

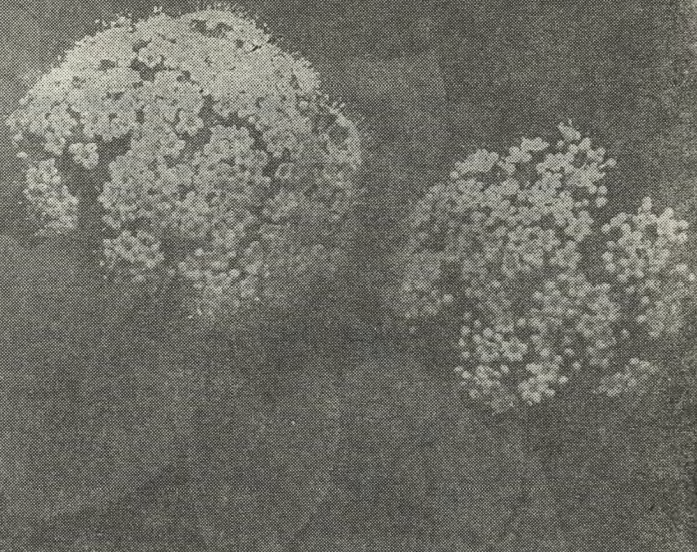
Kwiatostan dawidii chińskiej (*Davidia involucreata*). Fot. W. Bugala

reprezentowany jest w kolekcji przez kilka młodych okazów. Jest to drzewo o wyraźnym pniu i regularnej, stożkowatej koronie. Odznacza się dużą wytrzymałością na mrozy, na suszę oraz na zanieczyszczenia powietrza w miastach. Jest jednym z najcenniejszych drzew alejowych i przyulicznych, niestety mało jeszcze u nas rozpowszechnionym.

Przy drodze rosną trzy stare platany (*Platanus acerifolia*) o gładkich pniach pokrytych cienką, łuszczącą się korą, a z lewej strony (kwatery 6) zwracają uwagę okazałe, wysokie topole białe (*Populus alba*) o prostych pniach. Pod topolami znajduje się kolekcja kalin (*Viburnum*) i suchodrzewów (*Lonicera*). Szczególnie interesująca jest kalina Siebolda (*Viburnum sieboldii*) pochodząca z Japonii, o liściach eliptycznych, nieprzyjemnie pachnących. W swej ojczyźnie wyrasta w niewysokie drzewa, u nas pozostaje tylko krzewem. W maju lub na początku czerwca ukazują się na krzewie kremowobiałe kwiaty zebrane w stożkowate kwiatostany. Nieco dalej, z lewej strony drogi, rośnie kalina wonna (*V. fragrans*) pochodząca z Chin. Różowawe, pachnące kwiaty ukazują się wczesną wiosną (marzec — kwiecień), przed rozwojem liści. Bardzo często jednak pączki kwiatowe, widoczne już jesienią, przemarzają podczas zimy i wówczas krzewy nie kwitną. Tuż obok, blisko drogi, rosną niewielkie krzewy kaliny koreańskiej (*V. carlesii*) o prawie okrągłych, kutnerowatych liściach. Różowawe kwiaty tej kaliny odznaczają się bardzo silnym, przyjemnym zapachem. Kalina koreańska jest wytrzymała na niskie temperatury i powinna być u nas rozpowszechniona w uprawie, dotychczas znana jest bowiem tylko z ogrodów botanicznych i arboretów.

Z lewej strony drogi za pniem ostatniego platana rośnie wysoki krzew suchodrzewu Maacka z północno-wschodniej Azji, który poznaliśmy już wcześniej. Jest to jeden z najpiękniejszych suchodrzewów, silnie rosnący. Kwitnie bardzo obficie w drugiej połowie maja. Zimą 1986/87 r. po raz pierwszy krzewy tego cennego gatunku silnie ucierpiały od mrozów.

W kolekcji brzoź, która ciągnie się wzdłuż drogi po prawej stronie, rośnie kilkanaście gatunków, z których wymienimy tylko najbardziej interesujące. W umiarkowanej strefie półkuli północnej występuje około 40 gatunków brzoź. Są wśród nich nie tylko drzewa, ale także krzewy, często bardzo niskie (np. *Betula nana*) rosnące w wyjątkowo surowych warunkach

Kwiatostany kaliny hordowiny (*Viburnum lantana*). Fot. K. Jakusz

siedliskowych — wysoko w górach, na dalekiej północy lub na torfowiskach. Z licznych gatunków drzewiastych kilka odznacza się bardzo rozległymi zasięgami geograficznymi, jak np. nasze krajowe brzozy brodawkowata i omszona, a także występująca we wschodniej Azji brzoza mandżurska (*B. platyphylla*) czy północnoamerykańska brzoza papierowa (*B. papyrifera*). Są również gatunki brzóz o bardzo niewielkim, ograniczonym zasięgu geograficznym.

W kolekcji zwracają uwagę brzozy o korze ciemnej, często prawie czarnej, jak np. brzoza ciemna (*B. obscura*) występująca również u nas w lasach, a także obce gatunki o ciemnej, nie „brzozowej” korze, jak wschodnioazjatycka brzoza Schmidta (*B. schmidtii*) czy północnoamerykańska brzoza żółta (*B. alleghaniensis*) o korze wiśniowobrazowej. Bardzo oryginalne są brzozy o strzępiasto łuszczącej się korze — brzoza nadrzeczna (*B. nigra*) z Ameryki Północnej i brzoza dahurska (*B. davurica*) z północno-wschodniej Azji. Azjatycka brzoza Ermana (*B. ermanii*) oraz brzoza himalajska (*B. utilis*) odznaczają się szczególnie białą, gładką korą.

Przed kolekcją brzóz, blisko drogi, rośnie z prawej strony wysoki krzew klonu winnego (*Acer cissifolium*), pochodzącego z Japonii, o trójlistkowych liściach i owocach zwisających w długich gronach. Klon ten jest u nas bardzo rzadko spo-

tykany, dość odporny na mrozy i szczególnie dekoracyjny w jesieni, gdy liście przebarwiają się na żółto i czerwono.

Obok klonu winnego rośnie niewielki krzew jarzęboaronii pośredniej (*Sorbaronia sorbifolia*). Jest to jeden z wielu międzyrodzajowych mieszańców znanych wśród drzew i krzewów z rodziny różowatych. Jest uważany za mieszańca aronii ciemnoowocowej (*Aronia melanocarpa*) i jarzębiny amerykańskiej (*Sorbus americana*).

Z lewej strony drogi znajduje się niewielka kolekcja grabów (*Carpinus*). Pośród grabów, blisko drogi, rosną młode okazy katalpy żółtokwiatowej (*Catalpa ovata*) pochodzącej z Chin, o dużych, szeroko jajowatych liściach oraz białych, plamistych kwiatach zebranych w wiechowate kwiatostany.

Dochodzimy do skrzyżowania dróg. Przed skrzyżowaniem z lewej i z prawej strony rosną krzewy lilaka chińskiego (*Syringa chinensis*) o drobnych kwiatach zebranych w okazy, zwisające wiechy. Wbrew nazwie przyjętej w różnych krajach i w różnych językach lilak ten nie ma nic wspólnego z Chinami. Jest mieszańcem powstałym w 1777 r. w ogrodzie botanicznym w Rouen we Francji i szeroko rozpowszechnionym w uprawie w wielu krajach. Szczególnie w XVIII i XIX w. był powszechnie sadzony w parkach i ogrodach. Obecnie rzadko uprawiany i prawie zapomniany.

Na skrzyżowaniu dróg, do którego doszliśmy trasa 2 łączy się z trasą 1 i tu kierujemy się w prawo.

TRASA 3

Po przekroczeniu bramy przy ulicy Parkowej wchodzimy na teren tak zwanego Nowego Arboretum. Jest to niewielki, 8,5-hektarowy obszar, położony na zboczu doliny Jeziora Kórnickiego. Różnice wzniesień są znaczne, dochodzą bowiem do 10 m. W tej części parku przeważają gleby piaszczyste i piaszczysto-gliniaste.

Nowe Arboretum nie ma za sobą, jak część przyzamkowa, wielu wieków przemian stylów sztuki ogrodowej. W XIX wieku i na początku XX w. były tu ogrody owocowe i szkółki. Ze starszych drzew zachowały się do naszych czasów orzeszniki gorzkie (*Carya cordiformis*), sosny czarne (*Pinus nigra*),

jałowce wirginijskie (*Juniperus virginiana*), jodła grecka (*Abies cephalonica*) i daglezwia (*Pseudotsuga menziesii*).

W latach 1926 - 1939 część terenu nadal zajęta była przez szkółki, a w latach trzydziestych rozpoczęto tu zakładanie kolekcji roślin iglastych (sadzone rzędami) oraz wiśni japońskich, jabłoni ozdobnych i jarzębin.

Kolejnym przemianom podlegał teren Nowego Arboretum po II wojnie, zwłaszcza po wybudowaniu w latach 1954 - 1955 nowego budynku Instytutu Dendrologii. W latach 1963 - 1970 ta część Arboretum została wypełniona nowymi kolekcjami drzew i krzewów w takim stopniu, że obecnie nie ma już miejsca dla dalszych kolekcji dendrologicznych.

Przez bramę weszliśmy w główną aleję Nowego Arboretum, która biegnie prosto pod górę. Tu zaczyna się trzecia z opisywanych tras zwiedzania parku (trasa 3). Po lewej stronie tuż za bramą, rosną trzy niezbyt duże młorzęby dwuklapowe (*Ginkgo biloba*), jeden z nich jest okazem żeńskim. Obok rosną liczne magnolie japońskie (*Magnolia kobus* var. *borealis*), które są odporne na niskie temperatury. Białe kwiaty ukazują się przed rozwojem liści (kwiecień).

Tuż za magnoliami widoczna jest grupa klonów. Pierwszy z nich to klon kłosowy (*Acer spicatum*) ze wschodniej części Stanów Zjednoczonych i Kanady. Charakteryzuje się niewielkimi, żółtawozielonymi, grubo ząbkowanymi liśćmi o trzech małych, zaokrąglonych kłapach. Na początku czerwca rozwijają się kwiaty, zebrane w wąskie, gęste, sterczące grona. Liście klonu kłosowego przebarwiają się jesienią na pomarańczowo lub czerwono, ozdobne są wtedy także przewisające grona czerwonych skrzydlaków. Nieco dalej od drogi rośnie klon bałkański (*Acer hyrcanum*) z północnych Bałkanów, Krymu, Kaukazu, Syrii i Iranu. Jest to gatunek odporny na suszę, światło- i ciepłolubny. Jest gatunkiem bardzo zmiennym, pośrednim między klonem polnym (*Acer campestre*) a klonem włoskim (*Acer opalus*).

Za klonami rośnie duży egzemplarz cisa pośredniego (*Taxus × media* 'Hicksii'). Jest to mieszańiec cisa pospolitego i japońskiego powstały w uprawie po raz pierwszy około 1900 roku. Odmiana 'Hicksii', o luźno ułożonych, skierowanych ku górze gałęziach jest żeńska. Pod koniec lata widoczne są na gałęziach nasiona w czerwonych osnówkach.

Przechodzimy obok potrójnego szpaleru wysokich lilaków amurskich w odmianie japońskiej (*Syringa amurensis* var.

japonica). W ojczyźnie ten gatunek rośnie drzewiasto i osiąga 20 m wysokości. U nas również rośnie drzewkowato, kwitnie najpóźniej spośród uprawianych w Polsce lilaków. Kwiaty drobne, kremowobiałe, silnie pachnące, zebrane w duże, szerokie kwiatostany, rozwijają się dopiero na przełomie czerwca i lipca. Liście jesienią żółkną lub czerwienieją. Krzewy lilaka amurskiego, w przeciwieństwie do powszechnie sadzonych odmian lilaka pospolitego (*Syringa vulgaris*) nie wydają uciążliwych odrostów korzeniowych.

Za lilakami amurskimi zwraca uwagę rozłożysty okaz kolkwicii chińskiej (*Kolkwitzia amabilis*) z rodziny przewiertniowatych. Kolkwicia kwitnie bardzo obficie w maju i w pierwszych dniach czerwca. Kwiaty jasnorożowe z żółtą plamką wewnątrz rurki korony. Szypułka kwiatu i kielich, a potem także drobne, suche owocki pokryte są szpeciniastymi włoskami. Po opadnięciu liści krzewy kolkwicii nadal zwracają uwagę dzięki strzępiasto łuszczącej się korze na grubszych gałęziach. W surowe zimy krzewy kolkwicii chińskiej mogą niestety przemarzać. Nieco w głębi rośnie topola wielkolistna (*Populus lasiocarpa*) ze środkowych Chin. Korona zbudowana jest z bardzo grubych konarów i gałęzi, kora łuszczy się płatami. Liście rozwijają się późno, są sercowate i bardzo duże — mogą mierzyć do 35 cm długości! Obok drzewko śliwy czarnej (*Prunus nigra*) z północnowschodniej Ameryki Północnej. Śliwa czarna jest bardzo odporna na mrozy, kwitnie wyjątkowo obficie na przełomie kwietnia i maja. Pachnące, białe kwiaty zebrane są po kilka i ukazują się przed rozwinięciem liści, w miarę rozkwitania różowieją. W Kanadzie odmiany tej śliwy uprawiane są jako drzewa owocowe. Na narożniku sekcji 25 rośnie kulista odmiana wiśni pospolitej (*Cerasus vulgaris* 'Umbraculifera'), którą w formie piennej spotykamy czasem w miastach, gdzie dzięki swojej niedużej, gęstej, wyjątkowo regularnie zbudowanej koronie jest używana do obsadzania małych, wąskich ulic.

Na obrzeżu niewielkiego trawnika za śliwą czarną, topolą wielkolistną i kulistą odmianą wiśni rośnie kilka drzew i krzewów zasługujących na uwagę. Przede wszystkim zwraca uwagę krzewiasty okaz kasztanowca drobnokwiatowego (*Aesculus parviflora*), który widzieliśmy już w starym Arboretum (sekcja 4). Kasztanowiec ten tworzy szerokie, spłaszczone kępy. Białe kwiaty rozwijają się dopiero na przełomie lipca i sierpnia, zebrane są w wąskie, wysokie, sterczące ponad

liśćmi kwiatostany. Kasztanowiec drobnokwiatowy wymaga żyznych, dostatecznie wilgotnych stanowisk. Sadzić należy go pojedynczo na wolnej powierzchni trawników, tak aby mógł się swobodnie rozrastać. Kwiaty, podobnie jak i niektórych innych kasztanowców północnoamerykańskich są w naturze zapylane przez kolibry. Nieco dalej, z lewej strony, przy szpalerze lilaka amurskiego rosną dwa derenie drzewiaste (*Cornus controversa*) pochodzące z Japonii, Korei i Chin. Charakterystyczną cechą tego derenia są regularnie, horyzontalnie rozpostarte gałęzie, ułożone w odległych piętach. Kremowobiałe kwiaty bardzo obficie pokrywają gałęzie w maju i w czerwcu. Granatowe owoce szybko opadają po dojrzewaniu. Liście barwią się jesienią pomarańczowo lub purpurowo. W głębi widoczna jest regularna, kulista i gęsta korona innej wielkolistnej topoli, mianowicie topoli Wilsona (*Populus wilsonii*) pochodzącej ze środkowych i zachodnich Chin. Jest odporniejsza na mróz od poprzednio oglądanej topoli wielkolistnej. W Arboretum Kórnickim otrzymano mieszańca topoli wielkolistnej i topoli Wilsona, który został opisany pod nazwą *Populus × wilsocarpa*. Wszystkie trzy topole wielkolistne spotykamy często w Arboretum, zwłaszcza w jego nowej części.

Po drugiej stronie alei, tuż za bramą przy ulicy Parkowej, rośnie stary, wysoki jałowiec wirginijski (*Juniperus virginiana*) i żywotnik olbrzymi (*Thuja plicata*). Jałowiec wirginijski występuje w Ameryce Północnej na wschód od Missisipi, od Kanady po Florydę i Teksas. Jest to jałowiec drzewiasty, który rośnie wolno, ale osiąga w ojczyźnie nawet 30-40 m wysokości. Sylwetka drzewa jest wąska, kolumnowa lub stożkowata. Cienkie gałązki pokryte są drobnymi zaostrzonymi łuskami lub delikatnymi igłami, ułożonymi w okółkach po dwie lub trzy. Szyszkojagody granatowe, pokryte białawym nalotem. Drewno czerwone, pachnące, bardzo lekkie i trwałe, daje się ciąć w różnych płaszczyznach i dlatego było dawniej używane do wyrobu najlepszych ołówków.

Żywotnik olbrzymi (*Thuja plicata*) występuje w zachodniej części Stanów Zjednoczonych. Z trwałego i lekkiego drewna Indianie budowali łodzie, konstrukcje namiotów, rzeźbili totemy. W wielu krajach Europy czynione są próby uprawy żywotnika olbrzymiego w lasach. Jest najwyższym gatunkiem w rodzaju *Thuja*, osiąga do 60 m wysokości. Tworzy stożkowate regularne korony. Dolne konary często pokładają się na ziemi i ukorzeniają.

W głębi za żywotnikiem olbrzymim rosną rzędem cztery stare, wyniosłe orzeszniki gorzkie (*Carya cordiformis*) z rodziny orzechowatych. Liście są drobne, jasnozielone, podobne do liści jesionu. Kora na pniu drobno spękana, inna niż u orzeszników pięcio- i siedmiolistkowych, które widzieliśmy w Starym Arboretum. Orzechy są drobne, sercowate, z gorzkim jądrem. Jesienią liście zlocistożółte. Gatunek ten pochodzi ze wschodniej części Ameryki Północnej, gdzie występuje najczęściej na terenach podmokłych czy zalewanych.

Przy drodze rośnie zwarty, ciemnozielony cis (*Taxus baccata* 'Overeynderi'), okazy karłowatych odmian świerka pospolitego (*Picea abies*) i jałowce sabińskiego (*Juniperus sabinana*). Nieco dalej mijamy piękny okaz świerka kłującego o niebieskawych igłach (*Picea pungens* 'Glauca'). Świerk kłujący pochodzi z Gór Skalistych w Ameryce Północnej. U nas jest jednym z najczęściej spotykanych obcych drzew iglastych, zwłaszcza często uprawia się jego odmiany o mniej lub bardziej niebieskich igłach. Za świerkiem kłującym widzimy okazy trzech różnych drzew iglastych o kolumnowym lub wąskostożkowatym pokroju — cyprysik nutkajski o silnie związających gałązkach (*Chamaecyparis nootkatensis* 'Pendula'), żywotnik zachodni o żółto zabarwionych najmłodszych przyrastach (*Thuja occidentalis* 'Aureaescens') i cyprysik Lawsona o niebieskoszarym zabarwieniu gałązek (*Chamaecyparis lawsoniana* 'Triomf van Boskoop'). W głębi grupa drzew i krzewów iglastych, rosną tu liczne modrzewie, jodły, daglezie i żywotniki.

Przy samej drodze rośnie wysoki, stożkowaty żywotnik o żółtawych końcach pędów. Jest to mieszaniec żywotnika zachodniego (*Thuja occidentalis*) i żywotnika olbrzymiego (*Thuja plicata*), odznaczający się szybkim wzrostem (*Thuja* × *plicatoides* 'Aureospicata'). Za nim rośnie stary okaz cisa pospolitego o żółto zabarwionych igłach (*Taxus baccata* 'Elegantissima'); żółtawe zabarwienie zanika latem.

Mijamy skrzyżowanie głównej alei z bocznymi drózkami i nadal idziemy pod górę. Po lewej stronie widać za grupą brzoź w głębi sekcji 31 wysokie topole o prostych pniach i regularnych okółkach bocznych gałęzi. Topola ta jest mieszańcem topoli kalifornijskiej (*Populus trichocarpa*) i topoli Maksymowicza (*Populus maximowiczii*) wyhodowanym przed 60 laty w Stanach Zjednoczonych, z myślą o produkcji dużej masy drewna w uprawach plantacyjnych. Odznacza się bardzo

Owoce palecznika chińskiego (*Decalsnea fargesii*). Fot. K. Jakusz

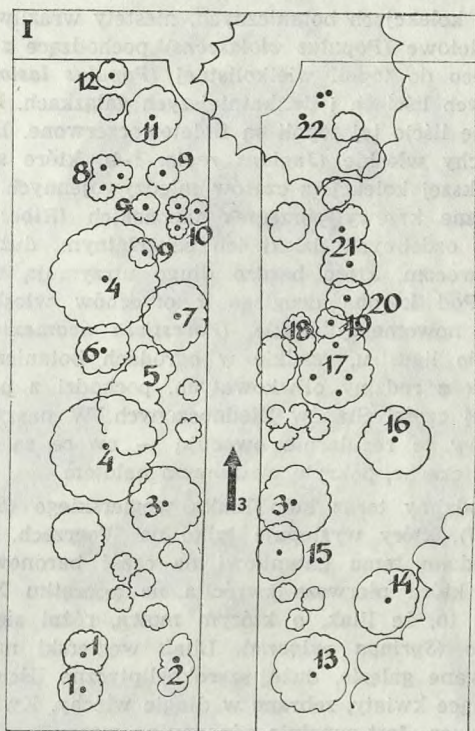
<http://rcin.org.pl>

szybkim wzrostem, pięknym pokrojem i zdrowym, obfitym ulistnieniem. Liście z wierzchu ciemnozielone, od spodu srebrzyste.

Po lewej stronie rosną różne krzewy ozdobne. Na narożniku krzewuszką (*Weigela 'Eva Rathke'*) o karminowoczerwonych kwiatach, które rozwijają się bardzo późno, w czerwcu. Obok niski krzew wyhodowanej w Kórniku odmiany forsycji. Jest to mieszaniec powszechnie uprawianej w ogrodach i parkach forsycji pośredniej (*Forsythia × intermedia*) i odpornej na mrozy forsycji koreańskiej (*Forsythia ovata*). Kwitnie wcześniej i bardzo obficie, jej pączki kwiatowe są dość odporne na mróz. Za forsycją i krzewuszką widzimy palecznik chiński (*Decaisnea fargesii*), który pochodzi z gór zachodnich Chin. Odznacza się sztywnymi, grubymi pędami i dużymi, sinozielonymi, pierzastymi liśćmi. W czerwcu rozwijają się zielonkawe kwiaty, zebrane w zwisające, duże wiechy. Ozdobą krzewu są oryginalne owoce w postaci niebieskich, mięsistych „straków”, wypełnionych czarnymi nasionami.

Nieco dalej rośnie neilia tybetańska (*Neillia tibetica*) z rodziny różowatych. Jest to niski, szeroki krzew o łukowato wygiętych, zygzakowatych gałązkach. Delikatne, jajowate, ostro ząbkowane liście przebarwiają się jesienią na kolor brązowy. Ozdobą neilii są różowawe, dzwonkowate kwiaty, zebrane w długie szczytowe grona, ukazujące się na przełomie maja i czerwca. W mroźne zimy neilia przemarza, ale szybko odrastają nowe pędy. Obok rośnie hortensja Sargenta (*Hydrangea sargentii*) pochodząca z Chin, o grubych, sztywnych, kosmatych pędach i równie kosmato owłosionych, szarzielonych dużych liściach. Kwiaty rozwijają się późnym latem, zebrane są w płaskie i szerokie kwiatostany. Hortensja Sargenta wymaga żyznej gleby i wysokiej wilgotności powietrza. Tuż obok widzimy klon grabolistny (*Acer carpinifolium*), który spotykaliśmy już poprzednio (sekcja 3). W głębi dwa klony czerwone (*Acer rubrum*, I-1) ze wschodniej części Ameryki Północnej. Liście klonu czerwonego są ciemnozielone, z trzema lub pięcioma kłapami, od spodu niebieskawe. Jesienne barwy liści są wyjątkowo intensywne — pomarańczowe lub szkarłatne. W maju ozdobą są także niedojrzałe, czerwone skrzydlaki, które podobnie jak u klonu srebrzystego dojrzewają i opadają już w czerwcu i są od razu zdolne do kiełkowania.

Przed klonami czerwonymi, przy samej drodze rośnie jaś-

Plan szczegółowy I (sekcja 30 i 31)

min krzewiasty (*Jasminum fruticans*, I-2), krzew niestety wrażliwy na mrozy, o licznych, wyprostowanych, kanciastych, zielonych pędach. Liście są drobne, trójlistkowe, nieco skórzaste. Żółte kwiaty o długiej rurce ukazują się latem po kilka, na krótkich bocznych pędach. Dwa duże krzewy rosnące naprzeciw siebie po obu stronach drogi to lilak Meyera (*Syringa meyeri*, I-3), jeden z najcenniejszych, choć i najmniej znanych lilaków. Tworzy bardzo regularne, półkoliste, gęste krzewy. Kwitnie bardzo obficie na przełomie maja i czerwca. Wiechy składają się z drobnych, fioletowych kwiatków. Lilak Meyera często powtarza kwitnienie jesienią, choć już mniej obficie. Jest wytrzymały na mrozy.

W głębi kwatery (z lewej strony) na tle modrzewi bardzo

rzadkie w kolekcjach botanicznych, niestety wrażliwe na mróz topole fioletowe (*Populus violascens*) pochodzące z Chin, podobne nieco do topoli wielkolistnej (*Populus lasiocarpa*), ale o mniejszych liściach i delikatniejszych gałązkach. Młode, rozwijające się liście tej topoli są fioletowoczerwone. Bliżej drogi dwa orzechy włoskie (*Juglans regia*, I-4), które są pozostałością większej kolekcji z czasów międzywojennych. Pod orzechami liczne krzewy porzeczek japońskich (*Ribes fasciculatum*, I-5), ozdobnych dzięki ich szkarłatnym, dużym, błyszczącym owocom, które bardzo długo utrzymują się na gałązkach. Pod koroną drugiego z orzechów włoskich rosną forestiery nowomeksykańskie (*Forestiera neomexicana*, I-6), podobne do ligustru, rzadkie w ogrodach botanicznych. Jest to gatunek z rodziny oliwkowatych, pochodzi z południowo-zachodniej części Stanów Zjednoczonych. W naszym arboretum krzewy te regularnie owocują — owoce są niewielkie, eliptyczne, czarne, pokryte woskowym nalotem.

Przechodzimy teraz koło lilaka węgierskiego (*Syringa josikaea*, I-7), który występuje tylko na Węgrzech. Nazwę łacińską nadano temu gatunkowi na cześć baronowej Rozalii Josika, która pierwsza zwróciła na początku XIX wieku uwagę na to, że lilak, o którym mowa, różni się od lilaka pospolitego (*Syringa vulgaris*). Lilak węgierski ma sztywne, wyprostowane gałęzie, duże, szerokoeliptyczne liście i fioletowe, pachnące kwiaty, zebrane w długie wiechy. Kwitnie w połowie czerwca. Jest zupełnie odporny na mrozy.

W głębi, powyżej orzecha włoskiego kilka niskich krzewów o szeroko rozpostartych gałęziach. To parrocje perskie (*Parrotia persica*, I-8), które widzieliśmy już w Starym Arboretum. Przed parrocjami kolkwicie chińskie (I-9) i trzy krzewy biało kwitnącej odmiany kaliny wonnej (*Viburnum fragrans 'Candidissimum'*, I-10) z północnych Chin. Kalina wonna kwitnie już w marcu, przed rozwojem liści. Drobne, rurkowate kwiaty zebrane w nieduże, silnie pachnące wiechy. Liście, za młodu pofałdowane, klinowato rozszerzające się ku wierzchołkowi, barwią się jesienią na różne odcienie brązów i czerwieni. Kalina wonna wymaga ziemi żyznej i dostatecznie wilgotnej, dobrze rośnie w półcieniu.

Blisko skrzyżowania dróg, do których zbliżamy się, rośnie krzew suchodrzewu Maacka (*Lonicera maackii*, I-11) z północno-wschodnich Chin. Jest to jeden z najpiękniejszych

Makia amurska (*Maackia amurensis*) — gałązka ze strąkami. Fot.
K. Jakusz

suchodrzewów, tworzy wysokie i zarazem szerokie krzewy. Białe kwiaty obficie pokrywają długie pędy, a jesienią i zimą gałęzie obsypane są czerwonymi jagodami. Suchodrzew Maacka kwitnie późno, w czerwcu, jest miododajny. Z tyłu niewielki okaz leszczyny pospolitej o pogiętych pędach (*Corylus avellana* 'Contorta', I-12).

Po prawej stronie drogi, na narożniku sekcji 30, rośnie samotna brzoza brodawkowata (*Betula pendula*). W głębi zwraca uwagę szeroka, regularna korona topoli Wilsona (*Populus wilsonii*). Tuż za brzozą, przy drodze rośnie bardzo rzadka jabłoń Czonoskiego (*Malus tschonoskii*, I-13) pochodząca z Japonii. Wyróżnia się ona gęstą, stożkową koroną i liśćmi, które są słabo klapowane, nieregularnie ząbkowane, skórzaste, pokryte od spodu białym kutnerem. Jesienią przebarwia się pięknie, na żółto lub fioletowoczerwono. Za jabłonią rośnie chmielgrab wirginijski (*Ostrya virginiana*, I-14), gatunek z rodziny brzozowatych, o gęstej koronie i żółtawozielonych liściach podobnych w kształcie do liści grabu. Owoce zebrane są w owocostany do złudzenia przypominające „szyszki” chmielu, stąd nazwa drzewa. Chmielgrab wirginijski pochodzi ze wschodniej części Ameryki Północnej. Jest wytrzymały na mróz, podobnie jak europejski gatunek — chmielgrab grabolistny (*Ostrya carpinifolia*), częściej spotykany w ogrodach botanicznych.

Dalej przy drodze rośnie duży, szeroko rozrastający się krzew karagany gęstej (*Caragana densa*, I-15) pochodzącej ze środkowych Chin. Karagana ta jest wytrzymała na mrozy, polecana do uprawy ze względu na długi okres kwitnienia. Żółte kwiaty rozwijają się na przełomie maja i czerwca. Za karaganą poznany już lilak Meyera (I-3), a głębiej kórnicki mieszaniec topoli wielkolistnej (*Populus × wilsocarpa*, I-16). Obok rosną oczary (*Hamamelis*, I-17), których większą kolekcję widzieliśmy już w starym arboretum. Przed oczarami zwraca uwagę kępa złotlina japońskiego (*Kerria japonica*, I-18) z rodziny różowatych, o bardzo licznych, cienkich, zielonych pędach i żółtych kwiatach. W uprawie znacznie częściej spotyka się odmianę pełnokwiatową.

Za oczarami i złotlinem rośnie makia amurska (*Maackia amurensis*, I-19) pochodząca z północno-wschodnich Chin. Jest to drzewo z rodziny motylkowatych, rzadko u nas spotykane nawet w ogrodach botanicznych. Makia jest blisko spokrewniona ze spotykanym czasem w parkach strączynem żółtym

(*Cladrastis lutea*), rośnie jednak w naszych warunkach klimatycznych źle. Jest efektowna w czasie kwitnienia, gdy późnym latem rozwiną się gęste, wyprostowane grona białych kwiatów. Obok widzimy znane nam już ze starego arboretum: ośnieżę drzewiastą w odmianie o zaróżowionych kwiatach (*Halesia monticola* 'Rosea', I-20) oraz perukowce podolskie (*Cotinus coggynia*, I-21).

Dochodzimy do malowniczej grupy starych sosen (*Pinus nigra*, I-22) w wieku ponad 100 lat. Ich charakterystyczne sylwetki widoczne są z daleka w tej części parku. Sosna czarna to zmienny, wielopostaciowy gatunek, występujący w licznych odmianach klimatycznych i geograficznych w górach południowej Europy, Krymu, częściowo i Azji Mniejszej. Charakteryzuje się prostym pniem pokrytym ciemnoszarą korą i u starszych drzew często szeroką, spłaszczoną koroną. Igły są ciemnozielone, sztywne i kłujące. Ze względu na znaczną odporność na suszę, zanieczyszczenia przemysłowe i działanie wiatrów ma duże znaczenie dla leśnictwa. Nadaje się także do sadzenia w pasie nadmorskim, w wielkich miastach i w regionach przemysłowych.

Przy sosnach czarnych skręcamy w prawo. Po prawej stronie dróżki uwagę zwracają przede wszystkim grupy różnych odmian jaśminowców (*Philadelphus*) wyhodowanych w Arboretum Kórnickim. Wszystkie odznaczają się obfitym kwitnieniem i pojedynczymi, półpełnymi lub pełnymi kwiatami, są siewkami *Philadelphus* × *virginialis* 'Virginal'. Do najcenniejszych należy odmiana 'Apollo' o wczesnych, pojedynczych, czysto białych kwiatach, silnie rosnąca. Mijamy brzozę i kilka sosen żółtych, których znacznie większe egzemplarze zobaczymy nieco dalej. Z prawej strony drogi, za świerkiem kłującym (*Picea pungens*), rosną dwa duże drzewa o malowniczych, szerokich, nisko osadzonych koronach. Pierwsze z nich to korkowiec amurski (*Phellodendron amurense*), spotykany już uprzednio. Pień i konary tego drzewa pokryte są grubą warstwą miękkiego korka. Kwiaty korkowców, które rozwijają się w maju i czerwcu, są miododajne, podobnie jak i innych drzew i krzewów z rodziny rutowatych. Czarne, kuliste, nieprzyjemnie pachnące terpentyną owoce zebrane w gęste owocostany są chętnie zjadane przez ptaki. Za korkowcem rośnie szupin japoński (*Sophora japonica*), zwany też perłkowcem, drzewo z rodziny motylkowatych o gładkich, zielonych gałązkach i pierzastych liściach podobnych do liści ro-

binii. Szupin kwitnie późno, w lipcu i sierpniu. Pachnące, kremowobiałe kwiaty zebrane w duże wiechy, są odwiedzane przez pszczoły. Owoce szupinu to mięsiste strąki, z przeżęciami między nasionami. Owoce nie dojrzewają w naszym klimacie, rozmnażanie więc tego cennego i pięknego drzewa jest trudne.

Za korkowcem i szupinem widoczne są liczne sosny, z przodu niewysokie sosny czarne (*Pinus nigra*), z tyłu szpaler wysokich sosen żółtych (*Pinus ponderosa*) o wąskich koronach. Sosna żółta pochodzi z zachodniej części Ameryki Północnej, gdzie rośnie na suchych, kamienistych lub piaszczystych zboczach gór. Jest jednym z najważniejszych drzew w gospodarce leśnej Kanady i Stanów Zjednoczonych. Prosty, gruby pień pokryty jest ciemną korą. Igły są ciemnozielone, zebrane zwykle po trzy, bardzo długie, sztywne i mocno kłujące, skupione szczytkowato na końcach gałęzi. Szyszki duże, ciężkie, kolczaste spadają z drzew charakterystycznie „wygryzione”, ponieważ łuski z nasady szyszek pozostają na gałęziach.

Na końcu rzędu sosen żółtych rośnie jeden z najbardziej interesujących w Arboretum dębów — dąb libański (*Quercus libani*), który pochodzi z Azji Mniejszej. Ma wydłużone, wąskie, ciemnozielone i błyszczące liście, o regularnie, ościsto ząbkowanym brzegu. Żołędzie są bardzo duże, głęboko schowane w miseczkę, u nas rzadko pojawiają się na drzewie.

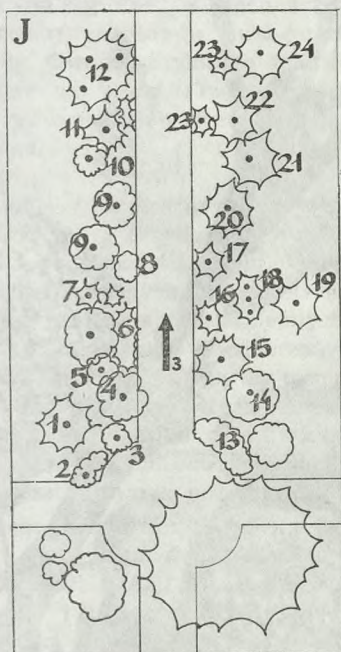
Obok dębu libańskiego rośnie kłęk kanadyjski (*Gymnocladus dioica*) i iglicznia trójcierniowa (*Gleditsia triacanthos*), obydwa gatunki znane nam już z wcześniejszych wędrowek po Starym Arboretum.

Zawracamy ku alei głównej. Idziemy wzdłuż szerokiego szpaleru krzaczastych jałowców (z prawej strony). Rośnie tu często sadzona w parkach odmiana jałowca chińskiego (*Juniperus chinensis 'Pfitzeriana'*) oraz kilka okazów krzewiastej odmiany jałowca wirginijskiego. Za jałowcami rosną różne drzewa iglaste, na przykład modrzew japoński (*Larix kaempferi*) o niskiej, szerokiej koronie i horyzontalnie rozpostartych konarach pokrytych niebieskawymi igłami, świerki serbskie (*Picea omorika*), jodły kalifornijskie (*Abies concolor*). W pobliżu skrzyżowania z główną aleją mijamy rosnącą tuż przy drodze sosnę czarną. Szpaler jałowców kończy jałowiec sabiński (*Juniperus sabina*) o rozległym, choć porozrywaniem zasięgu geograficznym w Europie i Azji. W Polsce występuje

Dąb libański (*Quercus libani*) — gałązka z owocami. Fot. K. Jakusz

<http://rcin.org.pl>

Plan szczegółowy J (sekcja 32 i 33)

tylko w kilku stanowiskach na niedostępnych skałkach w Piecinach i jest tu reliktem sprzed okresu lodowcowego.

Powracamy na główną drogę prowadzącą pod górę w kierunku widocznych budynków Instytutu Dendrologii. Znajdujemy się na niewielkim kręgu i skrzyżowaniu drogi głównej z bocznymi, przy grupie starych sosen czarnych. Z lewej strony (patrzac w kierunku budynków) widzimy liczne drzewa i krzewy iglaste (kwatery 32). Uwagę zwracają przede wszystkim pojedyncze egzemplarze i niewielkie grupy różnych odmian sosny czarnej (*Pinus nigra*, J-1) w wieku około 25 lat. Tuż przy kręgu (na narożniku) rośnie niski, zimozielony krzew o pierzastych, blaszkowatych i ościsto ząbkowanych liściach. Jest to często spotykana u nas w uprawie mahonia pospolita (*Mahonia aquifolium*, J-2) pochodząca z Ameryki Północnej. Krzew ten należy do rodziny berberysowatych i tak jak i berberysy ma żółto zabarwione drewno. W maju ukazują się

żółte kwiaty zebrane w szczytowe grona. Szczególną cechą kwiatów są ruchome pręciki, dotknięte u podstawy (czynią to zwykle zapylające kwiaty owady) zaginają się do środka. Granatowe owoce mahonii są chętnie zjadane przez ptaki.

Obok niskiej grupy mahonii rośnie pojedynczy krzew o charakterystycznie pogiętych pędach i gałązkach. Jest to odmiana leszczyny pospolitej (*Corylus avellana* 'Contorta', J-3), spotykana czasem w ogrodach i parkach. Tuż obok leszczyny widzimy dość duży krzew kielichowca plennego (*Calycanthus fertilis*, J-4), który pochodzi z Ameryki Północnej, a w Europie od dawna uprawiany jest w parkach i ogrodach. W czerwcu i lipcu ukazują się na gałązkach osadzone pojedynczo brunatne kwiaty o charakterystycznym zapachu, nie zróżnicowane na kielich i koronę (cecha pierwotna jak u magnolii). Kora kielichowca (po zranieniu) wydziela przyjemny, balsamiczny zapach. Kielichowiec plenny jest u nas krzewem bardzo wytrzymałym na niskie temperatury.

Tuż za kielichowcem rośnie dereń kwiecisty (*Cornus florida*, J-5) również z Ameryki Północnej. Jest to jeden z najpiękniejszych krzewów w okresie kwitnienia, główkowate kwiatostany otoczone są czterema dużymi, białymi podsadkami. Niestety w naszych warunkach klimatycznych (w Kórniku) krzew ten kwitnie rzadko i rośnie słabo. Natomiast w jesieni jego liście przebarwiają się wspaniale na kolor purpurowy.

Przy krawężniku drogi ścielą się przerastając wzajemnie krzewy jałowców: rozesłanego z Japonii (*Juniperus procumbens*, J-6) o sztywnych, kłujących igłach i jałowca pospolitego (*J. communis* 'Hornibrookii', J-6). Są to krzewy szczególnie polecane do małych ogródków, zwłaszcza skalnych. Wymagają miejsc słonecznych.

Poza rabatą na skraju trawnika rośnie młody okaz pięknej sosny bośniackiej, zwanej też dalmatyńską (*Pinus leucodermis*, J-7). Mimo południowego pochodzenia sosna ta nie przemarza u nas nawet podczas bardzo surowych zim. Jest dotychczas rzadko spotykana w uprawie, lecz ze względu na piękny pokrój i inne zalety zasługuje na szersze rozpowszechnienie.

Przy krawężniku drogi rośnie niski, płożący się krzew o trójlistkowych liściach. Jest to sumak pnący (*Rhus radicans* var. *rydbergii*, J-8) pochodzący z Ameryki Północnej. Rozrasta się szeroko dzięki odroślom korzeniowym. W jesieni liście sumaka przebarwiają się wspaniale na kolor pomarańczowy i szkarłatny. Sumak ten jest rośliną parzącą. Sok mleczny wy-

ciekający ze zranionych pędów, korzeni, a także liści wywołuje trudno gojące się obrzęki i rany. Dotykanie rośliny jest niebezpieczne.

Dalej, z lewej strony drogi, mijamy dwa krzewy irgi wielokwiatowej (*Cotoneaster multiflorus*, J-9) i niewysoki kłom japoński o głęboko powcinanych liściach (*Acer japonicum* 'Laciniatum', J-10). Liście tego klonu, podobnie jak wielu innych klonów japońskich, przebarwiają się wspaniale w jesieni na kolor pomarańczowy i szkarłatny.

Obok rośnie niewysoka sosna o gęsto osadzonych na pędach, krótkich, srebrzystych igłach. Jest to sosna oścista (*Pinus aristata*, J-11), która pochodzi z suchych obszarów Gór Skalistych w Ameryce Północnej. Rośnie (również u nas) bardzo wolno i pozostaje niewysokim drzewem. Do tego gatunku należą jedne z najstarszych drzew (około 5000 lat) na świecie, znalezione w półpustynnych rejonach Gór Skalistych (Arizona, Utah, Kalifornia). Sosna oścista należy do roślin bardzo rzadko spotykanych nawet w ogrodach botanicznych. Przed sosną ościstą rosną znane nam już płozące jałowce (*J. communis* 'Hornibrookii').

Tuż za sosną ościstą rośnie grupa żywotników wschodnich (*Thuja orientalis*, J-12), które podczas ostatnich surowych zim w latach 1985/86 i 1986/87 bardzo silnie ucierpiały od mrozów. Żywotniki wschodnie są wytrzymałe na suszę, ale niestety wrażliwe w naszych warunkach na niskie temperatury, co ogranicza możliwości ich uprawy.

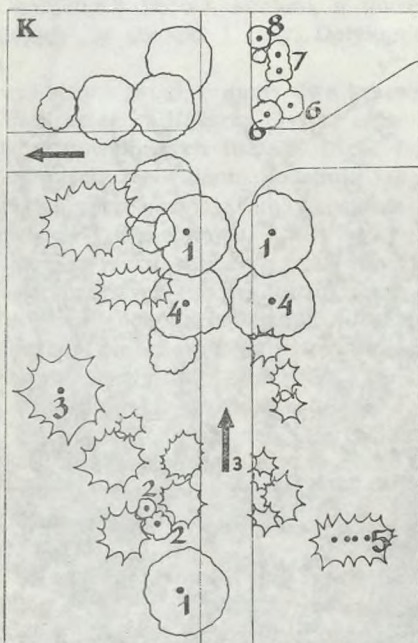
Tuż przy grupie żywotników rośnie drzewo wiśni japońskiej (*Cerasus subhirtella*, K-1) o szerokiej koronie osadzonej na niskim pniu. W końcu kwietnia, przed rozwojem liści, drzewo pokrywa się obficie biało-różowymi kwiatami. W jesieni liście przebarwiają się na kolor szkarłatny. Nieco dalej rośnie kolekcja kilku gatunków wiśni japońskich (*C. incisa*, *C. yedoensis*), które również obficie kwitną wczesną wiosną. Oglądane przez nas okazy wiśni japońskich liczą już około 50 lat. Niestety podczas niedawnej bardzo surowej zimy (1986/87 r.) wiele z tych pięknych drzew silnie przemarzło.

Za wiśnią japońską rosną dwa niewielkie okazy klonu palmowego (*Acer palmatum*, K-2) pochodzącego z Japonii, który uprawiany jest w Europie w licznych odmianach o różnym zabarwieniu i kształcie liści. Wszystkie odmiany klonu palmowego wymagają wilgotnego klimatu i łagodnych zim. W naszych warunkach rosną słabo, często cierpią od suszy i prze-

Kwitnąca wiśnia wczesna (*Cerasus incisa*). Fot. W. Bugała

<http://rcin.org.pl>

Plan szczegółowy K (sekcja 32, 33 i 36)

marzają. Liście tych klonów przebarwiają się w jesieni intensywnie na kolor żółtopomarańczowy lub szkarłatny.

Nieco w głębi widzimy grupę wysokich daglezi (*Pseudotsuga menziesii*). Daglezia pochodzi z Ameryki Północnej i należy do najważniejszych gospodarczo drzew iglastych. Od wielu lat jest uprawiana również w lasach w wielu krajach Europy. Ponadto daglezia jest także pięknym drzewem ozdobnym i często sadi się ją w parkach.

Obok daglezi rosną dwie sosny dalmatyńskie (*Pinus leucodermis*, K-3) o gęstych, regularnych, dość wysokich koronach. Ten gatunek sosny pochodzi z gór Półwyspu Bałkańskiego i południowych Włoch. Odznacza się sztywnymi, ciemnozielonymi igłami i charakterystycznymi fioletowoniebieskimi szyszkami. Jest bardzo odporna na suszę i niskie temperatury. U nas rośnie wolno i ma znaczenie tylko jako drzewo ozdobne. Dotychczas rzadko spotykana w uprawie.

Po obu stronach drogi rosną stare, szeroko rozgałęzione drzewa wiśni japońskich (*Cerasus incisa*, K-4 i *C. subhirtella*, K-1). Te dwa gatunki (wiśnia wczesna i wiśnia różowa) są do siebie podobne. Kwitną bardzo obficie przed rozwojem liści (kwiecień). W jesieni liście przebarwiają się na kolor szkarłatny.

Po prawej stronie alei idąc od grupy czarnych sosen w górę ku budynkom instytutu spotykamy następujące drzewa i krzewy: blisko narożnika za niską tawułą drobną (*Spiraea bumalda* 'Anthony Waterer', J-13) rośnie wysoki krzew rzadko spotykanej w ogrodach botanicznych aflatunii wiązolistnej (*Aflantunia ulmoides*, J-14). Jest to roślina blisko spokrewniona z migdałami, pochodzi ze środkowej Azji i odznacza się dekoracyjnymi, różowymi kwiatami, które ukazują się na gałązkach wcześniej przed rozwojem liści (kwiecień). Kuliste owoce pokryte są podobnie jak u migdałów suchą, pękającą okrywą. Ten interesujący krzew cierpi niestety bardzo silnie od chorób grzybowych, a ponadto przemarza podczas surowych zim.

Obok rośnie szeroko rozgałęziający się krzew jałowca chińskiego (*Juniperus chinensis* 'Hetzii', J-15), który jest bardzo podobny do spotykanej często w Arboretum odmiany Pfitzera. Gałązki są stalowoniebiesko zabarwione i pokryte drobnymi szyszkojagodami (klon żeński).

Blisko drogi rosną znane nam już płożące jałowce, a mianowicie jałowiec rozestany (*Juniperus procumbens*, J-16) i płożąca odmiana jałowca pospolitego (*J. communis* 'Repanda', J-17). Obok trzy kolumnowe jałowce pospolite o gęstych koronach (*J. communis* 'Hibernica', J-18), znane jako odmiana irlandzka, która jest powszechnie u nas uprawiana. Jest to jeden z najpiękniejszych jałowców kolumnowych.

W głębi widzimy liczne drzewa iglaste, a wśród nich meta-sekwoję chińską (*Metasequoia glyptostroboides*, J-19) o wyjątkowo szerokiej koronie.

Blisko drogi rośnie sosna Armada (*Pinus armandii*, J-20) pochodząca z Chin i Japonii, o miękkich, sinozielonych igłach (po 5 w pęczku). Już młode okazy tej oryginalnej sosny zawiązują szyszki, które są dość duże, jajowate, ciężkie, o grubych i szerokich, zielonych łuskach. Nasiona orzeszkowate podobne jak u limby. Sosna Armada, mimo że jest stosunkowo wytrzymała na niskie temperatury, to rzadko bywa u nas uprawiana.

Obok rośnie rzadki w Polsce żywotnik japoński (*Thuja standishii*, J-21) pochodzący z Japonii (z gór na wyspie Hon-do). Odznacza się grubymi gałązkami i łuskami z białawym nalotem od spodu. Tuż obok rośnie jodła mandżurska (*Abies holophylla*, J-22) o ostrych, jasnozielonych igłach i strzępiasto łuszczącej się korze na pniu.

Blisko drogi, przed jodłą mandżurską, dwa krzewy odmiany cisa pospolitego o krótkich, żółtawo zabarwionych igłach (*Taxus baccata* 'Adpressa Variegata', J-23), a głębiej żywotnikowiec japoński (*Thujopsis dolabrata*, J-24). To niewysokie drzewko o luźnej koronie odznacza się grubymi łuskami, które od spodu pokryte są kredowobiałymi plamkami tworzącymi regularny rysunek. Żywotnikowiec jest rzadko u nas spotykany w uprawie i przemarza podczas surowych zim. Wymaga wilgotnego klimatu, u nas cierpi również od suszy.

Za żywotnikowcem, nieco dalej od drogi, rosną torreje orzechowe (*Torreya nucifera*, K-5) z rodziny cisowatych. Drzewo to pochodzi z Japonii, u nas spotykane jest rzadko tylko w ogrodach botanicznych. Igły ciemnozielone, ostro zakończone, sztywne i kłujące. Torreja jest niestety wrażliwa na niskie temperatury i u nas często przemarza. Duże nasiona otoczone zieloną osnówką są w Japonii uważane za przysmak (po przesuszeniu). U nas nasiona zawiązuje rzadko i tylko starsze, kilkudziesięcioletnie egzemplarze. Zbliżyliśmy się do szeroko rozrośniętych, starych wiśni japońskich. Tuż przy drodze na wąskiej rabacie rosną różne drzewa i krzewy iglaste. Zwraca uwagę młody okaz znanej nam już sosny dalmatyńskiej (*Pinus leucodermis*) i sosny ościstej (*P. aristata*). Widzimy tu także płozące jałowce (*Juniperus procumbens* i *J. communis* 'Repanda'), a także również płozący, rzadko u nas uprawiany jałowiec nadbrzeżny (*J. conferta*) pochodzący z Japonii. Odznacza się bardzo długimi, kłującymi igłami.

Dochodzimy do skrzyżowania głównej alei z drogą poprzeczną łączącą place przed budynkami Instytutu. Na prawo rozpoczyna się tuż za wiśnią japońską szeroka rabata z bardzo licznymi nisko rosnącymi formami różnych drzew i krzewów iglastych, ciągnąca się wzdłuż placu przed nowym budynkiem. Razem z drzewami i krzewami iglastymi rosną tu liczne odmiany wrzosów (*Calluna*) i wrzośców (*Erica*), często o barwnych liściach. Nie sposób wymienić wszystkich zebranych tu odmian, których skład ulega częstym zmianom.

Za budynkiem widoczna jest w głębi grupa wysokich drzew

Torreja orzechowa (*Torreya nucifera*) — gałązka z nasieniem. Fot.
F. Jakusz

iglastych. Rośnie tu między innymi piękny, stary okaz jodły greckiej (*Abies cephalonica*), daglezi zielonej (*Pseudotsuga menziesii*) i sosny czarnej (*Pinus nigra*). Pod koronami tych drzew, otoczona żywopłotem z żywotnika (w ogrodzeniu), znajduje się cenna kolekcja różaneczników i azalii (*Rhododendron*). Krzewy te najlepiej oglądać w okresie kwitnienia (koniec maja). Również pośród rosnących obok świerków kłujących (*Picea pungens* 'Argentea') oraz modrzewi znajduje się bogaty zbiór różnych gatunków i odmian różaneczników i azalii gruntowych.

Pomiędzy budynkami znajduje się kolekcja wiśni japońskich (*Cerasus incisa*, *C. subhirtella*, *C. yedoensis*), które zakwitają wspaniale w drugiej połowie kwietnia. Szczególnie cenny jest mieszańiec — *C. × hillieri* 'Kórnicensis' otrzymany w Arboretum Kórnickim. Wiśnia ta odznacza się wczesnym, obfitym kwitnieniem i odpornością na mrozy, a w jesieni szczególnie intensywnie przebarwionymi liśćmi.

Wśród wiśni japońskich od strony starego budynku Instytutu rosną topole wielkolistne (*P. × wilsoncarpa*) o dużych, sztywnych liściach. Są to mieszańce dwu gatunków chińskich — *P. lasiocarpa* i *P. wilsonii*, otrzymane w Arboretum Kórnickim.

Przy głównej alei po prawej stronie, naprzeciw kolekcji wiśni japońskich rośnie również kilka interesujących drzew i krzewów. Przede wszystkim zwracają uwagę dwa drzewka północnoamerykańskiego głogu owłosionego (*Crataegus submollis*, K-6) o silnie ciernistych gałązkach i ostro kłapowanych liściach. Bardzo dekoracyjne są duże, białe kwiaty oraz jaskrawoczerwone, kuliste owoce.

Za drzewkami głogu rośnie grupa wysokich krzewów ta-wuły Sargenta (*Spiraea sargentiana*) pochodzącej ze środkowych Chin, a za nimi kilka okazów krzewiastej wiśni kosmatej (*Cerasus tomentosa*, K-7) z północno-zachodnich Chin i Japonii. Wiśnia ta jest od dawna uprawiana w Chinach, a ostatnio coraz częściej spotykana także w uprawie w Europie. Białe lub różowe kwiaty ukazują się przed rozwojem liści. Czerwone, drobne owoce są jadalne i dość smaczne. Zarówno liście, kwiaty, pędy, jak i nawet owoce są miękko owłosione.

Tuż przy drodze rosną niewielkie krzewy krzewuski wczesnej (*Weigela praecox*, K-8) pochodzącej z północno-wschodnich Chin i Korei. W początku maja rozwijają się duże, czerwone kwiaty gęsto pokrywające gałązki. Znane są

Tętuje okraszone (Tortosa, Anglia) — *Spilax* z nasadami. Fot.

F. Jakub

Kwitnące krzewy różaneczników, na pierwszym planie odmiana *Mrs P. D. Williams* (biały). Fot. E. Szubert

Fragment Arboretum — grupy drzew i krzewów nad stawem. Fot. E. Szubert

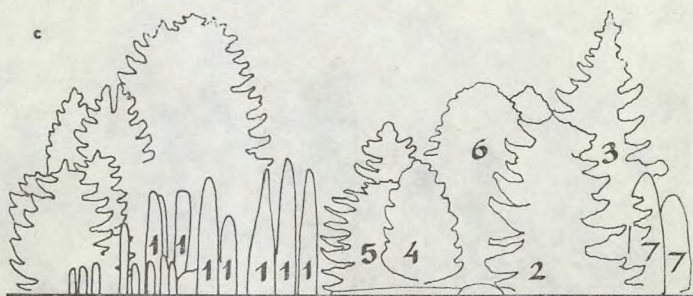
Grupa jodeł (*Abies concolor*) w Arboretum Kórnickim. Fot. K. Jakusz

Jesień w Arboretum. Fot. K. Jakusz

Grupa jałowców (*Juniperus communis*) przed budynkiem Instytutu.
Fot. K. Jakusz

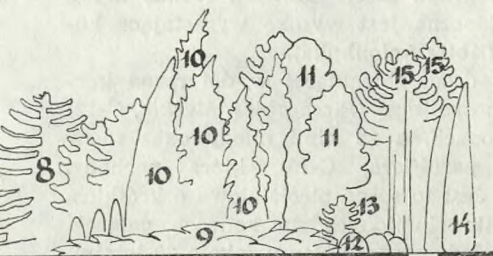
Grupa drzew iglastych na sekcji 32 (przy trasie 3,

liczne odmiany krzewuszek, często o znacznie okazalszych kwiatach, lecz tylko krzewuszka wczesna jest u nas całkowicie wytrzymała na mrozy i nie przemarza nawet podczas bardzo surowych zim.

Nad krzewuszką wczesną wznosi się szeroka, parasolowata korona dekoracyjnej jabłoni Scheideckera (*Malus × scheideckeri* 'Pendula') o zwisających gałęziach. Odmiana ta została wyhodowana w dawnych szkółkach w Podzamczu k. Garwolina i jest już bardzo rzadko spotykana nawet w ogrodach botanicznych.

Kierujemy się teraz w lewo ku starym budynkowi Instytutu Dendrologii. Kolekcja wiśni japońskich i wielkolistne topole pozostają po prawej stronie. Zbliżamy się do rosnących naprzeciw siebie dwóch kolumnowych dębów (*Quercus robur* 'Fastigiata') o wąskich koronach. Z lewej strony między szeroko rozgałęzioną wiśnią (*Cerasus yedoensis*) a dębem kolumnowym znajduje się grupa młodych drzew limby koreańskiej (*Pinus koraiensis*) o długich, sinozielonych igłach. Na wierzchołkach można zobaczyć (nie każdego roku) duże, zielone, stożkowate szyszki, które w miarę dojrzewania przybierają brązowożółte zabarwienie. Nasiona tej sosny są pozbawione skrzydełek, orzeszkowate i jadalne. Sosna koreańska jest jeszcze u nas rzadko spotykana w uprawie, mimo że okazała się drzewem wytrzymałym na mrozy.

Obok sosen koreańskich rosną trzy metasekwoje chińskie (*Metasequoia glyptostroboides*), a nieco dalej od drogi znane nam już sosny Armanda (*Pinus armandii*) o szerokich koronach, również 5-igłowe, wcześniej obradzające duże, ciężkie szyszki.

widok z punktu widokowego c)

Za dębem kolumnowym (z jego prawej strony) rosną dwa krzewy magnolii pośredniej. Jest to odmiana o dużych, białych kwiatach (*Magnolia × soulangiana* 'Amabilis'), bardzo wytrzymała na niskie temperatury.

Wychodzimy na plac przed budynkiem Instytutu. Widzimy tu malownicze grupy różnych drzew i krzewów iglastych (punkt widokowy C). Uwagę zwracają przede wszystkim kolumnowe formy jałowca pospolitego (*Juniperus communis*, C-1). Pochodzą z naturalnych stanowisk i odznaczają się wyjątkowo zwartym, regularnym pokrojem. W grupie środkowej rzucają się w oczy przede wszystkim piękne okazy sosny wejmutki (*Pinus strobus*, C-3) oraz sosny Schwerina (*P. × schwerinii*, C-2), która jest mieszańcem wejmutki i sosny himalajskiej (*P. wallichiana*). W tej samej grupie (z lewej strony) rośnie sosna czarna (*P. nigra*, C-4) oraz kilka okazów choiny różnolistnej (*Tsuga diversifolia*, C-5). Z grupy tej wyrasta dość szeroka, przyplaszczona korona jodły jednobarwnej (*Abies concolor*, C-6).

Z prawej strony, obok wejmutki i sosny Schwerina, widoczne są gęste korony limby (*Pinus cembra*, C-7). Nieco w głębi widoczna jest dość szeroka korona pięknej japońskiej jodły nikko (*Abies homolepis*, C-8). Patrzącemu od budynku Instytutu na grupy drzew iglastych, po prawej stronie, rzucają się przede wszystkim w oczy szeroko rozrośnięte, stare krzewy jałowca chińskiego w odmianie Pfitzera (*Juniperus chinensis* 'Pfitzeriana', C-9) oraz strzeliste sylwetki jałowców chińskich (*J. chinensis*, C-10) osiągające kilka do kilkunastu metrów wysokości. Jedne i drugie jałowce zostały tu posadzone około roku 1936, liczą więc ponad 50 lat.

Z prawej strony, blisko drogi prowadzącej w dół ku wyjściu z Arboretum, rośnie grupa sosen czarnych (*Pinus nigra*, C-11), a nieco głębiej widoczna jest wysoko wyrastająca korona jodły mandżurskiej (*Abies holophylla*).

Na narożniku placu i drogi zbiegającej w dół rosną karłowate odmiany świerka pospolitego (*Picea abies* 'Merkiti', C-12) o gęstych, szerokich koronach, a za nimi młody okaz sosny drobnokwiatowej (*Pinus parviflora*, C-13), która pochodzi z górskich lasów Japonii. Jest to sosna pięcioigłowa o krótkich, niebieskawych igłach gęsto skupionych na końcach gałązek. Już na tym stosunkowo młodym egzemplarzu (około 20-letnim) pojawiają się liczne szyszki.

Kierujemy się drogą prowadzącą w dół ku wyjściu z Arboretum. Z prawej strony widzimy drzewiaste okazy jałowca wirginijskiego (*Juniperus virginiana*, C-14) o wąskich, kolumnowych koronach oraz grupę północnoamerykańskich sosen żółtych (*Pinus ponderosa*, C-15) o długich igłach. Rośnie tu także podobna do sosny żółtej, sosna Jeffreya (*Pinus jeffreyi*). Z lewej strony drogi mijamy wspomniane już wyżej sosny czarne. Za nimi (z lewej strony drogi) rosną dwa okazy sosny Jeffreya (*Pinus jeffreyi*), która pochodzi również z Ameryki Północnej. Sosna Jeffreya odznacza się bardzo długimi, sztywnymi igłami gęsto skupionymi na końcach grubych i sztywnych gałęzi. Bliżej drogi (z lewej strony) mijamy kilka niskich sosen. Jest to drzewkowata forma kosówki (*Pinus uncinata*), która rośnie w górach od Alp po Pireneje.

W głębi widoczny jest piękny okaz złocistej odmiany żywotnika zachodniego (*Thuja occidentalis* 'Aurescens'). Odmiana ta została wyhodowana w Arboretum Kórnickim w latach trzydziestych. Blisko drogi (z lewej strony) rośnie szeroki i gęsty krzew róży Farrera (*Rosa farreri*), która pochodzi z Chin. Jest bardzo wytrzymała na niskie temperatury, jednak rzadko u nas uprawiana. W jesieni, liście pięknie przebarwiają się na kolor czerwony.

Z prawej strony drogi, pod koronami sosen żółtych i szeroko rozgałęzionych sosen pospolitych, wysadzone zostały przed kilku laty krzewy różaneczników i azalii, które w drugiej połowie maja obficie kwitną i wówczas zwracają na siebie powszechną uwagę.

Z lewej strony drogi na trawniku rosną pojedynczo wiśnie Hilliera (*Cerasus* × *hillieri*) o szerokich, regularnych, nisko osadzonych koronach. Jest to mieszaniec wiśni wczesnej (*C. inci-*

Zywotnik zachodni — odmiana złocista (*Thuja occidentalis* 'Aurescens')
na kwaterze 32. Fot. K. Jakusz

sa) i wiśni sachalińskiej (*C. sachalinensis*), który odznacza się bardzo obfitym kwitnieniem. W jesieni liście przebarwiają się wspaniale na kolor szkarłatnoczerwony.

Po przeciwnej stronie drogi rosną liczne drzewa i krzewy, wśród których zwracają uwagę: wielkolistna topola (*P. × wilsoniana*), wiśnie japońskie (*Cerasus subhirtella*) oraz różne gatunki karagany (*Caragana*) i inne krzewy z rodziny motylkowatych. Szczególnie interesujące są rosnące tuż przy krawężniku drogi niskie, gęste krzewy z rodzaju *Indigofera* o drobnych, pierzastych liściach i drobnych również, czerwonych kwiatach. *Indigofera* jest krzewem rzadko u nas spotykanym w uprawie. Każdej zimy pędy nadziemne przymarzają i trzeba je ściąć tuż nad ziemią. Wiosną wyrastają nowe pędy, które obficie pokrywają się liśćmi i kwiatami.

Wśród tej grupy krzewów motylkowatych zwraca jeszcze uwagę słonisz srebrzysty (*Halimodendron halodendron*) o srebrzystoszarych liściach i silnie kolczastych pędach oraz fioletoworóżowych kwiatach (również motylkowatych). Słonisz jest rośliną pochodzącą z pustynnych i półpustynnych obszarów Azji Środkowej, gdzie rośnie na glebach zasolonych. Tworzy liczne, daleko od krzewu matecznego pojawiające się od-

rośla korzeniowe. Jest bardzo wytrzymały na suszę. Nieco w głębi, blisko widocznych starych robinii (*Robinia pseud-acacia*) rosą grusze ussuryjskie (*Pyrus ussuriensis*) o szerokich, gęstych koronach. Grusza ta odznacza się bardzo wczesnym rozwojem liści i kwiatów wiosną (kwiecień). Jest wytrzymała na mrozy, a w jesieni jej liście pięknie przebarwiają się na kolor żółty i pomarańczowy.

Naprzeciw drogi odchodzącej pod kątem prostym w lewo, którą pójdziemy w dalszą wędrówkę po tej części Arboretum, rośnie duży krzew sumaka octowca (*Rhus typhina*) o grubych, wyprostowanych pędach i dużych, pierzastych, miętko owłosionych liściach przebarwiających się wspaniale jesienią na kolor szkarłatnoczerwony. W czerwcu na wierzchołkach pędów wyrastają kolbowate wiechy zielonkawożółtych kwiatów (roślina dwupienna — tu widzimy okaz męski), które są masowo odwiedzane przez pszczoły. Sumak octowiec pochodzi z Ameryki Północnej, jest u nas dość często spotykany w uprawie, bardzo wytrzymały na mrozy i suszę. Szeroko rozrasta się za pomocą odrośli korzeniowych tworząc z czasem okazałe kępy.

Z lewej strony sumaka rosą dwie jabłonie purpurowe (*Malus* × *purpurea* 'Macropetala' i 'Wróblewski'). Odmiany te zostały wyhodowane w Arboretum Kórnickim. W połowie maja obficie pokrywają się ciemnoróżowymi kwiatami i wówczas są prawdziwie dekoracyjne.

Za jabłonią, nieco z lewej strony, rośnie oryginalny mieszaniec gruszy (*Pyrus communis*) i jarzębu mącznego (*Sorbus aria*) zwany jarzębogruszą (× *Sorbopyrus auricularis*). Liście podobne do gruszy, ale filcowato owłosione, w jesieni pięknie pomarańczowożółte. Owoce gruszkowate, zielonkawożółte, smaczne. Jarzębogrusza jest spotykana rzadko w uprawie.

Jeszcze dalej, przed budynkiem mieszkalnym, widoczna jest malownicza grupa jodeł jednobarwnych (*Abies concolor*) i sosny czarnej (*Pinus nigra*).

Kierujemy się teraz w lewo dróżką prowadzącą wzdłuż rabaty i niskiego murku kamiennego. Na tej rabacie wysadzono w ostatnich 20 latach liczne rzadkie okazy drzew i krzewów, głównie iglastych. Jest ich tak wiele, że tylko najważniejsze i szczególnie oryginalne wymienimy i krótko opiszemy. Rosną tu między innymi liczne, piękne okazy płożących i niskich jałowców (*Juniperus communis* 'Depressa', *J. horizontalis*, *J. squamata* 'Meyeri'), karłowate odmiany

Sumak octowiec (*Rhus typhina*) — owocostan. Fot. K. Jakusz

<http://rcin.org.pl>

świerka pospolitego (*Picea abies 'Humilis'*, *P. abies 'Pumila'*) i inne. Za rabatą, na skłonie ku tej rabacie opadającym, rosną liczne drzewa iglaste, a także stare okazy bukszpanu (*Buxus sempervirens*), które osiągnęły tu znaczne rozmiary (do 3 m wysokości). Niestety krzewy te bardzo silnie przemarzły w zimie 1986/87 r. i niektóre wymagały przycięcia tuż nad ziemią. Również z prawej strony drogi, na którą weszliśmy, rośnie wiele interesujących drzew i krzewów zarówno iglastych jak i liściastych. Tuż na narożniku, z prawej strony, widzimy grupę młodych (około 20-letnich) sosen czarnych (*Pinus nigra*). Za nimi rośnie krzew rokitnika (*Hippophaë rhamnoides*) o wąskich, srebrzystych liściach i ciernistych gałęziach. W jesieni gałązki tego krzewu (okaz żeński) pokryte są gęsto pomarańczowymi owocami, które utrzymują się na krzewie przez całą zimę. Owoce rokitnika są bogate w witaminy i służą do produkcji soków i dżemów. W niektórych krajach (ZSRR) zakłada się specjalne plantacje. Rokitnik jest bardzo wytrzymały na suszę i rośnie nawet na jałowych, piaszczystych glebach. Jest także używany do umacniania wydm nadmorskich.

Obok grupy czarnych sosen rosną również sosny żółte (*Pinus ponderosa*), a bliżej drogi sosny wydmowe (*Pinus contorta*) pochodzące z Ameryki Północnej. Między grupą sosen czarnych i żółtych rośnie krzew szeferdii (*Shepherdia argenea*), która pochodzi z Ameryki Północnej i jest blisko spokrewniona z rokitnikiem. Owoce są jednak szkarłatnoczerwone, również jadalne, lecz nie okrywają gałązek tak gęsto.

Blisko drogi, z prawej strony, napotykamy znaną nam już chińską sosnę Armanda (*Pinus armandii*), o delikatnych, sinzielonych igłach i szerokich koronach. Przed drogą odchodzącą w prawo widzimy grupę drzewkowatej kosodrzewiny alpejskiej (*Pinus uncinata*), a na przeciwległym narożniku (za drogą odchodzącą w prawo) dużą grupę szeroko rozgałęzionych sosen gęstokwiatowych, pochodzących z Japonii (*Pinus densiflora*), które są podobne do naszej sosny pospolitej. W grupie tej rosną również znane nam już limby koreańskie.

Wróćmy do roślin rosnących na rabacie z lewej strony drogi. Blisko drogi prowadzącej w dół od budynku Instytutu, rośnie szeroki, lecz niewysoki krzew sumaka wonnego (*Rhus aromatica*) o trójlistkowych liściach wspaniale przebarwiających się w jesieni na kolor czerwony i pomarańczowy. Sumak ten pochodzi z Ameryki Północnej. Nieco dalej spotykamy krzewy kilku oryginalnych gatunków róż, są to: róża

Owoce szeferdii (*Shepherdia argentea*). Fot. K. Jakusz

<http://rcin.org.pl>

igielkowa (*Rosa acicularis*) pochodząca z północnych obszarów Europy, Azji i Ameryki (zasięg wokółbiegunowy), nisko rosnąca i szeroko rozrastająca się dzięki odroślom korzeniowym róża gęstokolczasta (*Rosa pimpinellifolia*) o brązowoczarnych owocach i gęsto, szczeniastokolczastych pędach oraz pochodząca z Chin róża Swegincowa (*Rosa sweginzowii*). Ta ostatnia charakteryzuje się grubymi, sztywnymi pędami pokrytymi szerokimi kolcami oraz butelkowato wydłużonymi, czerwonymi owocami.

Z licznych drzew i krzewów iglastych rosnących z lewej strony drogi (na rabacie lub blisko rabaty) należy zwrócić uwagę na odmianę stożkową świerka pospolitego (*Picea abies* 'Cupressina') o wąskim, regularnym pokroju korony. Oryginalną odmianą świerka jest rosnący tu tzw. świerk węzowy (*P. abies* 'Virgata') o wydłużonych, słabo rozgałęzionych pędach. Zwracają uwagę piękne okazy kolumnowej formy jałowca pospolitego (*Juniperus communis*), które widzieliśmy już przed budynkiem Instytutu. Rosną tu także młode drzewka jałowca chińskiego (*Juniperus chinensis*) o kolumnowych, gęstych, regularnych koronach. Na gałązkach liczne szyszkojaгоды. Nieco dalej na rabacie szeroko rozrośnięty, niski krzew sumaka jadowitego (*Rhus radicans* var. *rydbergii*) o dużych, trójlistkowych liściach, które przebarwiają się wspaniale jesienią na kolor szkarłatnopurpurowy. Spotkaliśmy już ten krzew wcześniej, tu należy przypomnieć, że jest to roślina parząca i nie wolno jej dotykać.

Obok sumaka rośnie niska róża francuska (*Rosa gallica*) szeroko rozrastająca się dzięki odroślom korzeniowym. Pędy gęsto kolczaste i gruczołowato owłosione. Liście 3-5-listkowe, pomarszczone i gruczołowato piłkowane. W czerwcu ukazują się na gałązkach różowe, dość duże, pachnące kwiaty. Róża ta, występująca dziko również w Polsce południowej, dała w XVIII w. początek licznym odmianom wielkokwiatowym.

Za sumakiem i różą widzimy regularne, wąskie korony kilkunastoletnich świerków serbskich (*Picea omorika*), jakich wiele posadzono ostatnio w tej części arboretum oraz grupy sosny czarnej (*Pinus nigra*). Rosną tu także szeroko rozgałęzione jałowce chińskie w odmianie Pfitzera (*Juniperus chinensis* 'Pfitzeriana') i duże krzewy bukszpanu (*Buxus sempervirens*), które jednak noszą ślady uszkodzeń mrozowych.

W tej części rabaty, aż do jej zakończenia przy widocznej przed nami szerokiej alei, rosną okazałe egzemplarze różnych

Kwiaty dipelty uszkowatej (*Dipelta ventricosa*). Fot. K. Jakusz

form karłowych świerka pospolitego. Spotkać tu możemy szeroko stożkowate, gęsto ugałęzione okazy odmiany Merka (*Picea abies* 'Merki') i płasko rozgałęzione, bardzo gęste krzewy odmiany płożącej (*P. abies* 'Procumbens'). Karłowe odmiany świerka pospolitego w odróżnieniu od gatunku wyjściowego, są bardzo wytrzymałe na suszę, dobrze rosną w miejscach słonecznych i należą do najcenniejszych, wolno rosnących karłowych roślin iglastych.

Z prawej strony drogi, za grupą sosen koreańskich, zasługują na uwagę dwa kilkunastoletnie drzewa klonu kolchidzkiego (*Acer cappadocicum*), który występuje na Kaukazie i w górach Azji Mniejszej. Rośnie w mieszanych lasach liściastych, najczęściej bukowo-grabowych i osiąga wysokość do 20 m. Liście 5-7-klapowe, o ostrych, całobrzegich klapach, wspaniale przebarwiają się jesienią na żółto i pomarańczowo. Jest cennym drzewem parkowym, lecz rzadko u nas spotykanym w uprawie.

Dalej rozciąga się grupa różnych wiśni japońskich (*Cerasus subhirtella*, *C. sachalinensis*, *C. incisa*). Za nimi rzuca się w oczy grupa pięciu modrzewi europejskich (*Larix decidua*) o prostych pniach i wąskich regularnych koronach. Drzewa te

Клон ginnala (*Acer ginnala*) — gałązka z owocami. Fot. K. Jakusz
<http://rcin.org.pl>

liczą około 15 lat i jak większość modrzewi charakteryzują się bardzo szybkim wzrostem. Przed modrzewiami rosną znane nam już krzewy wiśni kosmatej (*Cerasus tomentosa*), która pochodzi z Chin i Japonii. Blisko drogi widzimy wysoki krzew klonu ginnala (*Acer ginnala*) o drobnych, trójklapowych liściach z wyraźnie dłuższą klapą środkową. Klon ten pochodzi z Chin i Korei, jest bardzo wytrzymały na mrozy i powszechnie uprawia się go w wielu krajach ze względu na liczne zalety dekoracyjne. Nadaje się na szpalery, żywopłoty, do zadrzewień osiedlowych itp.

Dochodzimy do alei, którą weszliśmy na teren nowego arboretum. Kierujemy się w prawo ku wyjściu. Tu kończy się nasza trasa zwiedzania. Nie objęła ona oczywiście wszystkich kolekcji zgromadzonych w tej części Arboretum (sekcje 24 - 37). Dla osób szczególnie zainteresowanych rosnącymi tu drzewami i krzewami pozostaje oglądanie ich poza trasą zwiedzania, korzystanie z licznych oznaczeń podanych na etykietach i wiadomości zamieszczonych w podręcznikach drzewoznawstwa.

Wydawnictwo Wiedza i Technika
Ogólny w Poznaniu

DRUGA DROGA UNIWERSYTETU
DR. A. MICHKIEWICZA W POZNANIU

SPIS TREŚCI

Krótką historia Arboretum w Kórniku	5
Cele i zadania Arboretum w dobie obecnej	19
Położenie i warunki środowiskowe	22
Obszar Arboretum i jego podział przestrzenny	26
Przewodnik szczegółowy	28
Trasa 1	31
Trasa 2	71
Trasa 3	106

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO NAUKOWE
ODDZIAŁ W POZNANIU

Nakład 9850+150 egz. Ark. wyd. 9. Ark.
druk. 9+4 wklejki kredowe. Papier offset.
kl. III 90 g. Oddano do składania 23 III
1989 r. Podpisano do druku i druk ukoń-
czono w styczniu 1990 r. Zam. nr 211/87.

DRUKARNIA UNIwersYTETU
IM. A. MICKIEWICZA W POZNANIU

19921

Biblioteka Instytutu
Dendrologii - Kórnik

A

768/1